This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Цѣна: Единъ левъ

ВОЙНИТѢ НА РУССИЯ

за

ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ХРИСТИЯНИТѢ.

Прихода отъ тази книжка ще послужи за въздигание паметникъ на Майоръ Узунова и другаритѣ му, застрѣлени въ Руссе, на 22 Февруарий 1887 г.

ВОЙНАТА

презъ

1769—1774 г.

Съставилъ

П. Черновский.

Издание трето.

РУССЕ,

Скоро-печатницата на Спиро Гулабчевъ.

1897.

DR
553
C54
1897

Digitized by Google

Digitized by Google

ВОЙНИТѢ НА РУССИТѢ

за

ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА ХРИСТИЯНИТѢ.

ВОЙНАТА

презъ

1769 — 1774 г.

Съставилъ

П. Черковский.

РУССЕ,
Скоро-печатницата на Спиро Гулабчевъ,
1897.

HOOVER INSTITUTION

Digitized by Google

Slav. call
25982

Дозволено цензурою 10 Ноября 1888 г. С.-Петербургъ

Цензоръ: *Матвѣевъ.*

Digitized by Google

Въ Память
на
Майора Атаназа Мариновича
УЗУНОВА,

Застрѣленъ, по заповѣдь на регентитѣ, на 22 Февруарий 1887 г., въ Руссе.

Посвящава
Съчинителя.

Digitized by Google

Digitized by Google

Живѣ ти катъ войнъ
Доблестенъ и храбръ
Гражданинъ достойнъ
И другарь предобръ.

Отъ позоръ подъ Видинъ
България спáсе,
Срази се съ Лишанинъ
Съ побѣда вѣнчá се.

Ти войнъ остана*)
Въ време на преврата,
Но въ Руссе въстана
За идея свята:

Сърдце ти благородно неможѣ
да търпи,
Да гледа крьвници,
Какъ биятъ въ тьмници,
Съ пѣсъчни торби.

Джелати регентски
Да душѫтъ народа,
За хатъра нѣмски
Да сковѫтъ свобода. . . . .

Прищѣвки регентски
Поиска да смиришъ,
И права човѣшки
С' орѫжие да отстоишъ.

Тълпа чиновници, отайка човѣшка,
Съсъ орѫжие тебъ нападнаха,
Подкупни привьрженци тайфа-регентска
Срѣдъ Дунавъ израненъ тебе хванаха. . . .

Твоитѣ врагове съ злоба и мщенье
Катъ глотница вълци в' сѫда се сдушиха,
Съ грозно виенье, безъ мисль на прощенье,
За да те погубятъ, безъ сѫдъ, рѣшиха. . . .

Презъ Февруарий, двайсять и вторий день,
Падна ти жертва на Червеноводский пѫть,
По заповѣдь регентска биде застрѣленъ;
Права народни искупи съ свойта плѫть.

Потомство ще помни твойта смьрть ужасна,
България за тебъ дълго ще жалѣй,
Ще те помни и твойта войска нещастна,
Име ти въ народа вѣчно ще живѣй.

Черновский.

*) Покойний А. М. Узуновъ, до възставането му въ Руссе, често казваше: „азъ ще си останѫ войникъ, нѣма да вземамъ никакво участие въ никакви преврати"!

Digitized by Google

Digitized by Google

ПРЕДГОВОРЪ.

За единъ Славянинъ нѣма по-любопитно нѣщо отъ Историята на русския народъ, особенно неговата военна история. Съ нея, като съ общо достояние, могѫтъ да сѧ гордѣѥтъ всички Славяни, защото тя може да имъ послужи за пѫтеводителна звѣзда въ всички народни стрѣмления, както на настоящитѣ тъй и на бѫдѫщитѣ поколѣния. А особенно тя е любопитна за насъ Българитѣ, защото нейнитѣ страници сѫ препълнени съ събития извьршени върху землището на България, полетата и долинитѣ на която сѫ облѣни съ кръвьта, и осѣени съ коститѣ на доблестнитѣ руски войни, въ борбата имъ противъ общия врагъ на Християнството—Турчина, отъ 1769 до 1877 г.

За жалостъ, обаче, тъзи часть отъ русската история е била, и е даже и до днѣсь отчасти извѣстна сáмо на нѣколцина Българи, които сѫ имали щастието да сѧ въспитаватъ въ Руссия. А за българския народъ, който най-много сѧ нуждае да знае битътъ и историята на своята Освободителка, и въ душата на когото сѫ съхранени истинскитѣ симпатии и любовь спрямо Русситѣ, тя е била книга запечатана.

Презъ преживѣването си въ Руссия, въ качество на емигрантинъ, азъ можихъ да компилирамъ, отъ разни русски и иностранни съчинения, за всѣка Русско-Турска война, отдѣлно, по една книжка, въ които съмъ изложилъ на популяренъ язикъ всички военни събития, извьршени въ Молдавия, Влахия, България и Сърбия, отъ врѣмето на Императрица Ёкатерина II, до послѣднята Русско-Турска война, за освобождението на България, презъ днитѣ на блаженнопочившия нашъ Освободитель Александра II. Всѣкоя-една книжка ще бѫде посвятена въ память на всекиго отъ убититѣ въ Руссе, мѫченици за славянската идея, а доходътъ

Digitized by Google

отъ тѣзи книжки ще послужи като фондъ за въздигание паметникъ на тѣзи мъченици.

При съставянието на тѣзи книжки, азъ съмъ ималъ за цѣль да дамъ възможность на моитѣ съотечественници, сами да могатъ, да прочетатъ на матерния си языкъ и узнаятъ каквы грамадни жертви е положила Руссия, въ борбата си съ Турцитѣ, за освобождението на Християнството, колко свои синове тя е пожертвувала, догдѣто истръгне християнитѣ отъ ноктетѣ на общия имъ угнетитель.

При всѣки походъ, при всѣка Русско-Турска война, България винаги е била пробуждана отъ литаргическия сънь на петьвѣковното ѝ робство, получавала е новъ пулсъ за животъ и постепенно робскитѣ ѝ вериги сж били съкрушавани. И при всичко че, днѣшнитѣ наши самозванни доброжелатели — западни държави — сж ѝ правили на всѣка стжпка спжнки за постигането на нейнитѣ великодушни и благодѣтелни цѣли, но тя пакъ е могла да истръгне изъ ногтетѣ на Турчина Молдавия, Влахия, Гърция, Сърбия, да покровителствува и защищава отъ загинване Черна-Гора и най сетнѣ да освободи и България и да даде на всички тѣзи дръжавици самостоятеленъ животъ.

Но, не е направила Руссия само това! Тя е спасла Европа отъ нашествието на турскитѣ пълчища, които заплашвали да истрѣбятъ самобитностьта на основанитѣ въ нея царства, а съ тѣхъ наедно да уничтожатъ и цивилизацията; тя е отстранила този грозенъ бичъ, който е висѣлъ нѣколко столѣтия надъ Европа, като грозния мечъ надъ главата на Демокла.

Че Руссия е била единственната дръжава, на която всички европейски дръжави сж се надѣвали да съкруши турското могжщество, азъ ще приведж тукъ само нѣколко откжслеци изъ рѣчьта на австрийския пратеникъ баронъ Блюмбергъ, който въ 1684 год. е билъ испратенъ въ Москва до царьетѣ Иоана и Петра Алексѣеви, да ги кани отъ страна на Австрийския Императоръ да взематъ участие въ предстоящата тогава война противъ Турцитѣ.

Digitized by Google

„. . . . . цѣла Грьция и Азия ви очаква“ казалъ въ рѣчьта си баронъ Блюмбергъ*)—„дойде врѣме да отидете въ Кримъ, за кѫдѣто до сега пѫтьтъ ви представляваше толкова затруднение. Трѣбва да накарате кримскитѣ Татари, отъ грабителството́ и нападенията на които сѫ страдали всички народи, да уважаватъ вашата държава. Много ли още тѣ ще злоупотрѣбляватъ съ вашето търпение! на зѫбестия вълкъ трѣбва да му се тури намордникъ, за да не хапе. Вашия Чигиринъ вече е погълнатъ, Азовъ опустошенъ, и сега той мѣрка да отнеме още и долнитѣ ви земи. Вземете—за да не ви отнемѫтъ. Турчина ся хваща ту съ едната рѫка за Истокъ, ту съ другата за Западъ, като незнае самъ гдѣ да закрѣпи блѣсъкътъ на далеко распространеното му могѫщество. Ако небето би пожелало да даде на тѣлото му такава величина, каквато е алчностьта му, то цѣлъ свѣтъ не ще побере това чудовище! Послѣ войната съ Унгуритѣ то безчестно нападна на Кандия, не бѣше успѣло още да я погълне, и ся втурна на Подолия; едвамъ свърши съ нея и полѣтѣ на вашитѣ земи; не бѣ истекълъ още срокътъ на примирието, а то опустоши съ мечъ и огънь плодородната Папония и цвѣтущата Австрия. Най-послѣ, дойде му времето да ся затъмни блѣсъкътъ му и да ся разруши комиръть на могѫществото му. . . . . .“

Азъ превождамъ тукъ този откѫслекъ изъ рѣчьта на австрийския посланникъ, за да покажѫ на моитѣ съотечественници, а особенно на онѣзи, които, до вчера бѣха политически расколници въ България, и бѣха успѣли да поколебаѫтъ любовьта и вѣрата имъ спрямо Руссия и русския народъ, какъ тъзи сѫща Австрия, въ него време, сама, ся е молила за помощь отъ могѫщественна Руссия, отъ

*) Beschreibung der Schau und lasswürdigen moscowitischen Hinzugs und Tractaments derer bei der Römisch-Kaiserlichen Gross Gesandten an die moscowitischen Zaaren. 1684. Hamburg.

Digitized by Google

която тя сега съ разни козни и всѣчески ся старае да ни отцѣпи и сумрази.

Но както Руссия е могла да преодолѣе всички спѫнки, които ѝ е подставяла християнска (!?) Европа, когато тя ся е старала да освободи едновѣрнитѣ ней плѣмена, тъй и сега тя ще преодолѣе надъ препятствията, които ѝ прави тъзи сѫща Европа, ще съкруши интригитѣ, които тя сѣе между славянскитѣ плѣмена и ще постигне своята завѣтна и благородна цѣль, да види единъ день всички Славяни съединени подъ нейната могѫщественна дѣсница: свободни, силни и цвѣтущи!

Че желанието и цѣлта на Руссия не е друга, освенъ тъзи, която описахме по-горѣ, това доказа тя на дѣло спрямо насъ Българитѣ. Съ купове злато и човѣшки трупове тя ни искупи отъ Турцитѣ. Даде ни съ най-широки атрибути правление; нареди ни всички учреждения, снабди ни съ всичко и ни остави като държава, която да бѣ просѫществувала отъ 60—70 години. Какво е направила за насъ тъзи Европа, която днесь тъй усърдно ся старае да ни оттъргне изъ обѣтията на Руссия, като дѣте отъ прегрѫдкитѣ на майка му? Друго ли?! Освенъ да ни отлъчи, и настърви противъ благодѣтелката ни, за да враждуваме постоянно съ нея, а тя да ся наслаждава.

Домогванията на Европа, ако и да намиратъ приемъ въ нѣкои управници на България, но тѣ нѣма да хванѫтъ коренъ, защото тъзи България има още честни синове, които ще ся борѧтъ до послѣдня капка кръвь и пакъ не ще я оставѧтъ да подпадне подъ убийственното влияние на тѣзи западни държави, които искатъ да сплѣтѫтъ вѣнци на гениятъ на дипломацията отъ пригробнитѣ цвѣтя на България! . . . . . Нѣка, слѣдъ туй, всѣки ся убѣди, че съ Руссия ний сме мощни, безъ нея ний сме ничтожни! . . . .

Съчинителя.

Digitized by Google

Походътъ презъ 1769 г.

Причинитѣ на войната.

Въ 1768 година, презъ царуването на Екатерина II, Султанъ Мустафа III, като завиждалъ на влиянието, което Русия имала, въ него врѣме, надъ Полша, а при това, подбутнатъ още и отъ Франция, възстаналъ противъ Русия и поискалъ щото тя, безъ забава, да оттѣгли войскитѣ си изъ Полша, които биле навлѣзли тамъ по желанието на самитѣ Поляци, за да потушатъ повдигнатия смутъ, слѣдъ увдовяването на полския прѣстолъ, и да възстановятъ потъпканитѣ права на дессидентитѣ*).

Султанъ Мустафа заплашвалъ Русия, че ще ѝ обяви война, ако тя неиспълне неговитѣ искания.

Съ превъзгласяването на Станислава-Августа Понятовский, любимецътъ на Екатерина II, за полски краль, полскитѣ магнати*) отъ завистъ къмъ него, и подпомогнати отъ католическото духовенство, обявили ся за непримирими негови врагове и неуморимо работѣли за сваляването му чрезъ всеобщо възстание, което заплашвало да обземе цѣлата страна. Въ Полша ся образувала партия подъ название „*Конфедерати*“, която партия отъ най-напредъ ся е борила противъ краля, а по-пос-

*) Полски поданници отъ друго вѣроисповѣдание (не католическо).

*) Боляри.

Digitized by Google

лѣ, когато видѣла че Русситѣ поддържатъ Кралътъ, тя ся обърнала противъ тѣхъ.

Екатерина II искренно желала на полския прѣстолъ да остане Полякъ, а не чужденецъ краль, какнито по-напредъ Полша бѣ имала и които подъ влиянието на Западното духовенство, сж служили за орждие на съумразиване и настроявание враждебно единъ противъ други, двата братски народа Русси и Поляци.

По желанието на разумнитѣ полски патриоти, които не предвиждали нищо добро за отечеството си отъ вътрѣшнитѣ смутове и раздори, Русситѣ, намѣсто да оттеглѣтъ находящитѣ ся тамъ войски, удвоили числото имъ и започнали наедно съ кралевскитѣ войски да преслѣдватъ Конфедератитѣ, които бунтували страната.

При сблъскванието на русскитѣ войски съ Конфедератитѣ на полско-турската граница, единъ хайдамашки*) отрядъ, като преслѣдвалъ Конфедератитѣ, увлѣкалъ ся подирѣ имъ и безъ съзнание миналъ на турска земя, гдѣто за отмъщение запалилъ селото Балта, като ограбилъ и изгорилъ находящия ся въ него село Сарай на татарския ханъ.

Това произшествие направило турския Султанъ да ся разяри люто на Русситѣ. Въ гнѣва си той накаралъ безъ забава да повикатъ въ Дивана (Съвѣта) русския въ Цариградъ посланникъ, Обрѣскова, и да го принудѣтъ да подпише единъ актъ, съ който да ся задължи подъ поржителството на своитѣ съюзници: Дания, Прусия, Англия и Швеция, че занапрѣдъ Руссия нѣма да се смѣсва, нито въ избиранието наслѣдници на полския прѣстолъ, нито въ религиознитѣ раздори, които би ся появили въ нея страна, като си оттегли въ сжщо врѣме и войскитѣ изъ Полша.

Този актъ, казватъ историцитѣ, е билъ скроенъ и вржченъ на Султана отъ тогавашното французско посолство въ Цариградъ, чрезъ което неуморно е работило католическото

*) Хайдамаци сж биле башибузуци, съставени отъ робитѣ на полскитѣ панове.

Digitized by Google

духовенство, да испѫде Русситѣ изъ Полша, да свали Станислава—Августа Понятовский, на мѣстото на когото да назначи нѣкой членъ отъ многобройнитѣ, по него врѣме, праздни французски династии.

Но русския посланикъ Обрѣсковъ ся отказалъ да подпише този актъ, като отговорилъ, че той нѣма заповѣдь нито пълномощие отъ своята Господарка да подписва подобни актове. Този отговоръ билъ съобщенъ на Султана, който още по-вече ся разярилъ и заповѣдалъ да хвърлѧтъ въ тъмницитѣ на Еди-куле (Седемтѣ кули) русския посланникъ съ цѣлия персоналъ отъ посолството му.

Напраздно нѣкои отъ турскитѣ държавни мѫже, между които и великия Везиръ Мухсинъ-заде, предупреждавали Султана да не бърза съ обявяването война на Русситѣ, тъй като тѣ знаяли слабоститѣ на Турция, беззащитното състояние на нейнитѣ граници, лошевото състояние на крайдунавскитѣ крѣпости, и още по-лошевото състояние на държавната хазна; но Султанъ Мустафа не искалъ да слуша искреннитѣ съвѣти на своитѣ служители и, за расплата на добритѣ съвѣти, той свалилъ Великия Везирь и го заточилъ въ Тенедосъ, а на негово мѣсто назначилъ Хамза-Паша, който по-рано билъ подрѣдъ валия въ Румелия, въ Видинъ, въ Очаковъ, въ Солунъ, въ Хотинъ и въ Египетъ.

За затварянието на русския посланикъ въ Седемтѣ кули, самъ Везиря Хамза-Паша е убѣждавалъ Султана и при испращанието му въ затвора лично го е оскърбилъ, като го е нарѣкалъ: *„ирѣдатель, клѣтвопрѣстжникъ“ и проч.*

Но и Хамза-Паша неможалъ да ся задържи дълго време на везирското мѣсто; по влиянието на новоназначения татарский Ханъ Керимъ Герей, слѣдъ шесть недѣли отъ назначението му, билъ замѣстенъ съ Мохамедъ Еминъ названъ Ялѫкчи-заде.

Въ туй сѫщото време биле смѣнени и господаритѣ въ Влахия. Александръ Гика съ брата му Григорий Гика, защото пьрвия билъ позволилъ на Ардешкия митрополитъ да събира волентири за русситѣ, наедно съ единъ русски

Digitized by Google

подполковникъ, който нарочно билъ испроводенъ въ Влахия съ тъзи цѣль.

Въ честъ на новоназначения татарски Ханъ, въ деньтъ когато той щѣлъ да си представи на ауденция предъ Султана, четиредесятъ черногорски глави биле изложени предъ портитѣ на Сарая. Слѣдъ ауденцията, при татарския Ханъ, по желанието на Султана, билъ назначенъ Маджарина Тотъ (Tott), бригадиръ отъ французската войска, който да му помага въ приготовленията, за задружно воюване на Татари и Турци, противъ Русситѣ.

Когато ставали всички тѣзи промѣнения и новоназначения, посланницитѣ Английский и Пруский сж подали колективна нота на Портата, съ която искали незабавното освобождение на Русския посланникъ, но всичкитѣ имъ усилия останали безъ послѣдствие. Турцитѣ не искали да знаѣтъ нито отъ дипломатически ноти, нито за частнитѣ оплаквания на русския посланникъ, който непрестанно ся жалувалъ изъ затвора, че здравието му ся било повредило. Подкорквани отъ Франция и заслѣпени отъ фанатизмъ, Турцитѣ не щѣли да знаѣтъ за послѣдствията на дѣлата си.

Султанъ Мустафа III, като четѣлъ подвизитѣ на баща си Ахмедъ III срѣщу Русситѣ на рѣката Прутъ, упоявалъ ся отъ славолюбие до фанатизмъ и си представялъ, че да бѫде човѣкъ побѣдитель е нещо лесно, за това и не искалъ да слушѫ съвѣтитѣ на своитѣ служители, а ся рѣшилъ да събере многобройна войска, два пѫти по-голѣма отъ тъзи, която баща му свикалъ подъ санджацитѣ си презъ 1739 година, т. е. до 600,000 души.

Султанъ Мустафа пребързалъ да издаде манифестъ съ който обявилъ война на Руссия, като турилъ за причини: 1-во) Неуважението, отъ страна на Руссия, сключенитѣ трактати съ Портата; 2-ро) Изгарянието на селото Балта и избиването на жителитѣ му; 3-то) Навлизанието на русскитѣ войски въ Полша безъ предварителното споразумение съ Турция, което било уговорено въ прѣдшествующитѣ до тогава трактати и, 4-то) Струванитѣ злини, отъ страна на Русситѣ,

Digitized by Google

върху Поляцитѣ, каквито мними злини полскитѣ конфедерати всѣки день измислювали и съобщавали на Турцитѣ чрезъ полския посланникъ при Портата, Красинский.

Извѣстието за хвърлянието въ зандanитѣ на Еди-Куле на русския въ Цариградъ посланникъ, твърдѣ много наскърбило Екатерина II и за сторената ней обида, въ лицето на нейния посланникъ, тя ся приготвила за война.

Пруссия, Австрия и Англия ся опитали, чрезъ своитѣ посланници, да примирѣятъ двѣтѣ скарани страни, но Франция, чрезъ свойтъ посланникъ въ Цариградъ, съумѣла да ги представи на Султана като недоброжелателки на Турция и чрезъ своитѣ интриги да ги отстрани, като осуетила всѣко тѣхно опитване за помирявание. И двѣтѣ враждующи страни дѣятелно ся готвѣли да започнѣтъ войната презъ пролѣтьта на 1769 година.

Възззвание на Екатерина II къмъ подвластнитѣ на Турция народи.

За да расклати и отслаби отвѣтрѣ турската дѣржава, Екатерина II отправила възззвание къмъ подвластнитѣ на Турция славянски народи и въобще къмъ православнитѣ, съ което тя ги приканвала да възстанѣтъ. Възззванието било съ слѣдующето съдържание:*)

„Объявляемъ всѣмъ славянскимъ народамъ православнаго исповѣданія, въ турецкомъ подданствѣ находящимся:

„Крайняго съжалѣнія достойно състояніе, древностію и благочестіемъ знаменитыхъ сихъ народовъ, въ какомъ они нынѣ находятся подъ игомъ Порты Отоманской.

„Свойственая Туркамъ лютость и ненависть ихъ къ христіянству закономъ магометанскимъ преданная, стремят-

*) „Обявяваме на всички славянски народи отъ православно вѣроисповѣдание, находящитѣ ся подъ турско подданство:

„Крайно е за съжалявание състоянието, въ което нинѣ ся намиратъ подъ игото на Отоманската Порта тѣзи, по древность и благочестіе, знаменити народи.

Digitized by Google

ся совокупно ввергать въ бездну заключенiи, въ разсужденiи души и тѣла христiянъ, живущихъ въ Молдавiи, Валахiи, Мунтянiи, Болгарiи, Босniи, Герциговинѣ, Македонiи, Албанiи и другихъ областяхъ.

„Всему свету извѣстно какiя, все христiянское правовѣрное сословiе принуждено претерпѣвать вездѣ въ турецкой державѣ бѣди и напасти: неудобновносимыя подати, разны суровости, обиды, удручения, частыя и безвинныя убiйства, утѣсненiе святыя церквы, лишенiе христiянскаго ученiя, соблазны отъ магометанства.

„Всѣ сiя обстоятелства и по себѣ и по послѣдствiямъ своимъ суть уже самыя зловредныя; но есть еще горьшiя сихъ. Многiя тысячи удаляясь несносныхъ золъ для сохраненiя природнаго своего и благочестиваго закона, лишась рода, отечества и имѣнiя, принуждены по всей вселенной странствовать: неисчетное же множество христiянъ (о чемъ паче всего страждетъ и сокрушается святая церковъ Божiя и мы съ нею) не стерпя лукавыхъ искушенiй и тяжкихъ мучительствъ, отвернуты насильно отъ лона православныя вѣры и впали въ могаметово нечестiе. Сколько жъ

„Свойственната на Турцитѣ лютость и ненавистьта имъ къмъ християнството отъ мохамеданскитѣ закони преданна, ся стремьтъ съвкупно да хвьрльтъ въ бездна душитѣ и тѣлата на христiянитѣ, живущи въ Молдавия, Влахия, Монтения, България, Босна, Херцеговина, Македония, Албания и въ другитѣ области.

„На цѣлъ свѣтъ е извѣстно какви обиди и напасти е принудено да търпи, на всѣкадѣ въ турската държава, всичкото християнско православно съсловие: неудобно-вносими даждия, разни свирепости, обиди, унижения, чести и безвинни убийства, притѣснения на святитѣ церкви, лишавания отъ християнско учение, съблазни отъ мохамеданство (потурчване).

„Всички тѣзи обстоятелства и сами по себе-си и по послѣдствията си съ вече най-зловреднитѣ: но има още и по-горчиви отъ тѣхъ. Много хиляди, като ся удаляватъ отъ несноснитѣ злини за да запазьтъ своя природенъ и благочестивъ законъ и, като ся лишаватъ отъ родъ, отечество и имотъ, принудени съ да странствуватъ по цѣлъ свѣтъ: и неизбройно множество християни (за което най-много отъ всичко страдае и ся съкрушава святата церква Божия и ний наедно съ нея), като не могатъ да устоятъ на лукавитѣ искушения и тѣжки мъчителства, насил-

Digitized by Google

ни достоинъ похвалы поступокъ первыхъ, а другихъ хулы; обоими однако же свѣтъ православнаго христіянства погашается въ земляхъ, гдѣ прежде въ полномъ былъ сіяніи и обращаются въ небытіе народы храбростію славные.

„При послѣднихъ двухъ войнахъ происходившихъ между всероссійскою имперіею и Портою Отоманскою, во время достохвальнаго владѣнія дѣда нашего, блаженныя и вѣчнодостойныя памяти Государя Имератора Петра Великаго, и тетки нашей государыни имератрицы Анны Іоановны, пріемлемо было намѣреніе къ освобожденію оныхъ изъ такого томительства, но всевышній неблаговолилъ, по неиспытаннымъ своимъ судбамъ, чтобъ толь далеко распространились тогдашнія предпріятія, и совершилось утѣшеніе христіянъ отъ нечестія магометанскаго, и отъ свирѣпости варварскаго правительства бѣдствующихъ.

„Порта отоманская по обикновенной ей злобѣ къ православной церкви нашей, видя старанія употребляемыя за вѣру и законъ нашъ, который мы тщимся въ Полшу привести въ утвержденіи трактатами, древнія его преимущества,

---

ственно сѧ оттьргнати изъ лоното на православната вѣра и паднали въ мохамедово нечестіе. Колкото не е за похвала постѫпката на пьрвитѣ, толкова е за хула на вторитѣ; и отъ двѣтѣ еднакво гасне свѣтлината на православното християнство въ земитѣ, гдѣто преди е била въ пълно сияние, и превръщаватъ сѧ въ небитие славнитѣ по своята храбрость народи.

„Въ послѣднитѣ двѣ войни между русската империя и Портата Отоманска, въ времето на достохвалното владѣние на нашия дѣда, съ блаженната и вѣчно-достойната память, на Господаря Императора Петра Велики, и на нашата леля Господарка Императрипа Анна Іоановна, турено било намѣреніе за освобождението имъ отъ това мѫчение; но Всевишний неблаговолилъ, по неиспитанитѣ негови сѫдбини, да сѧ распространѫтъ толкова надалечъ тогавашнитѣ предприятия, да сѧ избавѫтъ християнитѣ, които бѣдствуватъ, отъ мохамедовото нечестие и отъ свирепоститѣ на варварското правителство.

„Отоманската Порта съ обикнованната си злоба къмъ нашата православна церква, като видѣ старанията, които ний полагаме за нашата вѣра и законъ, който се трудимъ да утвърдимъ чрезъ трактати и да установимъ древнитѣ му преимущества, въ Полша, които въ разни вре-

Digitized by Google

кои по временамъ насильно у него похищены были, дыша мщеніемъ, призрѣвъ всѣ права народныя и самую истину, за то только едно, по свойственному ей вѣроломству, разруша заключеный съ нашею имперіею вѣчный миръ, начала несправедливѣйшую, ибо безъ всякой законной причины, противу насъ войну и тѣмъ убѣдила и насъ нынѣ употребить дарованное намъ отъ Бога оружіе.

И сіе есть то самое время, въ которое христіяне подъ игомъ ея стенящіе, еще большее почувствуютъ огнетеніе. Что все соображая, горестное благочестивыхъ сихъ сыновъ церкви Божія состояніе, пріемлемъ мы нынѣ во всемилостивѣйшее разсужденіе. и желаемъ сколько возможно избавленію ихъ и отрадѣ поспѣшествовать; остается только чтобъ при производимыхъ нашими арміями военныхъ дѣйствіяхъ, и они сами содѣйствувать потщились.

„Въ успѣхахъ сей войны къ оборонѣ нашей имперіи и всего христіянства, слѣдовательно по причинѣ необходимой, и противъ природной нашей склонности предпріятой, полагаемъ мы совершенную надежду на правосудіе Божіе и всесильное его, извѣстной войскъ нашихъ храбрости, способствованіе; а православные народы вступая при-

---

мена насилствено му са биле отнети, като диша отмщение, и като презира всички права народни и самата истина, само за това, по свойственното ней вѣроломство, разрушава заключения съ нашата империя вѣченъ миръ. и начева най-несправедлива, безъ всѣка законна причина, срѣщу насъ война, съ което и насъ сега убѣди да употрѣбимъ дарованното намъ отъ Бога оржие.

„А презъ туй време, стенящитѣ подъ нейното иго християне, още по-голѣмо угнетение ще почувствуватъ. Като съобразихме всичкото, горестно на тѣзи благочестиви синове на Божията църква състояние, ще приемемъ сега въ всемилостиво разсѫждение, и желаемъ колкото е възможно да пребърземе за тѣхното избавление и утѣшение; остава само и тѣ сами да ся погрижатъ да помогнатъ въ военнитѣ дѣйствия на нашата армия.

„Въ успѣхитѣ на тъзи война за отбрана на нашата империя и цѣлото християнство, слѣдователно по необходима причина и противъ естественната наша наклоность предприета, полагаме пълна надѣжда на правосѫдието Божие и на всесилното негово, извѣстно на нашитѣ войски, храбро способствование; а православнитѣ народи като взематъ

Digitized by Google

томъ въ виды до собственнаго ихъ избавленіи касающіеся, найдутъ также при Божіемъ благословеніи, премногія къ тому средства, въ своемъ мужествѣ, ревности, единодушіи, и свойственномъ туркамъ смущеніи, какимъ варвары обыкновенно поражаются при непредвидѣнныхъ ими важныхъ предпріятіяхъ.

„Подвигъ сей заслужитъ похвалу предъ Богомъ; предъ свѣтомъ — востановленіе въ прежнюю честь и благосостояніе цѣлыхъ народовъ, сколько имѣетъ быть достопамятнаго, столько и производители оного будутъ, и нынѣ и у потомства почтенны и славны: самая смерть, не долженствуетъ устрашать, когда за сохраненіе отечества и благочестія подъемлется, сверхъ вѣчной и любезной памяти въ родѣ и родъ, еще и вѣнецъ мученическій и блаженство небесное каждаго, въ такомъ случаѣ, ожидаетъ.

„Мы по ревности къ православному нашему христіянскому закону, и по сожалѣнію къ страждующимъ въ турецкомъ порабощеніи единовѣрнымъ намъ народамъ, обытающимъ въ помянутыхъ выше сего областяхъ, увѣщеваемъ всѣхъ ихъ вообще и каждой особенно, полезными для нихъ

предъ видъ всичко, що ся касае до тѣхното избавление, тъй също ще намѣрятъ, съ Божието благословение, много срѣдства за това, въ своето мъжество, ревность, единодушие, и въ свойственното на Турцитѣ смущение, отъ което обикновенно ся поразяватъ варваритѣ при непредвидени отъ тѣхъ важни предприятия.

„Този подвигъ ще заслужи похвала предъ Бога, а предъ свѣта — въстановяване въ прежнята честь и благосъстояние цѣли народи; колкото стане по-достопамятенъ, толкова и неговитѣ причинители ще бждатъ, и сега и въ потомството, по-почитани и по-славени: самата смьрть не трѣбва да ги плаши, когато възставатъ за съхранение на своето отечество и благосъстояние; освенъ вѣчната и любезна память въ родъ и родъ, всѣки трѣбва да ся надѣва, въ този случай, и за вѣнецъ мученически и вѣчно блаженство.

„Ний по ревность къмъ православния нашъ християнски законъ, и по съжаление къмъ страдающитѣ, отъ турското порабощение, едновѣрни намъ народи, живущи въ помѣнатитѣ по-горѣ области, увѣщаваме ги всички изобщо и всѣкиго отдѣлно, да ся възползуватъ отъ полѣзнитѣ за тѣхъ обстоятелства, презъ настоящата война, да съкрушатъ игото и да

Digitized by Google

обстоятельствами настоящей войны воспользоваться, къ сверженію ига, и къ приведенію себя по прежнему въ независимость, ополчаясь гдѣ и когда будетъ удобно, противъ общаго, всего христіянства врага и стараясь возможный вредъ ему причинять.

„Наши арміи вступая при даруемыхъ отъ Всевышнаго праведному нашему оружію побѣдахъ, въ земли и мѣста сихъ народовъ и подкрѣпя ихъ въ похвальныхъ предпріятіяхъ, совершать когда провидѣнію Божію угодно будетъ, благополучіе всѣхъ тамошнихъ земель, при чемъ стараніе употребится, чтобъ ни малѣйшихъ обидъ жителямъ показывано не было, которыя хотя по необходимости должны будутъ войскамъ нашимъ дѣлать вспомоществованіе въ пропитаніи; и для того за благовременно все къ тому нужное приготовлять, — но и въ томъ ни малѣйшей трудности не произойдетъ, ибо поселяне останутся въ полной свободности отправлять свои работы; равно какъ бы въ мирное время; а сверхъ того за все, что поставятъ для войскъ нашихъ, будутъ немедленную получать плату.

„Трудно повѣрить, чтобъ изъ православныхъ христіянъ славянскихъ поколеній, въ турецкомъ подданствѣ живу-

---

станѫтъ, както сѫ биле, независими, като сл опълчѫтъ гдѣто, и когато бѫде удобно, противъ общия на цѣлото християнство врагъ и да ся стараѫтъ, колкото е възможно, повече вреда да му сторѫтъ.

„Нашитѣ армии, като навлѣзѫтъ чрезъ дарованнитѣ отъ Всевишния, на нашето праведно орѫжие, побѣди въ земитѣ и мѣстата на тѣзи народи и като ги подкрѣпѫтъ въ похвалнитѣ предприятия, ще създадѫтъ благополучие, когато на Проведението бѫде угодно, за всички тамошни земи, при което ще се употрѣби старание да не ся причини ни най малка обида на жителитѣ, които, ако и по необходимость, ще ся длъжни да даватъ помощи за прехрана на нашитѣ войски; и за което съ време всичко нуждно да приготвѫтъ, — но и съ това нѣма да имъ се причини ни най-малката мъчнотия, защото селянитѣ ще си останѫтъ на пълна свобода да вършѫтъ своитѣ работи, тъй както въ мирно време; а при туй и за всичко каквото донесѫтъ на нашитѣ войски, ще бѫде незабавно заплащано.

„Мъчно може да ся повѣрва че, мѣжду православнитѣ християни,

Digitized by Google

щихъ, нашлись такіе которые не восчувствовалибъ всей цѣны и важности преподающихся имъ способовъ къ возведенію своего отечества на прежнюю степень достойнства и къ избавленію своихъ едноплеменыхъ и единовѣрныхъ, горестію и бѣдствіями изнуренныхъ; напротивъ того, мы совершенно уповаемъ, что всѣ пріймутъ съ должною благодарностію всемилостивѣйшее наше объ нихъ попеченіе, и припомня славу предковъ своихъ изъ Руссіи туда переселившихся, царства разныя основавшихъ и вселенную звукомъ оружія наполнившихъ, а по тому справедливо и славянами нареченныхъ, — докажутъ въ самомъ дѣлѣ, что и они при всѣхъ постигшихъ ихъ несчастіяхъ, наслѣдственной храбрости и высокости мыслей, однакожъ нелишились, и такъ каждый по своему состоянію, силѣ и возможности, съ охотую и усердіемъ употребитъ себя къ тому, въ чемъ и когда воспособствовать можетъ, общему благому дѣлу, а чрезъ то и собственному своему жребію, которого прочности и на предъ-будущія времена свято и ненарушимо утвердится, при заключеніи съ Портою Отоманскою мира, когда высокомѣрный непріятель, принужденъ будетъ искать оного отъ

отъ славянско поколѣние, които живѣятъ въ турско поданство, би ся намѣрили и таквизъ, които не би почувствували цѣната и важностьта на случайтъ, които имъ ся представя за да въздигнятъ своето отечество на предишната степень на достоинството му и да избавятъ своитѣ едноплеменни и едновѣрни, отъ горесть и бѣдствие изгурени; напротивъ ний съвършенно ся надѣваме, че всички ще приематъ съ нуждната благодарность, всемилостивейшето наше за тѣхъ попечение, и като припомнятъ славата на своитѣ прадѣди, които сѫ ся преселили тамъ изъ Руссия, основали различни царства и цѣлия свѣтъ испълниха съ звукътъ на тѣхното орѫжие, а за това и справедливо наречени Славяне, ще покажатъ на дѣло, че и тѣ, при всички нещастия, които сѫ ги постигвали, не сѫ ся лишили отъ наслѣдственната храбрость и възвишенность на мислитѣ, и всѣкий споредъ състоянието, силата и възможностьта си, съ щение и усърдие ще употрѣби себе си въ това, въ каквото и когато може да помогне на общото добро дѣло, а чрезъ туй на собственния свой жребий, трайностьта на който и въ предбѫдѫщитѣ времена свято и ненарушимо ще ся утвърди, при сключванието миръ съ Отоманската Порта, когато ви-

Digitized by Google

насъ, увидѣвъ и почувствовавъ, претерпѣваемыя имъ въ продолженіи войны сильныя пораженія.

„Наше удовольствіе будетъ величайшее видѣть христіянскія области изъ поноснаго порабощенія избавляемыя, и народы, руководствомъ нашимъ вступающія въ слѣды своихъ предковъ, къ чему мы и впредъ всѣ средства подавать не отречемся, дозволяя имъ наше покровительство и милость, для сохраненіе всѣхъ тѣхъ выгодностей, которые они своимъ храбрымъ подвигомъ въ сей нашей войнѣ съ вѣроломнымъ непріятелемъ одержатъ.

„Впрочемъ всѣ, которые отличатъ себя притомъ храбростію, предводительствомъ, благоразумными совѣтами и стараніями, обнадеживаются и особливою отъ насъ милостію и императорскимъ благоволеніемъ. Данъ въ С. Петербургъ, 19 Января 1869 года*).

Нѣколко екземпляра отъ това въззвание сж биле отпечатани на тънка хартия и предадени на служащия въ русската армия, подполковникъ Коразинъ, родомъ Българинъ, да ги распръсне по славянскитѣ земи подвластни на Турция. За да може по-безопасно да пжтува, той е билъ снабденъ, отъ архимандрита на Кіево-печерската Лавра съ свидѣтелство, въ което ся казвало, че е родомъ изъ Далмация, име-

---

сокомѣрния непиятель, ще бжде принуденъ да го проси отъ насъ, като види и почувствува силнитѣ пораженія, които ще му нанесемъ презъ войната.

„Преголѣмо ще бжде нашето удоволствие да видимъ христіянскитѣ области избавяни отъ поносното робство, и народитѣ, подъ наше ржководство, да стжпжтъ въ слѣдитѣ на своитѣ прадеди, за което ний и за напрѣдъ, не ще ся откажемъ да имъ дадемъ всички срѣдства, като имъ обѣщаваме нашето покровителство и милость, за запазване всички онѣзи добиви, които тѣ съ свойтъ храбръ подвигъ удржжтъ презъ тъзи наша война съ вѣроломния непиятель.

„Прочее всички тѣзи, които ся отличжтъ при това съ храбрость, съ предводителство, благоразумни съвѣти и съ старание, може да ся надѣвжтъ на особенна отъ насъ милость и императорско благоволение. Издаденъ въ С.-Петербургъ, 19 Януарий 1769 година.

---

*) Архивъ военно-топогр. и историч. Рукописъ I О. А. А.

Digitized by Google

нуемъ Симеонъ Путчинъ, който ужъ билъ отишълъ на 1765 год. на поклонение въ Киевъ и сега отивалъ по други свети мѣста. Преоблѣченъ въ монашески одежди, подполковникъ Коразинъ, чтателно скрилъ въ коритѣ на своя ветхъ псалтирь и въ куфинитѣ насвоята патерица нѣколко екземпляра отъ това възззвание и заминалъ за славянскитѣ земи презъ Молдавия и Влахия.

Въ Влахия той билъ подпомогнѫтъ отъ Князь Кантакузенъ, банътъ на единъ монтянски манастирь, който въ него време ся намиралъ въ Букурещъ, за да мине въ Турция.

Посланието на Екатерина II до славянскитѣ народи не останало гласъ вопиющъ въ пустиня, то подѣйствувало най-много въ Черна Гора, която възстанала противъ Турцитѣ, а отъ тамъ мятежътъ ся распространилъ по цѣла Албания, Босна, Херцеговина, Македония и България*).

Таквозъ е било състоянието на Турция, когато борбата щѣла да започне мѣжду нея и Русия. Портата разбрала мѫчнотиитѣ на предстоящата борба съ Русия, но било вече късно, тъй като Великия Везирь билъ распратилъ вече по цѣлата турска империя около 200 фермани, до Управителитѣ и Алайбееветѣ да бѫдѫтъ готови съ войскитѣ си презъ мѣсецъ Мартъ идущата 1769 година да трѣгнѫтъ за Одринъ, гдѣто щѣлъ да пристигне и самъ Султана съ священното знаме (Санджакъ Шерифъ)*). Въ Румелия било заповѣдано да ся събирѫтъ баши-бузуци подъ название Юруци и Евелди Фатиханъ (дѣтца на побѣдителитѣ). Четирнайсетъ одаи Яничари, трийсетъ одаи джуберджии. четире одаи топчии и двѣ одаи топъ-арабаджии приели заповѣдь да заминѫтъ за границата на Полша. Двѣста топа биле приготвени на арсенала въ Царпградъ.

---

*) Въ нашата История, до колкото знаемъ, нигдѣ не се спомѣнува за този мятежъ.

*) Копието на този фермань ся намира въ императорската архива въ Виена.

Digitized by Google

Събиране на Турската армия.

Къмъ края на Февруарий мѣсецъ 1769 г., въ везирския сарай въ Цариградъ била извадена и забита конската опашка, наречена *Конакъ-тюй*,— която означавала неизбѣжна война, и подъ която трѣбвало да ся стекжтъ всички правовѣрни въ растояние на 40 дни. Числото на днитѣ, обаче, ся удвоило и утроило, а войскитѣ все не ся събирали още: тѣзи, които пристигнали по-рано въ Цариградъ, разпръснали ся въ градътъ и околноститѣ му и започнали да грабѫтъ, биѫтъ и убиватъ християнитѣ. Това обстоятелство принудило великия везирь да събере въ единъ лагеръ всички войски, находящи ся въ Цариградъ и околноститѣ му, като избралъ за такова мѣсто мѣстноститѣ, наречена Даутъ-Паша. Сборътъ билъ назначенъ за 10 Мартъ 1769 г.

Заслѣпени отъ фанатизмъ и влечими отъ страститѣ: да грабѫтъ и да ся обогатѫтъ, Турцитѣ имали криво понятие за русскитѣ сили, и даже неискали да знаѫтъ за тѣхъ, тѣмъ имъ ся струвало, че ще могжтъ тъй сжщо да ги истрѣбѫтъ, както истрѣбвали своитѣ беззащитни и подвластни християнски раи. Тѣ ся заканвали да исколѫтъ, разорѫтъ и уничтожѫтъ цѣла Руссия, да ся награбѫтъ съ богата плячка и да доведжтъ въ домоветѣ си множество роби и робини, които да имъ служжтъ. Много Яничари, за доказателство на своята несустрашимость и пренебрежение къмъ физическитѣ страдания, наранявали ся сами съ ножъ. Други пъкъ промушвали мускулитѣ на краката и ржцѣте си съ своитѣ ятагани и тъй ся расхождали изъ града, догдѣто, отъ истечението на кръвьта, падали въ несвѣсть по-улицитѣ.

На 16 Мартъ, везирътъ самъ потеглилъ изъ Цариградъ за лагера, придруженъ отъ мохамедовото знаме. Вдигането на това знаме винаги ся съпровождало съ особенно тържество; тъй и сега алая билъ предшествуванъ отъ улямитѣ, подиръ тѣхъ вървялъ Мюхтията, главното духовно лице. Редомъ съ мюхтията, Османъ Мулла, представителя на

Digitized by Google

мисюлманската вѣра и главатаря на улямитѣ, ся носьло и знамето на пророка отъ главния изъ Емиритѣ (Емиръбей), които ся считали за сѫщи потомци на Мохамеда, за което и носели зелени чалми, най-любимата боя на пророка. Подиръ знамето слѣдвалъ на конь везирьтъ, окрѫженъ отъ 2,000 души свита, подиря му вървели други Емири, и всичкото шествие пѣяло химни религиозни.

Въ време на шествието, австрийския въ Цариградъ посланникъ Брониръ*), наедно съ жена си и тритѣ си дъщери, отишълъ въ една берберница, край която щѣло да ся пренесе знамето, за да види по-добрѣ церемонията. Емиритѣ, които ѣздели напредъ, начнали да викатъ на тълпата: „убийте гяуритѣ, които подьрзнѫтъ да погледнѫтъ на свящепното мохамедово знаме, или лицата ви ще почернѣѭтъ на Страшния Сѫдъ!“

Тълпата нахълтала въ берберницата, гдѣто ся намиралъ австрийския посланникъ съ семейството си и много други християни, и наченала да ги граби, бие и влачи по улицитѣ. Сѫщата участь сполѣтело и семейството на австрийския посланникъ, жената на когото била при туй и трудна. Единъ отъ Емиритѣ искалъ съ кракъ да извади дѣтето изъ корема ѝ; но едвамъ съ голѣмъ трудъ можла полицията да ги избави отъ рѫцѣте на тълпата и да ги скрие въ една арменска кѫща, гдѣто и пренощували. За тъзи толкова горчива обида австрийския посланникъ не направилъ никаква постѫпка предъ Отоманската Порта и се задоволилъ съ единъ подаръкъ отъ везиря за себе-си и за жена си на стойность отъ 5,000 гроша. Слѣдъ това той заминалъ за Австрия, а на негово мѣсто останалъ баронъ Тугутъ.

Султана, който отъ преди двѣ години горѣлъ за война, съ обявяването ѝ задоволилъ както Поляцитѣ конфедерати тъй и Татаритѣ, които съ нетърпение чакали да имъ позволи да нахълтѫтъ и причинѭтъ плѣнъ и пожаръ въ русската земя, и да си отмьстѭтъ за изгарянието на Балта. На

*) Raport de Brognar.

Digitized by Google

12 Януарий 1769 г. Кримския Ханъ потеглилъ изъ Балта съ 100,000 татари, преминалъ рѣката Бугъ и раздѣлилъ войската си на три ордии, отъ които еднata отъ 30,000 души подъ командата на Нуреднъ Мурза тръгнала за градеца Донецъ; втората отъ 30,000 души подъ предводителството на Калга Мурза, тръгнала по рѣката Днѣпръ, гдѣто опустошила страната до града Орелъ; а съ 40,000 души самъ Ханътъ ся отправилъ за Нова Сърбия, като прибралъ съ себе си и буджакскитѣ*) татари. Тъзи послѣдня орда била най-опустошителната за русската земя. Тя исклала и заробила много хиляди души; около сто села биле сравнени съ земята. Въ 14 дни Ханътъ кръстосалъ на всички посоки цѣлата страна на Южна Русия, като грабялъ, палилъ, убивалъ и робилъ населението и, слѣдъ единъ мѣсецъ, той стигналъ въ Гаужани, на румънската граница. За награда на помощьта, която той давалъ на Турцитѣ, той искалъ да му подари Султана всички онѣзи русски земи, отгдѣто той ще успѣе да изгони Русситѣ.

Страшно било да погледне человѣкъ на тѣзи татарски орди: всѣкой Татаринъ водѣлъ по дестина роби, по нѣколко десятки волове и овци; въ преметнатитѣ дисаги, отзадъ на конетѣ имъ, често ся виждало по едно или двѣ дѣтца, на които само главитѣ ся показвали и които по-нѣкога ся и задушавали тамъ; въ полата на всадника стояло по едно младо момиче, отзадъ на коня стояла майката, а бащата и братията слѣдвали отподиря на други коне, тъй сѫщо плѣчкосани!

Единъ мѣсецъ подиръ завръщанието си отъ този опустошителенъ походъ, Керимъ-Герей умрѣлъ, отровенъ отъ единъ Гръкъ докторъ, испратенъ отъ Влашкия Господарь. На негово мѣсто билъ провъзгласенъ Девлетъ-Герей. Върховния Везиръ ся извѣстилъ за смъртьта на Хана въ Силиврия, на втория конакъ отъ потеглянието си изъ Цариградъ.

Наедно съ излизанието на Везиря изъ Цариградъ, рус-

*) Бесарабскитѣ.

Digitized by Google

ския посланникъ Обрѣсковъ тъй сѫщо билъ изведенъ **изъ тъмницата** на Еди-Куле. За пренасянието му изъ Еди-Куле **въ** лагера, била пратена една команда Яничари съ нѣколко **коня**. Пратенитѣ конье биле избрани нарочно постали и съ **одрипани** сѣдла и безъ зенгии. Всичко това било направе**но** съ цѣль да подвьргнѫтъ на присмѣхъ нещастния посланникъ наедно съ свитата му. Обграденъ съ Яничари, посол**ския** персоналъ, билъ прекаранъ презъ най главнитѣ и най **многолюдни** улици на града, гдѣто било ся стекло множество народъ, за да ся подгавря съ тѣхъ. Мнозина отъ християнитѣ, които били свидѣтели на туй печално шествие, проливали сълзи. Въ лагеръть русското посолство било настанено наблизо до везирския чадъръ и до шатрата, наречена *Лелекъ,* подъ която обикновенно сѫ ся извършвали наказанията. Тукъ, подъ открито небе, подъ капкитѣ на буйния като изъ-вѣдро дъждъ, то е чакало за второ разпореждание, като ся готвело въ сѫщото време и за смьрть. Едвамъ срѣдъ-нощь, шатрата за посолството била распъната, дрѣхитѣ му били принесени отъ Еди Куле и то влѣзло да си отпочине подъ нея, измокрено отъ дъжда до коститѣ.

На 22 Мартъ Султана самъ дошълъ въ лагера при армията и слѣдъ извършванието на молебствието, везирьтъ придруженъ отъ Султана потеглилъ въ походъ, който го препроводилъ на растояние $2^1/_2$ часа. Посолството тъй сѫщо слѣдвало съ войскитѣ, обкружено отъ едно отдѣление Яничери, наречено *алтѫнъ ордусу* (Златната-Ордия).

Военния планъ на Турцитѣ.

Планътъ на Турцитѣ билъ твьрдѣ добрѣ нагласенъ, тѣ рѣшили да съставьтъ три армии. Главната армия подъ личното предводителство на върховния везирь, трѣбвало съ настѫпванието на пролѣтьта да мине Дунава и да потегли за градътъ Хотинъ на р. Днѣстръ, гдѣто да ся съедини съ полскитѣ войски, съставени отъ конфедератитѣ на брой 60,000 души, които князь Потоцкий и Каменецъ-Подолския

Digitized by Google

епископъ Красинский обѣщавали да даджтъ на Турцитѣ, като имъ приготвятъ въ сѫщото време, казвали тѣ, и нужднитѣ провизии за войскитѣ и достатъчно количество барутъ*).

Втората армия подъ командата на кримския ханъ Керимъ Герей, при когото служилъ повишения на генералски чинъ Тотъ**), състояща отъ 60,000 души, трѣбвало да нахлтѫ въ русскитѣ предѣли откъмъ югъ, а третята да дѣйствува по направление на Астраханъ, за която цѣль била приготвена силна флотилия на Черното Море, съ помощьта на която ся предполагало, да ся завладѣе Таганрогъ и Азовъ, като ся расчитвало въ сѫщото време на помощьта на подвластнитѣ кавказски народи на Турция, отъ които само Лизгинитѣ обѣщали да даджтъ 50,000 души.

Военния планъ на Русситѣ.

Слѣдъ съобщаванието на турския манифестъ, Императрица Екатерина II ся потрудила да опровергае прѣдъ европейскитѣ дворове неоснователностьта и невѣрностьта, както и изопачаванието на представенитѣ отъ Турция факти, съ които тя искала да я обвини.

Военний съвѣтъ, събранъ на 4-ий Ноемврий 1768 г. отъ русски велможи, подъ прѣдсѣдателството на Императрица Екатерина II, рѣшилъ щото русскитѣ войски да ся раздѣлѧтъ на три армии. Пьрвата наступателна армия, подъ началството на княза Голицина на брой 20,000 души, трѣбвало да ся събере въ Киевъ презъ пьрвитѣ числа на мѣсецъ Априлъ 1769 г. Втората армия, на брой 40,000 души, наречена отбранителна или Украйнска, подъ предводителството на графа Румянцова, трѣбвало да ся събере при Усть-Самара. Третята армия подъ командата на Генералъ аншефъ-Олица, подъ название обсервационна (наблюдателна), на брой 12—15,000 души, трѣбвало да ся събере въ Луцка.

---

*) Campagne de MDCCLXIX p. 43.

**) Mémoires de Général Tott.

Digitized by Google

За сега ний ще слѣдваме по диритѣ на пьрвата армия, подъ началството на княза Голицина.

На княза Голицина било заповѣдано да започне своитѣ наступателни дѣйствия презъ есеньта, когато турскитѣ войски започвали да ся разотиватъ по домовегѣ си. Въ мѣсецъ Априлий цѣлата армия ся намирала вече въ Подолия на брой 65,000 д. въ това число и 9,000 казаци.

До гдѣто Великия Везиръ ся намиралъ на пѫть отъ Цариградъ за брѣговетѣ на Дунава. Князъ Голицинъ миналъ Днѣстръ при с. Калусъ и на 19 Априлий, на самия день на Великдень, нападналъ на Хотинската крѣпость, командвана отъ Хасанъ Караманъ Паша, при когото ся намиралъ и полския конфедератъ графъ Потоцкий, като командантъ на една отъ портитѣ на града; но немогли да ѭ превзематъ, и по немание достатъчно провизии за войскитѣ рѣшили да отстѫпѭтъ. На 24 Априлий армията на княза Голицина минала обратно презъ Днѣстръ, а на 5 Май ся расположила въ пограничнитѣ села на русска территория, гдѣто останала въ бездѣйствие цѣли два мѣсеца.

Оттеглеванието на Княза Голицина отъ предъ Хотинъ ся разнесло изъ Цариградъ за голѣма побѣда надъ Русситѣ и дало поводъ да даджтъ на Султанъ Мустафа наименованието „Гаази“ (Побѣдитель).

Пристиганието на Великия Везирь въ Одринъ.

При запиранието си на конакъ въ Одринъ, Великия Везирь направилъ прѣгледъ на войскитѣ, които ся стекли тамъ и които състояли отъ 10,000 души Яничари, 1,300 орѫженосци и 1,400 топчии. Въ лагера биле уловени трима доктори, въ които намѣрили отрова и които, като ги подозрѣли, че биле испратени отъ Русситѣ да тровѭтъ турскитѣ войски, заповѣдали да ги обѣсѭтъ.

Върховния Везирь пристигналъ съ своята армия въ Исакча на 3 ий Май, гдѣто останалъ около двадесетъ дни, до гдѣто ся приготвѭтъ нужднитѣ за войпата материяли.

Digitized by Google

Въ държания, прѣди минаванието на Дунава, воененъ съвѣтъ, било рѣшено да опазятъ войскитѣ презъ Дунава и тамъ да дѣйствуватъ съобразно съ обстоятелствата.

На 22 Май турската армия минала Дунава при Исакча, по направения отъ каици мость и потеглила по долината на рѣка Прутъ, гдѣто ся надѣвала да срѣщне русскитѣ предни стражи. Но като дошла до Ханъ-Тепé*), запрѣла ся тамъ. При Ханъ-Тепé ся присъединилъ къмъ Великия Везирь единъ полски отрядъ войски подъ командата на Графъ Потоцкий, когото Везиря приелъ съ почести, но не забравилъ да го помьмре, за гдѣто конфедератитѣ позволили на Русситѣ да ся усилятъ до толкова въ Полша. „Що ся касае до менъ“, — казалъ Везиря — „вѣренъ на призванието си, азъ нѣма да прѣстанѫ нито сега, нито подиръ, ни зимѣ ни лѣтѣ отъ да прѣслѣдвамъ неприятеля на всѣкадѣ, гдѣто той ся срѣщне съ мене и да го уничтожавамъ съ моята побѣдоносна сабя. Азъ съмъ зетътъ на Негово Величество Султана, азъ съмъ неговия главнокомандующъ и вторий Той; въ походътъ си азъ съмъ вторий Александръ Великий, господарь на побѣдата и по бързъ отъ молния. Ако вашето приятелство е искренно, извѣстете вашата Република, да отдѣли на страна онѣзи Поляци, които не сѫ привързани на неприятеля, а ти бѫди готовъ да тръгнешъ съ твоитѣ Конфедерати прѣзъ Днѣстръ, за да се присъединишъ къмъ Румелийския Сераскеръ Мохамедъ-Паша, който е назначенъ за Главнокомандующъ въ Полша.

Слѣдъ престояванието нѣколко време при Ханъ-Тепé, Турската армия подъ началството на Везиря заминала за мѣстностьта Ряба-Могила и тамъ останала дълго време въ бездѣйствие. Слѣдъ довършванието на припаситѣ, Везиря рѣшилъ да заведе войскитѣ си въ околностьта на Бендерь, гдѣто се спрѣлъ на лагерь при Яшь-Тепé. Въ сѫсо време и тъзи мѣстность била опустошена; армията започнала да

*) Ханъ-Тепé е голѣма могила, насипана въ память на Мохамеда IV прѣзъ похода му на Каменецъ-Подолскъ.

Digitized by Google

чувствува голѣмъ недостатъкъ отъ храни, и захванала да ся бунтува. За да иматъ право да оплѣчкосатъ и Полша, която до тогава била непокътната, Върховния Везирь заповѣдалъ на войсковия сѫдия, да издаде една фетва (присѫда), съ която да узакони опустошаването на онъзи часть отъ Полша, която била прѣданна на Руссия. Привърженцитѣ на Турцитѣ — Конфедератитѣ — които най много подклаждаха Турцитѣ да обявѫтъ война на Русситѣ, горко почувствували тѣхното приятелство отъ издаването на рѣчената фетва, но било вече кѫсно, тѣ по неволя станали съучастници въ нещастието на тѣхното отечество! Портата, наскоро подиръ това, издава манифестъ, въ който се казвало, че тя влиза съ войскитѣ си въ Полша по желанието на главатаритѣ на конфедератитѣ Красинский и Потоцкий*).

Русския полководецъ, като узналъ за доближаването на Турцитѣ, взелъ всички мѣрки за да имъ възпрѣпятствува при минаването на рѣката Днѣстръ. На 13 Юний армията на княза Голицина ся събрала на лагерь въ селото Ярмолница, на 15 Юний потеглила по направление къмъ Хотинъ, а на 19 число авангардътъ подъ прѣдводителството на княза Прозоровский ималъ упорито сражение съ единъ отъ турскитѣ отряди отъ 5,000 души анадолска конница подъ командата на Абаза-Паша, който билъ прѣгазилъ Днѣстръ подъ Хотинъ. Отрядътъ на Абаза Паша билъ разбитъ и прогоненъ на другата страна на Днѣстръ, слѣдъ когото минали и Русситѣ на 24 Юний, а на 29 и 30 число авангардитѣ на двѣтѣ непріятелски армии отново ся сблъскали подъ Хотинъ.

Цѣлта на княза Голицина била, да нападне на Хотинъ и да го прѣвземе прѣди да ся съсрѣдоточи цѣлата турска армия.

Румелийския Сераскерь Мохамедъ-Паша, който ся намиралъ по близо до Русситѣ, поискалъ да попрѣчи на плана

*) Histoire de l'impire Ottoman par Hammer T. 16 стр. 747.

Digitized by Google

имъ, но и той билъ разбитъ и прогоненъ. Часть отъ войската му избѣгала по бендерския пѫтъ къмъ Бендерь, а другата — по голѣмата часть ся затворила въ крѣпостьта Хотинъ.

Русситѣ обсадили градътъ, построили нѣколко батерий и го бомбардирвали цѣль день на 4-ий Юний. Бомбитѣ ако и да причинили голѣма вреда въ набития съ войска градъ, но Турцитѣ не показвали никакъвъ знакъ за предаване, понеже ся надѣвали да имъ пристигне на помощь самъ Везиря.

Везиря, като ся научилъ за участьта на своитѣ войски, подъ командата на Румелийския Сераскерь, и за обсаждането на Хотинъ отъ Русситѣ, испратилъ да кажѫтъ на татарския Ханъ, който ся намаралъ въ селото Гаужани да ся отправи за Хотинъ. За Главнокомандующъ на отправенитѣ къмъ Хотинъ турски войски билъ назначенъ Молдованджи Али-Паша, а пакъ Абаза-Паша щѣлъ да дѣйствува наедно съ татарския Ханъ.

Самъ Везиря, съ останалитѣ при него войски, ималъ намѣрение, да ся втурне въ тъй названата страна Нова Сърбия, но като поразмислилъ, рѣшилъ отпослѣ и той да ся съедини съ войскитѣ на татарския Ханъ, за която цѣль и испроводилъ часть отъ войскитѣ си къмъ Бендерь, гдѣто биле расположени на лагерь ордиитѣ на Ханътъ. Тѣзи войски биле върнати отъ срѣдъ пѫтьтъ пакъ по заповѣдь на Везиря, който, като ся побоялъ да не би Русситѣ да му залѣзѫтъ задъ тилътъ, испроводилъ да върнѫтъ заминалитѣ за Бендерь войски и останалъ на лагерь при Ряба-Могила.

Въ туй време Сераскерьтъ Молдованджи Али-Паша, съ отрядитѣ на Абаза-Паша и Джаникли-бей биле ся съединили съ татарский Ханъ при селото Липчани и насочили войскитѣ си къмъ Хотинъ.

Двѣтѣ неприятелски войски, дълго време стояли една срѣщу друга, безъ да ся решѫтъ да ся нападнѫтъ. Най-послѣ Русситѣ по недостатъкъ на ѣмъ за коньетѣ си, рѣшили да отстѫпѫтъ и презъ нощьта на 2-ий срѣщу 3-ий Августъ минали

Digitized by Google

обратно рѣката Днѣстръ и ся запрѣли на десять километра растояние отъ Хотинъ.

Въ деньтъ, въ който Великия Везирь пристигналъ изъ Ряба-Могила въ старія си лагерь при Ханъ-Тепé, „комендантина на Хотинската крѣпость, Караманъ-Паша, отишълъ да му ся представи, като ся надѣвалъ, че той ще му укаже приемъ и ще го похвали за гдѣто съумѣлъ да отдалечи Русситѣ отъ крѣпостьта, което нѣщо Караманъ-Паша приписвалъ на своята храбрость. Великия Везирь обаче, било отъ завистъ, било по строго испълнение на дисциплината, за гдѣто Караманъ-Паша своеволно напустнѫлъ крѣпостьта, заповѣдалъ да го арестуватъ, при което станало сблъскване мѣжду свитата на Караманъ-Паша и свитата на Везиря, послѣдствието на което било че орѫженосеца на Караманъ-Паша убилъ съ пищова си единъ отъ служителитѣ на Везиря, по слѣдствие на което Господаря му и той самъ паднѫли мьртви подъ ударитѣ на камитѣ.

Смѣняванието на върховния везирь.

Отъ бавнитѣ дѣйствия на своя върховенъ везирь, който тогава располагалъ съ 200,000 армия въ Молдавия и Влахия, Султана билъ крайно недоволенъ. Освенъ това, нему сѫ били извѣстни неговитѣ злоупотрѣбления, безпорядъка, който владѣѫлъ мѣжду турскитѣ войски и отслабванието на дисциплината. Везиря, отъ користолюбие не искалъ да харчи суммитѣ, които биле отпустнѫти за прехрана на войскитѣ, за което послѣднитѣ ся готвѣли да произведѫтъ бунтъ, но за да превари този бунтъ и за да покаже, че той не ся бои отъ никого, мѣжду другитѣ си думи, съ които ся обърнѫлъ къмъ войскитѣ си, казалъ още и това че: „който нѣма съ какво да ся храни, както себя си, тъй и коньтъ си, може да си отиде“. Тѣзи думи той казалъ съ увѣрение, че никой отъ войскитѣ му не ще ся осмѣли да напустне редоветѣ, но много ся излъгалъ; цѣли отряди за-

Digitized by Google

почнали да напущатъ лагера и ся распръснали по околноститѣ, да грабѣтъ и убиватъ мирнитѣ жители. По този начинъ ся разбѣгали около 40,000 души, отъ които по́-голѣмата часть минали обратно Дунава. Везиря, като видѣлъ, че по-никакъвъ начинъ не може да задържи дезертирующитѣ, заповѣдалъ на войскитѣ, които ся намирали въ гарнизонитѣ на Браила и Исакча, да стрѣлятъ по бѣглецитѣ*).

По тѣзи причини Султанътъ ся рѣшилъ да смѣни Везиря си и да накаже бившия молдавски господарь Калимака, който ужъ тъй сѫщо билъ замѣсенъ въ злоупотрѣбленията на Везиря, и драгоманина Николая Драка. На 31 Юлий пристигналъ султанския хатишерифъ (указъ), съ който везиря Мохамедъ Еминъ Паша билъ смѣненъ и опредѣленъ на заточение въ Димотика, като му ся заповѣдвало незабавно да замине съ своя драгоманинъ за Цариградъ, а на негово мѣсто билъ назначенъ за върховенъ везирь Молдованджи Али-Паша**). Първия везирь заминалъ за Одринъ и тамъ билъ обезглавенъ отъ испратения отъ Султана Капуджи-Паша на 1 Августъ 1769 г. На 7 Септемврий, на портитѣ на Сарая биле изложени на показване три отсѣчени глави: главата на бившия везирь, главата на Григория Калимакъ, молдавский войвода, и главата на везирския драгоманинъ Николая Драка. Подъ главата на везиря било написано: „Тъзи глава е на бившия Върховенъ Везирь Мохамедъ Еминъ-Паша, който отъ гордость не искá да нападне неприятеля, който губи́ времето си съ мѣстение отъ едно мѣсто на друго, който искради храната на войскитѣ, отказа да подаде помощь на Хана подъ Хотинъ и възложилъ голѣмо довѣрие на драгоманина на Портата, за това биде и обезглавенъ, споредъ както заслужваше.“

---

*) Извлечение изъ рапорта на князя Прозоровский до графа Румянцова отъ 17 Октом. 1769 г.

**) Споредъ едни писатели той билъ родомъ Молдованинъ, откраднатъ отъ дѣте и занесенъ въ Цариградъ, гдѣто билъ въспитанъ въ мюсюлманската религия. Споредъ други—той билъ търговецъ на роби изъ Молдавия, отъ което нѣщо приелъ наименование „Молдованджи“.

Digitized by Google

При главата на молдавския господарь, която била сложена между краката на трупътъ му, било написано: „Тъзи е главата на свалений Григорий Калимакъ, молдавский войвода, който си присвои сто кесии, назначени за храна на войскитѣ, и предаде Империята.“

При главата на драгоманина, която била турната на задницата на трупа му, било написано: „Този лешъ е на предателътъ и раята Никола Драка, който биде обезглавенъ за предателство и тайно споразумѣние съ молдавския Войвода.“

Новоназначения Везирь ся заловилъ ревностно за работа и, за да оправдае възлагаемитѣ на него надѣжди отъ Султана, рѣшилъ ся да премине Днѣстръ съ войскитѣ си и да проникне въ Подолия, гдѣто, като ся съедини съ обѣщанитѣ 60,000 полски конфедерати, да ударятъ задружно на Русситѣ.

Князь Галицинъ, като узналъ, че неприятеля ся готвѣлъ да построи мостъ на рѣката Днѣстръ, по който да прекара артилерията си на лѣвия брѣгъ на рѣката, на 16-ий Августъ ся доближилъ на растояние единъ пушченъ стрѣлей до Хотинъ, но Турцитѣ вече биле построили моста и прекарали единъ отрядъ отъ 4,000 души, като сварили даже да ся укрѣпятъ на лѣвия брѣгъ. На 22 Августъ този отрядъ билъ ненадѣйно нападнатъ отъ Русситѣ и прекатурнатъ (капичнатъ) въ рѣката. Русситѣ ся опитали да запалятъ моста, но немогли, защото билъ построенъ отъ суровъ материялъ; сполучили само да повредятъ една часть отъ него, която Турцитѣ бързо пакъ поправили. Разядосанъ за своята несполука, върховния везирь рѣшилъ да нанесе силенъ уларъ на Русситѣ, за това на 29 число, той миналъ Днѣстръ съ голѣма часть отъ армията си, която тогава възлизала на 80 хиляди души и нападналъ отъ петь страни на Русситѣ; Татаритѣ нападнали откъмъ Каменецъ, самъ Везиря откъмъ гората, нарѣчена Буковина, а други трима Паши нападнали отъ три разни страни. Сражението ся започнало въ 6 часа сутриньта и траяло цѣлъ день. Турцитѣ биле превзели 4 табии отъ Русситѣ, отъ които биле паднали 800 души въ сражението, но кждѣ часътъ 7, ве-

Digitized by Google

черьта, Турцитѣ уморени и уплашени отъ твърдостьта на Русситѣ, бързо напустнѫли бойното поле и избѣгали презъ Днѣстръ, като оставили убити и ранени до 3,000 души. Тъзи несполука не отчаяла Везиря, който все още ся надѣвалъ, че ще може да пренесе театра на войната въ Подолия. Той прекаралъ на ново презъ Днѣстръ единъ корпусъ конница отъ 12 хиляди, подъ название „Далъ-Калѫчъ“; но той билъ още по нещастенъ отъ другитѣ. Веднага, слѣдъ минаването му презъ рѣката, водата приишла, завлѣкла моста и прекъснала сношението на този корпусъ съ останалитѣ на дѣсния брѣгъ везирски войски. Князь Голицинъ незабавилъ да ся възползува отъ този случай, той аттакувалъ презъ нощьта на 6-ий Септемврий уединения турски корпусъ и съвършенно го уничтожилъ.

Тъзи несполука съвсемъ съкрушила надѣждитѣ на Великия Везирь, който като ненамиралъ срѣдства да възстанови порядъкъ въ подплашената си армия, рѣшилъ ся да отстѫпи на пьрвитѣ си позиции при Ряба-Могила, като далъ заповѣдь на Абаза-Паша, който ся намиралъ при селото Сорока и комуто пратилъ подкрѣпление отъ 1,000 д., да завземе и пази Хотинъ. Назначенитѣ за гарнизонъ войски неискали да ся подчинѣтъ и затворѣтъ въ Хотинъ, гдѣто ги чакала неминуема смьрть отъ русското орѫжие; тѣ тьртили да бѣгатъ по диритѣ на другата армия, която не отстѫпвала, но просто бѣгала къмъ вътрѣшностьта на Молдавия. Наедно съ гарнизона избѣгалъ и самия новоназначенъ комендантинъ на крѣпостьта, Абаза-Паша, къмъ Ханъ-Тепé, гдѣто билъ стария лагерь на Везиря. Въ дьржания тукъ воененъ съвѣтъ било рѣшено да ся даде подкрѣпление на Абаза-Паша и да ся остави да защищава Молдавия, съ право да истрѣби всички онѣзи раи, които ся уловѣтъ въ сношение съ Русситѣ. Слѣдъ този съвѣтъ Великия Везирь пристоялъ още четири дни на квартирата си въ селото Лопошна, гдѣто раздалъ платата на войскитѣ си и послѣ заминалъ за Исакча.

На 9-ий Септемврий Русситѣ завзели оставения безъ никаква защита градъ Хотинъ. Князь Голицинъ, като счи-

Digitized by Google

талъ кампанията за свършена, не искалъ да преслѣдва по нататъкъ Турцитѣ, и предпочелъ да остане на презимуване въ Подолия. Единъ отрядъ отъ десеть хиляди души, подъ командата на Ген. Елмпта, билъ испратенъ въ Молдавия, който да завземе Яшъ, да остави гарнизонъ въ него подъ командата на княза Прозоровский, а съ остатъка отъ войскитѣ си да ся завърне въ Подолия.

Смѣняването на княза Голицина и замѣстването му съ графа Румянцова.

Князь Голицинъ билъ повиканъ отъ Императрицата Екатерина и командата на първата армия била повѣрена на графа Румянцова. Това смѣнявание на главнокомандующия е дало поводъ за разни претълкувания: че ужъ бавнитѣ дѣйствия на княза Голицина, както и отстжпването му отъ Хотинъ, биле причина за неговото смѣнявание. Князь Голицинъ напустнжлъ армията на 18 Септемврий и командата минала въ ржцѣтѣ на графа Румянцова, който съ първо появявание съумѣлъ да привлече своитѣ подчиненни и да имъ вджхне любовь и довѣрие къмъ себе си.

На 26 Септемврий, всички войски напустнали лагера и ся настанили по селата на презимуване. Въ този сжщия день Генер. Елмптъ превзелъ Яшъ, въ който като оставилъ княза Прозоровский съ гарнизонъ, завърналъ ся въ Подолия. Графъ Румянцовъ, като ся извѣстилъ, че и Турцитѣ отъ нѣмание припаси и отъ страхъ да не бжджтъ нападнжти презъ зимата отъ Русситѣ, напущали позициитѣ си при Ряба-Могила и заминавали на презимуване презъ Дунава, усилилъ молдавския отрядъ и го ввѣрилъ на Генер. Штофелна, комуто предписалъ да наблюдава движението на Татаритѣ отъ къмъ Бендеръ и да распространи своитѣ дѣйствия до Дунава и въ Влахия.

Ако и расположени на зимни квартири, Русситѣ не преставали цѣлата зима отъ да тревожжтъ останалитѣ турски войски, като гарнизони въ нѣкой крайдунавски градо-

Digitized by Google

ве на Молдавия и Влахия. Щомъ разѣздитѣ имъ откривали негдѣ неприятеля, тамъ изведнажъ ся е испращало едно отдѣление войска за да го разбие и прогони. По този начинъ Русситѣ сѫ могли да превземѫтъ Яшъ и Галацъ, като отнели на Турцитѣ 5 топа, сераскерското знаме, 1 бунджукъ и много припаси; поробили молдавския господарь, Константинъ Маврокордато, който вървѣлъ наедно съ турскитѣ воиски, и секретарьтъ на главнокомандующия съ 30 души сановници. Убитъ е паднѫлъ въ сражението при Галацъ командующия Азизъ-Паша. Русситѣ се опитали да превземѫтъ и Браила, но по нѣмание нужднитѣ за обсада потрѣбности, опитванието имъ останало безъ успѣхъ.

За по добро наблюдение движенията на Турцитѣ, Русситѣ усилили своитѣ предни войски около Дунава, а най много по направление на Исакча, гдѣто ся е намѣрвалъ турския мостъ.

Генералъ Штофелнъ распространилъ завоюванията си до Букурещъ. На неговитѣ подвизи много е способствувалъ Полковникъ Коразинъ, този сѫщия, когото Императрицата бѣше испроводила преоблеченъ въ калугерски дрѣхи да разпесе нейната прокламация по славянскитѣ земи, и който бѣ ся завьрналъ на-скоро пакъ на службата си. Нему, като на полководецъ, комуто добрѣ била извѣстна Молдавия и Влахия, биле дали единъ отрядъ казаци, съ който той издебналъ и нападнѫлъ Турцитѣ въ Букурещъ. Турския гарнизонъ въ този градъ билъ испъденъ и влашкия господарь Григорий Гика, когото Султана билъ назначилъ за такъвъ, билъ плѣненъ наедно съ брата му и синъ му и откарани въ Яшъ, а отъ тамъ въ Руссия.

Избиванието на много Турци въ Букурещъ дало поводъ на главния мюфтия, Пиризаде Османъ-Ефенди, да издаде една фетва (присѫда), съ която узаконявалъ избиванието на всички Власи и Молдовани, които ся биле подчинили на неприятеля; конфискуванието на имуществата имъ и поробванне на женитѣ и дѣтцата имъ*). Тъзи присѫда на

*) Vassif Efendi Т. II стр. 50.

Digitized by Google

главния мюфтия на войскитѣ накарала, щото жителитѣ на княжеството по вече да ся доближатъ до Русситѣ и да имъ помагатъ съ при-сърдцѣ въ всичко, защото ся биле убѣдили, че несполукитѣ на русскитѣ войски ще докаратъ разорение на отечеството имъ. Боляритѣ ся събрали на съвѣтъ и рѣшили да предадатъ на Русситѣ всичкитѣ княжески отличителни знакове, които състоели отъ единъ кадифянъ калпакъ съ пера, двѣ конски опашки и четире знамена, каквито Султана даваль на всѣки Господарь при назначаването му за такъвъ; при това рѣшили още въ съвѣта да дадатъ клѣтва наедно съ населението за вѣрность на Императрица Екатерина и да испратятъ депутация въ Петербургъ.

Турцитѣ съ досада гледали на закрѣпването на Русситѣ въ Молдавия и Влахия, а особенно въ Букурещъ. Тѣ рѣшили да ги изгонятъ изъ послѣдния градъ, за която цѣль събрали въ Гюргево 16,000 отрядъ, който присмѣталъ да удари на Букурещъ. Отъ друга страна Молдавский Сераскеръ Абди-Паша, като узналъ че Русситѣ събирали значителни сили въ Фокшанъ отъ гдѣто заплашвали градоветѣ Браила и Измаилъ потеглилъ направо съ своя отрядъ изъ Браила за Фокшанъ. Цѣлта на Гюргевския отрядъ била, да разбие Русситѣ гдѣто ги срѣщне и да се съедини съ отряда на Абди-Паша, като ся опитатъ наедно да отрѣжатъ съвършенно молдавския русски отрядъ отъ главната русска армия.

Отряда на полковника Коразинъ недочакалъ Турцитѣ въ Букурещъ, часть отъ него подъ командата на храбрия полковникъ присрѣщналъ Турския отрядъ при манастиря Комана*) и ся ударила съ него, но по причина на слабитѣ си сили, въ сравнение съ многобройния турски отрядъ, засѣднала въ манастиря и храбро ся бранила, догдѣто й пристигналъ на помощь майоръ Анрепъ съ 350 души, който безъ да му мисли много, ударилъ на Турцитѣ и ги залисалъ. Послѣднитѣ, като незнаяли числото на новопристигнал-

*) Този сѫщъ манастирь, който сега стърчи полусъборенъ отлѣво на моста при станцията Комана по желѣзнопѫтната линия Гюргево-Букурещъ.

Digitized by Google

литѣ русски войски, уплашили ся и отстѫпили по направление къмъ Фокшанъ, за дѝ се съединѧтъ съ Абди-Паша.

Съ туй сражение ся е свършилъ походътъ прѣзъ 1769 година.

На скоро слѣдъ това Молдованджи Али-Паша билъ отчисленъ отъ чинътъ на Великъ Везирь и на негово мѣсто билъ назначенъ Халилъ-Паша*).

Новия Великъ Везирь, на скоро слѣдъ пристигването си на дѣсния брѣгъ на Дунава, заминалъ за Бабадагъ, гдѣто мислялъ да прекара зимата и да ся приготви за по сигуренъ походъ презъ идущата година. Въ Бабадагъ той направилъ нѣколко размѣствания на своитѣ подчинени Паши, нѣколко нови назначения и раздавания награди. Абди-Паша, комендантина на Браила, който билъ назначенъ Сераскерь на Молдавия, билъ тъй сѫщо награденъ, загдѣто сполучилъ да удържи Русситѣ предъ Галацъ и да ги испѫди отъ града, който напустнали, слѣдъ като го подпалили. По негово настоявание е билъ смѣненъ и заточенъ въ островъ Кипръ и Кримския Ханъ Девлетъ Герелй, когото обвинявалъ въ нежелание да помага на Турцитѣ, както при обсадата на Хотинъ, така и при сражението на р. Днѣстръ, гдѣто армията на предишния Великъ Везирь съвсемъ била разбита, и за гдѣто той допустналъ на Русситѣ да навлѣзѫтъ въ Молдавия и Влахия, безъ да ся помѫче да имъ възпрепятствува. На негово мѣсто билъ провъзгласенъ за Ханъ Капланъ-Герей, синътъ на Селимъ Герей.

---

*) Халилъ-Паша е билъ синъ на Ивазъ Мохамедъ, който въ послѣднята война съ Австрия ся отличилъ като добъръ Полководецъ. Халилъ-Паша служилъ подъ началството на баща си; това карало Султана да вѣрва, че той е добъръ полководецъ, и го направилъ Великъ-везирь.

Digitized by Google

Походътъ презъ 1770 година.

Въ началото на тъзи година, нѣкои отдѣления отъ молдавския отрядъ биле стигнали въ горня Влахия на рѣката Олтъ, гдѣто освенъ съ Турцитѣ, Русситѣ имали да ся борѣтъ и противъ едного отъ влашкитѣ управители — Іоанъ Манолаки, който слѣдъ завземанието на Влахия отъ Русситѣ, като вѣренъ васалъ на Султана, билъ ся оттеглилъ въ Крайова и съ единъ отрядъ волентири и Турци дѣйствувалъ противъ слабитѣ русски авангарди и даже ималъ нѣколко сполуки въ срѣщата си съ тѣхъ, по причина на което Русситѣ биле принудени да отстжпѣтъ къмъ Букурещъ.

Съ завземанието на Молдавия и Влахия отъ Русситѣ, въ тѣзи двѣ области сж биле назначени за управители двама русски генерали: въ пьрвата Генералъ Черноевичъ, а въ втората Генералъ Замятинъ, пьрвитѣ грижи на които били да сформируватъ туземни войски и да въорѫжѫтъ населението, което наедно съ русскитѣ войски трѣбало да ся опълчи противъ Турцитѣ. Нѣколко ескадрони конница била сформирована отъ разни народности, мѣжду които пьрво мѣсто завземали Българитѣ. Тъзи войска носела название „*Арнаути*“, орѫжието имъ било: пушка, два пищова, ятаганъ и сабля; облѣклото имъ било турско и намѣсто чалма носели на главитѣ си калпакъ, върху който било пришито бѣло перо; на знамето имъ билъ изобразенъ крьстъ надъ полумѣсеца*); но при всичко това Портата неизгубвала надѣжда, че тя ще може да настрои тамошното население на общо възстание

*) Campagne de MDCCLXIX.

Digitized by Google

противъ Русситѣ, за това Султана не забавилъ да ся отнесе съ нѣколко манифести и укази до жителитѣ на тѣзи двѣ области, въ които ту ги е увѣщавалъ, ту заплашвалъ, че ще предаде земитѣ имъ и тѣхъ сѫщитѣ на плѣнъ и пожарь, ако не ся откажѫтъ отъ поданството на Русситѣ и ги прогонѫтъ изъ земята си. Колкото и да ималъ Султана привърженци мѣжду влашкитѣ и молдавскитѣ господари и боляри и колкото и да искали тѣ да му останѫтъ вѣрни и да испълнѫтъ неговитѣ поржки, нъ присѫтствието на Русситѣ не имъ е позволявало да правѫтъ демонстрации, или какви да било други движения въ полза на Портата.

Въ единъ свой указъ до жителитѣ на Влахия и Молдавия, Султана е писалъ така:

„Забѣлѣзвамъ, че Молдавската область отколѣ време е била измѣнническа и недостойна за нашата монаршеска милость. Тъй и сега тя, като ся е съгласила съ проклѣтитѣ Московци, възбунтувала ся противъ насъ, и, както въ Яшъ, тъй и по манастиритѣ и околноститѣ имъ, като ся снабдили съ артилерия и други военни припаси, жителитѣ ѝ ся укрѣпяватъ. За това ний повелихме на сѫдиитѣ и мюфтиитѣ на градътъ Бабадагъ, съ всичкитѣ каймаками и мюдюри, съ сераскеря и всички други команданти, да ся стекѫтъ за разорявание на тъзи область и, като наченѫтъ отъ самия Галацъ до самия Яшъ, всички градове и села да разорѫтъ и предадѫтъ на плѣнъ и пожаръ, по примѣра на святото писание: „че Богъ неще пощади содомскитѣ и гоморкитѣ земи“.

„А пакъ въ Влахия да не влизатъ и да не разоряватъ, за което особенно ще ся напише на Хърсовския, Русчукския и други сѫдии“.

На този султански указъ не е послѣдвалъ никакъвъ вѣрноподданнически отговоръ отъ страна на молдавскитѣ боляри, нъ тъй като той предполагалъ, че Влахия ще му бѫде по покорна и по-вѣрна, испратилъ до плѣнения отъ Русситѣ влашкий Господарь, Григория Гика, слѣдующия ферманъ:

„Избраний Господарь, знатни боляре на Влахия, духо-

Digitized by Google

венство и всички първенци народни, да ся умножи вашето поданство!

„Нѣка ви бѫде извѣстно, че отдавни времена до сега Влахия е била наша поддапница; но нашитѣ безумни поданници, измамени съ лукавство отъ проклѣтитѣ Русси, не само отхвърлили нашето подданство, но и други отъ това княжество завлекли въ тѣхно подданство. А понеже това княжество е наше наслѣдство, то знайте, че азъ нещe отстѫпѭ нито една педя отъ туй княжество, и надѣвамъ ся на милостьта Божия, че всички, които сѫ отхвърлили нашето подданство, ще бѫдѫтъ погубени. И защото такивато въ нищо не сѫ по долни отъ Русситѣ, то по святото опредѣление на Шех-исляма, трѣбвало би да ся испрати безчислена войска, щото не само да изловѭтъ такивато жители но още и съвсемъ да ги истребѭтъ. Истина, че помѣнатитѣ, на които русскитѣ коварства не сѫ извѣстни, сѫ биле измамени отъ тѣхъ, догдѣто си турѭтъ намѣренията въ дѣйствие и заграбѭтъ имотитѣ на Влахия; но до като милосердието на моето царство не иска да ги накаже съ мечъ, трѣбва да имъ ся напомни, да знаѭтъ, че тѣ сѫ измамени и прильстени отъ Русситѣ; да ся покаѭтъ и оставѭтъ отъ своето злодѣяние, като ся завърнѫтъ въ предишното си подданство, и всички купно да отхвърлѭтъ врагътъ на вѣрата си, който съ измама ги е докаралъ въ туй окаянно положение.“

„А ти поставенний княже, като свикашъ всички жители, ако ся покаѭтъ и покажѫтъ наедно съ тебе своята вѣрность, увѣри ги, че, освенъ моето царско прощение, за цѣли петь години ще имъ простѭ даждията; ако ли не щѫтъ да знаѭтъ за тъзи моя милость, то отпослѣ, не само че раскайванието имъ ще бѫде безполезно, но, съгласно своята фетва (опредѣление), ще пратѭ ферманъ за да ся истребѭтъ такивато и имотитѣ имъ, ще повелѭ на войската, да разграби, която и тъй вече е готова да трьгне за Влахия. И тъй, съ вѣрнитѣ боляри на моето царство, да препишете копии отъ настоящия мой ферманъ, който да рас-

Digitized by Google

пратите по всички предѣли на Влахия, като напишете и отъ себе-си и придумате жителитѣ да ся възвърнѫтъ въ първото си поддавство, за което, колкото е възможно, по скоро да ни извѣстите, въ какво състояние ся намиратъ сега нашитѣ поддавници. И вий боляри, духовенство и първенци народни, като получите писмото на вашия Господарь, предумвайте другитѣ поддаваници, за въ тѣхна полза, да приемѫтъ моето царско прощение; защото споредъ нашата вѣра, колкото останѫтъ отослѣ прельстени отъ проклѣтитѣ Московци ще бѫдѫтъ истребени, а пакъ тѣзи, които ся възвърнѫтъ въ първото си поддавство и вѣрность, трѣбва да ся покаѫтъ предъ тебе, като завѣрѫтъ това предъ тебе, чрезъ писменно задължение; ако ли не ся покорѫтъ, то ще бѫдѫтъ плѣнени и казнени съ Русситѣ наедно и съ невѣрнитѣ Молдовани. И тъй вършете каквото ви повеляваме съ нашия ферманъ, като бѫдите увѣрени въ святото наше знамение*)".

Но и на този султански ферманъ не е имало никакъвъ отговоръ, тъй като господаря, къмъ когото билъ испратенъ, ся намиралъ въ плѣнъ у Русситѣ, по причина на своитѣ противо-русски настроения.

На мѣстото на плѣнения Григорий Гика, за Господарь на Влахия е билъ назначенъ отъ Султана, Іоанъ Манолаки, когото видѣхме да ся сражава съ своитѣ волентири противъ русскитѣ аванпости на р. Олтъ, и даже при брѣговетѣ на Дунава около Калафатъ.

Сърбитѣ испращатъ депутация до графа Румянцова.

Сърбитѣ тъй сѫщо, като ся извѣстили, че Русситѣ сѫ дошли толкова близо до тѣхната граница, побързали да испратѫтъ отъ страна на цѣлия сърбски народъ депутация до графа Румянцова съ слѣдующето писмо:

„Сіятельнѣйшему и Высокопочтеннѣйшему, пресвѣт-

*) Война Россіи съ Турціи, Петрова Т. I стр. 120.

Digitized by Google

лѣйшему россійскому Фелдмаршалу Графу Румянцову и нашему милостивому и щастливому Господину, покланятъ Ви ся жителитѣ отъ цѣлата сърбска земя.

„Свѣтло наше Слънце, за което не можемъ да премълчимъ, и низпослано отъ Бога намъ време, чрезъ своитѣ князе и жители покланятъ ся и поклонъ струватъ на Ваше сіятелство всички природни Сърби. Вамъ е добрѣ извѣстно, свѣтла наша надѣждо, какви сѫ били нашитѣ царье, князове и деспоти, не само че сѫ ся славили съ името си, но сѫ ся прославяли и съ своето силно орѫжие. А сега Богъ допустнѫлъ да бѫдемъ подъ свирепия варваринъ, който разори божиитѣ церкви и олтари, и ако да не бѣше ни грѣело още слънцето отъ Руссия, то, разумѣва ся, малко християнски имена би останали; но ако и сега не ни помогните, то навѣрно цѣлия тозъ народъ ще пропадне, защото теглимъ голѣми мѫки. А и самитѣ Турци сега сѫ въ голѣма неволя: преди отъ насъ купуваха орѫжие, и сега пакъ искатъ, да имъ дадемъ като ся обѣщаватъ да ни намалѭтъ даждията; но ний знаемъ, че тѣ ни лъжѫтъ. Но милостивий нашъ Господине, ако има надѣжда за насъ, то напишете ни да знаемъ, почтенно наше Слънце. Черно-горский архимандритъ Григорий Дрекаловичъ много ни зарадва; ако това е истина, каквото ни пише, да пролѣемъ кръвь за вѣра: ако е тъй, пресвѣтло слънце, гледайте само да премините Дунава, гдѣто и ний сами ще пролѣемъ своята кръвь, за което ся заклѣваме предъ живаго Бога и честниятъ неговъ крьстъ, че сме готови да умремъ; и каквото е нуждно за войскитѣ, то ний ще ся стараемъ по Ваша заповѣдь винаги да намѣримъ; за което очакваме вашия почтенъ отговоръ и да знаемъ да имаме ли сѫща надѣжда, за да ся приготвимъ. И нѣка Стефанъ Топличанинъ, да може да ни испрати вашия приказъ, и съ сѫщинска надѣждѫ оставаме на ваше Сіятелство слуги, и на нашата Царица; ний писахме чрезъ елчията Чхота, но види ся, че швабата всичко предава. Да

Digitized by Google

продължи Богъ благополучното здравие на християнския царь*)". По отдалеченото положение на Сърбия, не е било възможно, да ся поддържи, чрезъ русскитѣ войски, въстанието което ся е готвело да избухне тамъ. Но графъ Румянцовъ е далъ надѣжда на сърбската депутация за покровителството на Руссия и за освобождението имъ отъ игото на Мохамеданцитѣ, като имъ порѫчалъ да съберѫтъ народно опълчение и подъ покровителството на Руссия, да вземѫтъ мѣрки за своето освобождение**).

Движението на Турцитѣ.

Рускитѣ разѣзди, които често посѣщавали брѣговетѣ на Дунава, съобщавали, че отвѫдъ тъзи рѣка ся забѣлѣзвало голѣмо движение, отъ което можѣло да ся заключи, че тамъ ставали нѣкакви военни приготовления; тѣ разузнали, че армията на Везиря отъ Исакча трьгнѫла на горѣ по Дунава и ся спрѣла въ градъ Мачинъ противъ Браила, съ цѣль да подаде помощь на тъзи крѣпость въ случай, че бѫде нападната отъ Русситѣ. Това движение на турската армия направило Русситѣ да ся побоѩтъ, да не би Турцитѣ да преминѫтъ Дунава при Силистра и да нападнѫтъ на Букурещъ, или, като преминѫтъ при Мачинъ да не би ударѩтъ на Фокшанъ и отрѣжѫтъ пѫтя на букурешкия отрядъ. Графъ Румянцовъ веднага заповѣдалъ, да ся усили молдавския отрядъ съ нѣколко още баталиона и да ся съсредоточѫтъ къмъ Букурещъ испратенитѣ авангарди въ горня Влахия. Управителя на горня Влахия Иоанъ Манолаки щомъ узналъ, че Русситѣ ся оттеглюватъ изъ горня Влахия, незабавно съобщилъ на Турцитѣ, които се намирали отвѫдъ Дунава, и поискалъ поскоро да му испратѩтъ войски, съ които той трьгнѫлъ да ги преслѣдва. Къмъ тѣзи войски ся присъединилъ и Гюргевския гарнизонъ и наедно заминалъ за да нападнѫтъ Букурещъ.

*) Война Россіи съ Турціи. Петрова. Т I стр. 84.

**) Рапортъ Графа Румянцова 25 Марта 1770 г.

Digitized by Google

Отъ друга страна отрядътъ на Абди-Паша, който билъ излѣзнѫлъ изъ Браила съ намѣрение, да нападне Русситѣ при Фокшанъ, ся появилъ на рѣката Римиа, близо при този градъ на 3-ий Януарий. Тукъ той държалъ рѣчь на своитѣ войски, въ която имъ препоржчвалъ по-първо да разбиятъ неприятеля и тогава да ся пущѫтъ на плѣчка и на истрѣбване и робение жителитѣ, като прибавилъ: „*плѣчката сама ще дойде подиръ побѣдата*“. Но безъ да посмѣе да нападне и слѣдъ като престоялъ нѣколко дни, направилъ движение да ся съедини съ Челеби Сюлеиманъ-Ага, който предвождалъ отблъснѫтия при Комана турски отрядъ. Въ време на туй движение, той билъ нападнѫтъ отъ русскитѣ войски, които стоели въ околностьта на Фокшанъ, билъ разбитъ и преслѣдванъ къмъ Браила.

На 14 Януарий отрядътъ, който придружавалъ Иоанъ Манолаки, ся доближилъ до града Букурещъ и нападнѫлъ отъ три страни на русския отрядъ, командованъ отъ Ген. Замятинъ. Но и въ този бой Турцитѣ били разбити и принудени да отстѫпѫтъ задъ рѣката Ардешъ.

Разбития неприятель при Фокшанъ и Букурещъ ся е оттеглилъ къмъ брѣговетѣ на Дунава, гдѣто е чакалъ подкрѣпление, за да ся втурни наново въ вѫтрѣшностьта на Влахия. Но Русситѣ го преслѣдвали на всѣкадѣ и не му давали време да ся поправи. Генералъ Штофелнъ, който вървялъ по диритѣ на отстѫпающия неприятель, нападнѫлъ Гюргево, разбилъ турския отрядъ, който се намиралъ въ този градъ подъ командата на Челеби Сюлеиманъ Ага, русчукский Аянинъ. Тогава часть отъ гарнизона избѣгала въ Руссе, часть ся удавила въ Дунава и часть останала поробена съ много трофеи; а пъкъ Генералъ Штофелнъ запалилъ града и ся завърналъ въ Букурещъ. Въ Гюргевската крѣпость е останала здрава само една каменна кула, построена на ѫгълътъ на двата рѫкава, които ся отбиватъ отъ Дунава и минаватъ край града. Разоряванието на градътъ Гюргево много стрѣснѫло населението отъ край-дунавскитѣ градове и села на дѣсния брѣгъ на Дунава, тъй щото по голѣмата часть отъ

Digitized by Google

жителитѣ на Силистра, Тутраканъ, Русчукъ, Свищовъ и Никополъ избѣгали въ вѫтрѣшностьта на страната.

Генералъ Штофелнъ влѣзълъ въ Букурещъ тържественно посрѣщнѫтъ отъ жителитѣ на тая столица, които на тумби ся събирали по улицитѣ за да видѣтъ Турцитѣ роби.

Отвѫдъ Дунава, Русситѣ приемали извѣстия отъ своитѣ съгледатели (шпиони), които могли да проникнѫтъ даже до Цариградъ, че появяването на тѣхния флотъ въ Архипелагъ произвелъ панически страхъ въ турската Столица; че жителитѣ отъ край-морскитѣ села и градове тъй сѫщо започнѫли да ся разбѣгватъ въ вѫтрѣшностьта на държавата; че въ турската Столица въ растояние на кѫсо време станали три страшни пожари, които погълнали по-вече отъ 2,500 кѫщи, мѣжду които и единъ хамбаръ съ припаси; и че самъ Султана, оплашенъ отъ тѣзи събития, които предсказвали зло за държавата му, заминалъ отъ Цариградъ за Одринъ, гдѣто позвалъ Великия Везирь изъ Бабадагъ на съвѣщание. Испратения съгледатель при Татаритѣ, съобщилъ: че новия Ханъ не билъ любимъ отъ своитѣ подчинени Мурзи, че татарскитѣ войски на половина нѣмали конье, че теглели голѣми лишения за храна и че двамата пратени отъ Хана Мурзи, да събиратъ нови войски, били убити отъ самитѣ Татари.

Минаването на Турцитѣ презъ Дунава.

За преминуването на Дунава, Турцитѣ започнали да строѭтъ мостъ при Исакча, но по нѣмание работници, работитѣ отивали твърдѣ бавно, а при туй и водитѣ до толкова приишле въ Дунава, чтото завлѣкли часть отъ него. Съ заврьщанието на Везиря изъ Одринъ, работитѣ ся усилили, но никакъ не успѣвали. Планътъ на Везиря билъ, като се свърше мосга, да премине съ многочисленна армия и като ся съедини съ Татаритѣ при Бендерь, които трѣбвало да преминѫтъ Прутъ, да завладѣе Яшъ и да отрѣже пѫтьтъ на Русситѣ. Абаза-Паша, съ други отрядъ откъмъ Гюргево да удари на Букурещъ и да го завладѣе. Испъл-

Digitized by Google

нението на този планъ било назначено за първия день на Великъ-день.

Турцитѣ напълпали въ Молдавия къмъ края на мѣсецъ Априлий. Графъ Румянцовъ, като знаялъ малочисленностьта на молдавския отрядъ и затрудненията, за да може да ся одьржи отъ нападанието на една многобройна армия, заповѣдалъ на Ген. Штофелна да съсредоточава постепенно своитѣ войски въ пространството мѣжду рѣкитѣ Серетъ и Прутъ, а другитѣ мѣста да напустне, мѣжду които и Букурещъ, като градъ отдаленъ отъ главнитѣ русски сили; но предварително да увѣдоми населението за своето отстѫпване и да го посъвѣтва, да ся оттегли къмъ планината. Съ отстѫпването си наедно да изгори всички крайдунавски села отъ р. Олтъ до р. Прутъ, за да нѣматъ Турцитѣ прибѣжище, когато минѫтъ Дунава. За успокоение на населението, да му ся расправи, че отстѫпването става временно и по стратегически причини.

Движението на Русситѣ.

Ако и побѣдители почти въ всички срѣщи съ Турцитѣ, Русситѣ не ся увлѣкли да мислѫтъ, че тѣ никога нѣма да бѫдѫтъ бити и побѣдени отъ Турцитѣ, както би мислили всички слабохарактерни народи. Напротивъ, графъ Румянцовъ положилъ голѣми старания да пречисти и допълне своята армия, като подобрилъ нейната екипировка и добавилъ достатъчно количество припаси за предлѣжащата война презъ 1770 година.

На 23 Априлий русскитѣ войски започнѫли да напущатъ зимнитѣ си квартири и потеглили къмъ Хотинъ—сборището за войскитѣ на първата армия. За по удобно движение, армията била раздѣлена на 7 колони, които съставлявали три дивизии или 39,000 души регулярни и не регулярни войски. Първата дивизия — центрътъ на армията — била подъ началството на Генералъ аншефъ Олица; вто-

Digitized by Google

рата — дѣсното крило, — подъ началството на Генер. Племянникова: третята — лѣвото крило,—подъ началството на Генер. Брюсса. Кавалерията на дѣсното крило била подъ командата на Генер. Салтикова и Генер. Потемкина, а на лѣвото крило подъ командата на Генер. Глѣбова I и Ген. Трубецкий.

Движението на войскитѣ ставало твърдѣ бавно, тъй като, освенъ кишовитото време и лошевитѣ пѫтища, между войскитѣ ся появила чума. Въ рапортитѣ си до графа Румянцова, и генералитѣ Штофелнъ изъ Яшъ и Замятинъ изъ Букурещъ съобщили, че и въ тѣхнитѣ войски вѣрлувала чумата и че, по съвѣтитѣ на докторитѣ, тѣ извадили войскитѣ на лагеръ вънъ отъ градоветѣ. Графъ Румянцовъ пристигнѫлъ съ войскитѣ си на сборния пунктъ при Хотинъ едвамъ на 15 Май.

Положението на Турскитѣ сили.

Въ края на мѣсецъ Априлъ, мохамедовото знаме било изнесено въ полето и забито на източния край на бабадагския каналъ и самъ Великия Везирь оставилъ града и распънѫлъ шатрата си близо до знамето. На мѣстото на скоро-починалия войнски сѫдия, билъ испратенъ въ Бабадагъ единъ дервишъ на име Халвези-Хафѫзъ Мустафа съ цѣль да распали фанатизма на солдатитѣ. Той расказвалъ на фанатицитѣ Турци, че Бабадагъ носелъ своето название отъ Святеца Салтукдадé, когото призовавали Баба и който билъ погребенъ въ града Бабадагъ и че той ще благослови тѣхното орѫжие противъ Московцитѣ. Историята на този Турски святецъ е слѣдующата: Салтукдадé ся билъ установилъ въ Татарска Добруджа презъ 1273 година съ 1,000 свои едновѣрци. Когато умиралъ, той заповѣдалъ на своитѣ ученици да раздѣлѧтъ тѣлото му на 7 части и да го погребѫтъ въ седемь разни градове, които принадлѣжали на невѣрнитѣ, съ цѣль, щото турскитѣ поклонници, като неще знаѧтъ, гдѣ ся намиратъ въ дѣйствителность останкитѣ на

Digitized by Google

този святецъ, ще ся постараѣтъ да завладѣѣтъ всички тѣзи мѣста. По предание часть отъ останкитѣ на този святецъ била погребена въ Тракия, България, Влахия, Маджарско, Полша и негдѣ къмъ сѣвернитѣ предѣли, т. е. въ Руссия. За това и мюсюлманитѣ трѣбвало да завладѣѣтъ всички тѣзи земи. Съ тъзи и други таквизи басни испратения дервишъ Халвези-Хафѣзъ Мустафа мислялъ да подигне духа на своитѣ еднородци и да възбуди фанатизма имъ противъ Русситѣ, безъ който тѣхнитѣ побѣди били съмнителни.

Отъ всички страни започнѣли да ся стичатъ войски подъ знамето на пророка. Всѣкий день пристигали по 2—3 санджака, въ които имало по 50—70 души, но и много отъ тѣзи войски пакъ бѣгали изъ лагеря и ходѣли да грабѣтъ жителитѣ по околноститѣ. Въ самий Цариградъ били залепени по улицитѣ обявления, въ които ся приканвали всички мюсюлмани, отъ 7 години нагорѣ, да вземѣтъ оружие и да ся опълчѣтъ противъ неприятеля; тѣзи, които не ся покорѣтъ, били заплашвани съ обѣсване. Безъ да гледатъ на Султановитѣ заповѣди и заплашвания, около 12,000 души отъ везирската армия, които напустнѣли миналата година мохамедовото знаме, не искали наново да воюватъ, скитали ся и своеволничили изъ Цариградъ и околноститѣ му. За да обуздае своеволницитѣ, Султана заповѣдалъ да направѣтъ нѣколко бѣсилници съ ченгели въ Цариградъ, на които мнозина виновници били закачени за реброто и мнозина набити на колъ. Но и тѣзи сурови средства не умирили немирницитѣ. Презъ една нощь бѣсилницитѣ били съборени и на стѣнитѣ на Сарая били прилепени листове, на които било написано: „Дай ни Миръ, или ще бѣдешъ убитъ*)“, това ся отнасяло до Султана. Обѣщана била голѣма награда на оногози, който обади или изнамѣри виновнитѣ, но нищо не могло да ся открие.

Въ началото на Май, въ Бабадагъ ся събрали 150,000 души, които потеглили къмъ Исакча, предвождани отъ са-

*) „Долня Елба“ (газета) отъ 16 Априлий 1770 г.

Digitized by Google

мия Великъ Везирь подъ знамето на Мохамеда. Но ако и подъ покровителството на святото знаме, и съ молитвитѣ на дервишина Хафѣзъ Мустава, Турцитѣ не отивали сега на бой съ онъзи увѣренность на успѣхъ, както презъ истекшата година. Честитѣ несполуки били охладили не само проститѣ ратници, но даже и тѣхнитѣ военачалници, както и мнозина отъ турскитѣ държавни мѫжье, които по напредъ настоятелно подклаждали Султана да обяви война на Руссия.

Бойтъ при Рабя-Могила.

Новоназначения Ханъ, Капланъ Герей, който билъ потръгнѫлъ съ своитѣ орди изъ Кишиневъ и къмъ когото по пѫти щѣли да ся присъединятъ Абаза-Паша, Сейдъ-Хассанъ-Паша и Капуджи баши Али-Паша; а въ Ханъ-тепѐ щѣлъ да ся присъедини къмъ тѣхъ и Молдавския Сераскерь Абди-Паша, на 27 Май, отъ всички тѣзи войски 40,000 Турци и Татари съ 40 топа стоели вече готови за бой срѣщу войскитѣ на княза Репнина, на рѣката Прутъ. Неприятели ся опиталъ да премине рѣката при селото Вѣтрушъ, мѣжду Рабя-Могила Кузмешти; но, като видѣлъ, че князь Репнинъ ще му възи препятствува, оттеглилъ ся къмъ селото Подоляни и построилъ на брѣга батерии, подъ отбраната на които искалъ, да премине Прутъ. Князь Репнинъ отъ другата страна на рѣката наблюдавалъ движенията му, построилъ тъй сѫщо срѣщу неговитѣ батерии свои, и нѣколко дни наредъ обстрѣлвали единъ-другиго, безъ да отстѫпи нито едната нито другата страна.

Авангвардътъ отъ армията на графа Румянцова, подъ командата на Генер. Бауера, който въ това сѫщото време вървѣлъ по дѣсния брѣгъ на рѣката, гдѣто ся намирали турскитѣ позиции, като ги доближилъ, извѣстилъ княза Репнина, че той ще нападне Турцитѣ изъ-отзадъ, като го молилъ въ сѫщото време, да имъ подаде помощь въ случай на нужда. За съединявание на двѣтѣ войски, на Генер.

Digitized by Google

Бауера било възложено да направи мостъ презъ рѣката, а князь Репнинъ, за да отвлече вниманието на Турцитѣ и да не имъ даде възможность да отдѣлятъ часть отъ артилерията си срѣщу Генер. Бауера, усилилъ канонадата по турскитѣ батерии.

На 10 Юний сутрѣньта, преди Генер. Бауеръ да построи моста за съединението на двѣтѣ войски, Турцитѣ, отъ занимаемитѣ отъ тѣхъ височини, съзрѣли маневрирането на Русситѣ и узнали, че искатъ да ся съединятъ; тѣ оставили срѣщу княза Репнина половината отъ войскитѣ си и съ другата половина ся хвърлили върху Генер. Бауеръ. Отъ движението на Турцитѣ князь Репнинъ узналъ, че тѣ ся готвятъ да нападнатъ на Бауера, та прибързалъ да му изпрати двама куриера, които преплавали рѣката и му съобщили намѣрението на Турцитѣ. Генер. Бауеръ предварилъ да ги нападне, разбилъ ги и ги преслѣдвалъ съ кавалерията си до стъмняване, на растояние 4 часа по р. Прутъ. Въ това сражение е паднѣлъ синътъ на Кримския Ханъ. Отъ хванатитѣ роби, мѣжду които били секретаря на Кримския Ханъ и нѣкой-си Ахмедъ-Ага, единъ отъ приближеннитѣ на Абаза-Паша, сж узнали, че турскитѣ сили въ сражението, при Рабя-Могила, възлизали на 70 хиляди души съ 44 топа подъ предводителството на Измаилския управитель Сейдъ Хасанъ-Паша, татарския ханъ, и Абаза-Паша.

Искуснитѣ маневри на Русситѣ и голѣмото пространство, на което тѣ развивали своитѣ дѣйствия, карало Турцитѣ да вѣрватъ, че тѣ разполагатъ съ 150-хилядна армия.

Послѣ побѣдата при Рабя-Могила, графъ Румянцовъ испратилъ авангварднитѣ войски на Бауера, да търсятъ непріятеля, а на другитѣ войски далъ да ся отморятъ на мѣстото на сраженіето. На 22 Юний, разѣздитѣ на Генер. Потемкина наскочили на непріятеля, който билъ ся разположилъ при р. Ларга. По съображението на Генер. Потемкина непріятелскитѣ сили състояли изъ 15,000 души исключително Яничари и Спахии, съ 15 топа. Това било отрядътъ на Молдавския Сераскерь Абди-Паша, който не сва-

Digitized by Google

рилъ да ся присъедини и подаде помощь на Кримския Ханъ и на Абаза-Паша и който, като ся извѣстилъ за разбиването на послѣднитѣ, установилъ ся на лагерь. Отъ друга страна, разѣздитѣ на княза Репнина и Генер. Румянцова съобщили, че разбития непріятель при Рабя-Могила силно ся укрѣпявалъ на двата брѣга на Прутъ. Това извѣстие твърдѣ много обезпокоило графа Румянцова, защото трѣбвало да раздѣли на двѣ и тъй малочисленната си армия, часть отъ която да остави противъ Абди-Паша, а съ другата да удари на главнитѣ турски сили. За да ся увѣри самъ въ положението на дѣлото, графъ Румянцовъ направилъ рекогносцировска на 1 Юлий и заповѣдалъ на княза Репнина да ся доближи съ своитѣ войски до корпуса на Генер. Бауеръ. На 2 Юлий изъ турския лагерь избѣгнѫли шестима власи, които съобщили, че на Кримския Ханъ и Абаза-Паша пристигнѫли нови войски отъ Дунава и че къмъ тѣхъ щѣли да ся присъединѧтъ и войскитѣ на Абди-Паша. Относително Везиря, тѣ расказали, че той още ся намиралъ въ Исакча, защото моста не билъ довършенъ, и че на лодки били прекарани нѣколко хиляди души подкрѣпление на войскитѣ при Ларга, подъ командата на Измаилъ-Паша. Въ този день войскитѣ на Абди-Паша напустнѫли позициитѣ си, и разѣздитѣ съобщили, че силитѣ на непріятеля на р. Ларга значително ся увеличаватъ. На 3-ий Юлий Турцитѣ били цѣлъ день тревожени отъ русскитѣ аванпостни войски, командувани отъ Майоръ Зорича, единъ отъ най-добритѣ партизански началници. Надъ-вечерь разярения непріятель нападнѫлъ на Русския аванпостъ и го обърнѫлъ на бѣгъ*).

Щомъ ся убѣдилъ Графъ Румянцовъ, че Молдавския сераскерь Абди-Паша напустнѫлъ позициитѣ си и че откъмъ лѣвия брѣгъ на Прута нѣма никаква опасность, опѫтилъ ся напредъ къмъ позициитѣ на турскитѣ сили при р.

*) Въ това сблъскване е падналъ робъ Майоръ Зоричъ, който билъ отведенъ въ Цариградъ, понеже Турцитѣ го мислели за висока личность въ русската армия.

Digitized by Google

Ларга; на 4 Юний минѫлъ рѣчката Циганка и ся расположилъ на позиции по височинитѣ, отгдѣто могли да ся виждатъ силитѣ на неприятеля, отвѫдъ рѣката Ларга.

Бойтъ при р. Ларга.

Турцитѣ щомъ съзрѣли расположението на русскитѣ войски по насрѣщнитѣ тѣмъ височини, единъ отрядъ отъ 5,000 души конница атакувалъ лѣвото имъ крило: но билъ отблъснѫтъ отъ русската артилерия. Надъ-вечерь неприятеля съвсемъ ся доближилъ до русскитѣ позиции. Графъ Румянцовъ заповѣдалъ да атакуватъ дѣсния и лѣвия флангъ на неприятеля, но послѣдния, при пьрвитѣ топовни гърмежи, недочакалъ атаката и избѣгалъ въ лагера си отвѫдъ р. Ларга.

На 5-ий Юлий билъ съзванъ воененъ съвѣтъ, въ който ся рѣшило да нападнѫтъ неприятеля, догдѣто силитѣ му сѫ още малки. Но едвамъ ся свьршилъ съвѣта и, въ 3 часа послѣ пладня, отъ страната на Турцитѣ ся задали голѣми масси конница, подъ командата на Абди-Пѣша, които стрѣмително атакували корпуса на князя Репнинъ. Отблъснѫти отъ меткитѣ стрѣляния на русската артилерия, кадѣ 4 часа, наново полѣтели вьрху дѣсното каре на Бауера, но и отъ тамъ били отблъснѫти. Като ся опитвали цѣлъ день на всички точки, за да ся промъкнѫтъ презъ редоветѣ на Русскитѣ войски, отгдѣто били едно подиръ друго отблъсвани, най-сетнѣ, кадѣ 11 часа презъ нощьта, тѣ ся завьрнѫли въ лагеря си. Слѣдъ като прегледалъ позициитѣ на Турцитѣ, графъ Румянцовъ рѣшилъ пакъ той да ги нападне, като поведе атаката между долината на рѣчкитѣ Ларга и Бабикулъ. Презъ нощьта на 6-ий Юлий Русситѣ преминѫли на три пункта рѣката Ларга и въ боевой порядъкъ доближили позициитѣ на Турцитѣ въ 12 часа презъ нощьта, безъ да знаѣтъ ни най малко за това послѣднитѣ.

На разсъмнуване Русситѣ нападнѫли турскитѣ пикети (караули) и ги прогонили. Въ лагеря на неприятеля

Digitized by Google

станѫла смутня, отъ всѣкадѣ се чували неразбрани викове. Страшно заревали топоветѣ и отъ двѣтѣ страни. Бойтъ ся започнѫлъ кръвопролитенъ, нѣколко време побѣдата клонѣло ту на едната, ту на другата страна, до като най послѣ Турцитѣ, като немогли да одържѫтъ натиска на русскитѣ войски, хванѫли да напущатъ своитѣ позиции и да бѣгатъ въ безрѣдица къмъ своя послѣденъ окопъ, който билъ по добрѣ укрѣпенъ отъ другитѣ. Но и въ това послѣдньо убѣжище тѣ били нападнѫти отъ всички страни и, като видѣли опасното си положение, обърнѫли ся да бѣгатъ. Бойтъ ся продължилъ до пладня. Кавалерията на Генер. Салтикова била испратена да преслѣдва неприятеля. Слѣдъ свършванието на тъзи знаменита побѣда, русскитѣ войски завзели турския лагерь, отслужили благодарственъ молебенъ и останѫли тамъ на отпочивка.

Слѣдъ разбиванието на Турцитѣ при р. Ларга, послѣднитѣ избѣгали по направление къмъ Дунава и ся раздѣлили на двѣ части: Татаритѣ отишли къмъ Измаилъ и Килия, а Турцитѣ — надоло по лѣвия брѣгъ на р. Кахулъ. Генералъ Бауеръ билъ испратенъ по дирята имъ, а слѣдъ него, за подкрѣпление, и корпуса на княза Репнинъ. Авангварднитѣ войски ся запрели на 20 километра далечъ отъ главнитѣ сили.

Извѣстието, за разбиванието на Турскитѣ войски при Ларга, накарало Великия Везирь да ся позамисли, но не поколебало въ него увѣрението, че той ще разбие Русситѣ. Той събралъ воененъ съвѣтъ, въ който едногласно било рѣшено, тъй като моста не билъ още готовъ, да прекаратъ войскитѣ презъ Дунава на ладии и да атакуватъ Русситѣ, гдѣто ги срѣщнѫтъ.

Самъ Кримския Ханъ писалъ отъ своя страна на Султана: „сега е най удобното време, да ся нападнѫтъ Московцитѣ, защото нѣматъ достатъчно храна, и ако ся пропустне този случай, значи, че вий ся отказвате отъ сигурна побѣда“. При това Ханътъ писалъ още, че той се кани да

Digitized by Google

удари Русситѣ въ тила, когато Везиря ще ги нападне отъ къмъ фронта*).

Минуването на Везиря презъ Дунава.

Великия Везирь минѫлъ Дунава наедно съ своитѣ войски отъ 50,000 души и незабавно свикалъ воененъ съвѣтъ, на който било рѣшено, щото авангвардията да се повѣри на Серяскеря Абди-Паша; дѣсното крило — на Абаза-Паша, а лѣвото—на Хасанъ-Паша, а пъкъ самъ Везиря да командува центра, а арриергарда — Мустафа-Паша. Въ всѣки отрядъ били дадени по 10 топа, голѣмъ калибръ, и за една нощь Турцитѣ се окопали на позициитѣ си.

Презъ нощьта, срѣщу 13-ий Юлий, Генер. Бауеръ извѣстилъ, че неприятеля въ значителни сили ся установилъ на позиции по лѣвия брѣгъ на рѣката Кахулъ и че можѣлъ да ся разбие, ако главната армия поддържи авангвардитѣ войски. Щомъ приелъ туй извѣстие, графъ Румянцовъ оставилъ всички обози на позициитѣ си и прибързалъ да ся присъедини. По пѫтя на 13 число той приелъ друго извѣстие отъ Генер. Бауера, че неприятеля отстѫпилъ по далечъ по р. Кахулъ. Графъ Румянцовъ ся спрѣлъ на пѫтя си, защото не ся рѣшавалъ да отиде толкова надалечъ безъ обозъ. Тукъ той приелъ извѣстие отъ княза Репнина, че Турцитѣ, на брой до 20,000 души, пастѫпвали на русския авангвардъ, който ся намиралъ на 16 километра предъ главнитѣ сили. Румянцовъ продължилъ вървежа си до селото Мусанту на р. Салча. Тукъ той приелъ третьо извѣстие отъ Генер. Бауера, че неприятеля ненастѫпва. Отъ позициитѣ си при с. Мусанту Русситѣ виждали лагеря на Кримския Ханъ, отъ лѣвата страна на Ялпухското езеро и на рѣката Ялпухъ. Турския лагерь билъ на лѣвия брѣгъ на р. Кахулъ, а главнитѣ имъ сили още по далечъ; между тѣхъ и Татаритѣ растоянието било 20 километра. По нѣмание

*) Vassif Effendi.

Digitized by Google

достатъчно запасъ храна, графъ Румянцовъ, рѣшилъ да почака на позициитѣ си при с. Мусанту, догдѣто пристигнѫтъ транспортитѣ, които били на пѫть, а съ туй далъ възможность на Турцитѣ да съсредоточѫтъ голѣми сили на Кахулъ, гдѣто пристигнѫла всичката армия на Върховния Везирь изъ Исакча. На 16 Юлий, въ турския лагерь ся вхърлили 40 топове, туй извѣстявало пристигването на Везиря. Силитѣ на Турцитѣ възлизали на 150,000 души, отъ които 50,000 пѣхота и 100,000 конница, събрани отъ всички части на турското царство; при туй въ штабътъ на Везиря ся намирали всичкитѣ турски военни знаменитости. Разѣздитѣ съобщили, че Татаритѣ ся готвяли да нападнѫтъ русския обозъ, който идѣлъ изъ Фалчи по р. Салча. Положението на Русситѣ било твърдѣ опасно: тѣ имали предъ фронта си 150-хилядна армия, отъ дѣсно и отъ лѣво непроходимитѣ езера—Кахулъ и Ялпухъ. При една несполука тѣ, трѣбвало да погинѫтъ до кракъ.

Но графъ Румянцовъ, вѣренъ на своето правило: „да не търпи неприятеля напрѣдѣ си безъ да го нападне“, испратилъ подкрѣпление на обозния конвой, заповѣдалъ да го прекаратъ отъ р. Салча въ долината на р. Кахулъ, а самъ ся присъединилъ къмъ авангвардитѣ войски, находящи ся въ с. Гречени. На 17 Юлий, като расположилъ на дѣсния си флангъ корпусътъ на кн. Репнина, а на лѣвия си—Бауера, рѣшилъ се да не предприема нищо, до пристигването на транспортитѣ. Отъ туй негово помайвание, Турцитѣ помислили, че той, като съзнава своето безсилие не ся рѣшава да излѣзе насрѣща имъ; и, водими отъ тъзи мисъль, тѣ станѫли по дързостни. На 18-ий Юлий, направили рекогносцировка, презъ която кавалерията имъ гордо налитала до самия фронтъ на Русситѣ. На 20 число Турцитѣ напустнѫли своитѣ позиции и начнѫли да настѫпватъ; но, като дошли на 2 километра до Трояновата Стѣна, запрели ся, споредъ както ся виждало, да си изберѫтъ нови позиции. Графъ Румянцовъ, който въ това време, наедно съ штабътъ си, съ бусола въ рѫцѣ, наблюдавалъ отъ вър-

Digitized by Google

ха на единъ рътъ всичкитѣ движения на Турцитѣ, казалъ на своитѣ офицери: „ако Турцитѣ ся осмѣлѣтъ да распънѫтъ макаръ и една шатра на това мѣсто, гдѣто ся готвѣтъ, то азъ презъ тъзи нощь ще ги нападнѫ“. Дѣйствително непиятеля распънѫлъ лагеря си на него мѣсто, което ся намирало 7 километра на далечъ отъ русскитѣ позиции, на дѣсния брѣгъ на р. Кахулъ.

Бойтъ при р. Кахулъ.

Въ 1 часътъ слѣдъ полунощь, на 21 Юлий, войскитѣ съ голѣма тишина завзели назначенитѣ позиции. Въ време на движението, въ турския лагерь ся подигнѫлъ голѣмъ шумъ: чували ся гърмежи и диви викове; нѣколко конье испустнѫти доходили даже до фронта на Русситѣ; но скоро пакъ всичко утихнѫло. Вѣроятно, това било фалшива тревога. Растревоженитѣ неприятелски войски незаспали вече и като че предчувствували доближаванието на русскитѣ войски.

На зазорявание Русситѣ, построени въ боевой порядъкъ, ся намирали лице съ лице съ Турцитѣ, задъ Трояновата-Стѣна. Послѣднитѣ, щомъ съзрѣли Русситѣ, пустнѫли на срѣща имъ огромни масси кочница; въ 4 часа сутриньта конницата, като мравунякъ, ся расточила предъ фронта имъ и налѣтела на тѣхъ. Русситѣ отворили страшна стрѣлба върху нея; особенно убийственно дѣйствували върху неприятелскитѣ пълчища батерията на Генер. Мелисино, находяща ся на центра.

Отблъснѫти отъ карето на Олица, Турцитѣ налетели къмъ карето на Брюсса и княза Репнина, което обкрѫжили отъ всички страни, даже часть отъ турската конница заишла отвѫдъ Олица, засѣднѫла задъ Трояновата-Стѣна и отворила убийственъ огънь върху войскитѣ му. Димътъ отъ гърмежитѣ билъ до толкозъ гѫстъ, чтото неможѣло да ся забѣлѣжи къмъ коя страна водѣлъ Турцитѣ главната атака; но, по съображение, Графъ Румянцовъ насочилъ главнитѣ си сили къмъ карето на Брюсса, гдѣто дѣйствително ся ока-

Digitized by Google

зала натрупана всичката турска кавалерия: въ долината, която раздѣляла Брюсса отъ Олица. Русската артилерия започнѫла да обсипва долината съ картечи, които убийственно дѣйствували надъ турскитѣ Яничери и Спахии. Съ страшенъ викъ тѣ ся обърнѫли на бѣгъ; смущението ся распространило по цѣлата турска армия, която отъ всички страни започнѫла да отстѫпва въ безпорядъкъ и ся загнѣздила въ най добрѣ укрѣпения си окопъ. Когато Русситѣ доближили до окопътъ, Турцитѣ отворили срѣщу имъ силенъ артилерийски огънь отъ голѣмитѣ си батерии и отчаянно браниля позицията си. Когато Генер. Племянниковъ ся доближилъ съ своето каре до окопа, 10,000 Яничари искочили изъ него и съ ятагани въ рѫцѣ полѣтели върху му, разбили отряда му и го обърнѫли на бѣгъ. Останѫлитѣ живи солдати, отъ карето на Генер. Племянникова, бѣгали да ся спасѫтъ въ карето на Олица, преслѣдвани отъ Яничеритѣ. Графъ Румянцовъ, който ся намиралъ въ това каре, като видѣлъ, че и то започнѫло да ся поразстройва, искочилъ отъ вѫтрѣ, пресрѣщнѫлъ бѣгущитѣ солдати и извикалъ: *„можци, стойте!“* солдатитѣ ся запрели и обградили своя пълководецъ. Въ това време батерията на Генер. Мелисино започнѫла наново да жьне турскитѣ орди и сполучила да хвърле на въздуха нѣколко зарядни сѫндѫци, които Турцитѣ били отнели отъ Генер. Племянникова. Туй нечаянно избухване смутило много Яничаритѣ, които ся побъркали и търтили да бѣгатъ, преслѣдвани отъ русската кавалерия. Карето на Племянникова било сформирувано наново, и ся повела обща атака отъ всички страни.

Поразения непиятель, като видѣлъ, че изгубилъ всичкитѣ си окопи, обозътъ си и артилерията си, а при туй като съзрѣлъ, че корпусътъ на княза Репнинъ захождалъ да му отсѣче пѫтя, въ 9 часа сутриньта, оставилъ укрѣпения си лагерь и търтилъ да бѣга.

Напраздно Върховния Везирь, съ сабя въ рѫка, ся мѫчилъ да възпрѣ бѣгущитѣ си войски; напраздно командующия ариеръ-гардата, Мустафа-Паша, рѣзалъ ушитѣ и но-

Digitized by Google

советѣ на бѣглецитѣ*), нищо не помагало; никой не искалъ вече да слуша команда, всѣки търсялъ спасение.

Бауеръ, Племянниковъ, Брюссъ и Репнинъ преслѣдвали неприятеля на 4 километра отъ мѣстото на сражението, а кавалерията на Салтикова и княза Долгорукова отишла по̀ далечъ.

Като трофеи въ този бой, Русситѣ сѫ взели 140 топа, всичкия непріятелски багажъ, обозътъ и лагерътъ му. На бойното поле Турцитѣ оставили 3,000 души убити, а по пѫтя при отстѫпванието имъ, на растояние 7 километра, пѫтътъ билъ осѣянъ съ трупове. Въ сражението на Кахулъ, или, както Турцитѣ го наричали, „при Картала", послѣднитѣ сѫ загубили по вече отъ 20,000 души.

Битвата при Кахулъ спечелила безсмъртна слава на графа Румянцова. Неговитѣ солдати не намирали думи, съ които да искажѫтъ военнитѣ достоинства на своя началникъ. „Ти си истинский войнъ!", казвали му тѣ.

Побѣдата при р. Ларга не давала пъленъ превѣсъ на русското орѫжие, тъй като тя била, преимущественно, надъ Татаритѣ, които ся считали за лоши ратници; но побѣдата при Кахулъ окончателно убила енергията на Турцитѣ. Самъ Великия Везирь си е казвалъ: „старахъ ся да побѣдя Московцитѣ, но Божията воля не била такава!". Слѣдъ туй той ся скрилъ отъ войскитѣ си и заминѫлъ къмъ брѣговетѣ на Дунава, гдѣто въсползуванъ отъ тъмнината, презъ нощьта на сѫщия день, минѫлъ въ Исакча; а Пашитѣ Абди и Абаза наедно съ реизъ-ефенди избѣгали къмъ Измаилъ съ 30,000 души. Остатъкътъ на армията минѫла Дунава при Исакча; но и тъзи армия била съвършенно разстроена и деморализирана; никой не искалъ вече да ся покорява на своитѣ началници и явно мѫмрели на Везиря, като казвали, че той съ главата си ще отплати за разбиването имъ при Кахулъ. Войскитѣ на Кримския Ханъ отстѫпили къмъ Измаилъ и Ханътъ обѣщалъ на Везиря, че ще вземе върху си защита-

*) Vassif Effendi.

Digitized by Google

та на този градъ, но отъ страхъ, че Русситѣ го преслѣдватъ, той избѣгалъ за Акерманъ. Корпусътъ на князь Репнинъ билъ испратенъ подирѣ имъ, а Бауеръ потеглилъ за гечитътъ при Исакча.

Битката при Дунава на 23-ий Юлий.

Моста на Дунава като не билъ още готовъ, неприяля успѣлъ да премине обратно на лодки и ся расположилъ на лагерь на самия брѣгъ при Исакча. Часть отъ армията, която не успѣла да мине за отбрана на моста и на имуществата на армията, въздигнѫла единъ ретраншиментъ и една батерия съ 26 топа.

Генер. Бауеръ нападнѫлъ ретраншимента и го завладалъ. Турцитѣ ся оттеглили на самия брѣгъ и ся окопали на-ново. Бауеръ построилъ батерии и, като насочилъ топоветѣ си върху тѣхъ, испратилъ своя тълмачъ съ единъ парламентаръ да имъ каже да ся предадѫтъ; но, когато Турцитѣ ся готвели да ся предадѫтъ, пристигнѫла имъ помощь отъ Везиря на ладии, мѣжду които доплували на лѣвия брѣгъ и двѣ галери (калиони), които веднага отворили огънь изъ топоветѣ си по русскитѣ батерии. Генер. Бауеръ веднага отворилъ силенъ огънь изъ батериитѣ си върху турскитѣ ладии, които дошли да прекаратъ останѫлитѣ турски войски, и сполучилъ да разбие и удави много отъ тѣхъ. Останѫлитѣ неповредени побързали да ся отдалечѫтъ отъ брѣга. Войскитѣ, които не успѣли да ся качѫтъ на тѣхъ, ся нахвърлили въ Дунава за да ги стигнѫтъ, но ся издавили; останѫлитѣ на сушата около 1,000 души ся предали. Тукъ паднѫли въ рѫцѣтѣ на Русситѣ още 127 топа, 17 мортири и всичко, каквото Турцитѣ превезли съ себе си на лѣвия брѣгъ на Дунава, каквито плѣчки били награбили въ Молдавия и каквото успѣли да избавѫтъ слѣдъ разбиването имъ при Кахулъ. Отъ уловенитѣ роби ся узнало, че началницитѣ на турскитѣ войски: Абди-Паша, Абаза-Паша

Digitized by Google

и началника на Яничаритѣ Капу-Кѫранъ-Ага ся намирали въ Измаилъ.

Превземанието на гр. Измаилъ.

Корпусътъ на княза Репнинъ, построенъ въ четири карета, отъ които дѣсното командувалъ Генер. Потемкинъ, второто — подполковникъ Фабрициусъ, третето—бригадирь Ингелстромь и четвъртото или лѣвото—бригадирь Ржевский, ся явилъ околу Измаилъ на 26 Юлий. Турскитѣ войски, находящи ся въ този градъ, възлизали на 20,000 души; но тѣ, щомъ съзрѣли доближаването на Русситѣ, оставили града и избѣгали по двѣ направления: една часть отишла надоло по брѣга на Дунава, а другата по направление къмъ гр. Килия. Командиритѣ имъ: началника на Яничаритѣ, Капу-Кѫранъ-Ага, Абаза-Паша и Абди-Паша, до толкосъ били наплашени отъ бойтъ при Кахулъ, щото, щомъ видѣли, че Русситѣ доближаватъ Измаилъ, сѣднѫли въ лодки и избѣгали презъ Дунава, като оставили войскитѣ си на произвола на сѫдбата. Часть отъ кавалерията била испратена да преслѣдва неприятеля, а Генер. Потемкинъ билъ испратенъ, съ 2 баталиона егери и 15 баталиона гренадери, да завземе града, предъ който отишълъ парламентеръ да предложи на жителитѣ, да не ся противѫтъ, ако искатъ да си останѫтъ живи и невредими. При наближаването на Генер. Потемкинъ портитѣ на града ся отворили, градътъ ся предалъ безъ никакво съпротивление, и на 26 Юлий вечерьта три баталиона пренощували въ града, а останѫлитѣ войски — около него.

Авангварднитѣ корпуси на Генер. Бауера и княза Репнина продължавали да испращатъ разѣзди по лѣвия брѣгъ на Дунава, за да преслѣдватъ и ловѫтъ бродящитѣ тамъ турски войски — останѫли отъ армията на Великия Везирь, и въ сѫщото време да дирѫтъ мѣсто, гдѣто може да ся мине Дунава по лѣсно.

На 30 Юлий графъ Румянцовъ пристигнѫлъ въ зани-

Digitized by Google

маемитѣ отъ Бауера позиции, срѣщу Исакча. Неговото пристигване било ознаменовано съ топовни гърмежи. Везиря въ това време ся намиралъ въ първния свой лагерь при Исакча, войскитѣ на когото не брояли по много отъ 6,000 души; но, за да не издаде слабостьта си, накаралъ да распънѫтъ въ лагера колкото чадъри имало въ складоветѣ на Исакча. Русситѣ, обаче, скоро узнали тъзи везирска хитрость.

Армията, подъ личната команда на гр. Румянцовъ, продължавала да стои на лагерь при Кахулъ и да си пече хлѣбъ за походъ. Слѣдъ завръщанието му обратно въ лагеря, той ся распоредилъ да ся испратѧтъ всички заробени Турци въ вътрѣшностьта на Руссия, а болнитѣ солдати въ киевскитѣ болници.

За да очисти лѣвия брѣгъ на Дунава отъ всѣка слѣда непріятелска, гр. Румянцовъ рѣшилъ да превземе Килия, догдѣто гр. Панинъ, главнокомандующи на 2-та армия, обсаждалъ Бендерь. Освенъ това, движението на войскитѣ му щѣло да има двояка полза: ако не му ся вдаде да превземе килийската крѣпость, то понѣ появяването му тамъ щѣло да смути много Татаритѣ, находящи ся около Аккерманъ, и ще осуети намѣрението имъ, да подадѫтъ помощь на обсадения Бендерь. Побуденъ отъ тъзи мисль и принуденъ отъ здравословни причини, гр. Румянцовъ пренесълъ лагеря си на дѣсния брѣгъ на Ялпухското езеро на 5-ий Августъ. Въ този сѫщий день кн. Репнинъ ся отправилъ да превземе Килия.

Обсадата на килийската крѣпость и превземанието на града.

Русситѣ обсадили града Килия, който билъ добрѣ укрѣпенъ. Нѣколко траншейни работи били построени, и започнѫли да го бомбардиратъ, на което Турцитѣ тъй сѫщо отговаряли изъ крѣпостьта. Презъ обсадата, отъ страна на Русситѣ два пѫти ся пращалъ парламентарь при Турцитѣ, за да имъ каже да ся предадѫтъ, но гарнизона не искалъ да

Digitized by Google

слушѫ за предаване и отговарялъ съ топовни гърмежи много по силни отъ русскитѣ. Презъ деня на 18 Августъ въ русскитѣ батерии ся свършили зарядитѣ. Князь Репнинъ, за да ся възползува отъ времето, на-ново испратилъ парламентеръ да преговори за предаването на града. Гърмежитѣ отъ турска страна престанѫли и, слѣдъ нѣколко време, началника на килийския гарнизонъ Мустафа-Паша испратилъ по парламентера писменъ отговоръ, съ който искалъ да ся назначи тридневенъ срокъ за окончателното рѣшение на преговоритѣ. Князь Репнинъ имъ далъ срокъ до утрѣшния день, 19-ий Августъ. На другия день условията за предаването били сключени, съ които ся позволявало, както на гарнизона, тъй и на жителитѣ, които желаѣтъ, да напустнѫтъ града, да минѫтъ Дунава при Тулча съ всичкитѣ си движими имущества, а войскитѣ само съ орѫжието си. По този начинъ Турцитѣ очистили града на 21-ий Августъ, като предали ключоветѣ отъ крѣпостьта на княза Репнинъ.

Постояннитѣ поразявания надъ Турцитѣ разклатили расположението имъ, да воюватъ; всѣкий отъ тѣхъ мислялъ какъ по скоро да ся възвърне въ домътъ си. По голѣмата часть отъ войскитѣ распродала коньетѣ си и до толкосъ уголѣла, щото едвамъ на сто души единъ ималъ чалма*). Всички войски, безъ исключение, роптаяли противъ везиря и искали да ся назначи на-ново Молдованджи-Паша за такъвъ.

Уничтожението на турския флотъ при Чесма въ Архипелагъ, презъ мѣсецъ Юлий, отъ графа Орлова, още въ по голѣмъ страхъ хвърлило Турцитѣ. Въ Цариградъ всички роптаяли противъ Султана и искали да го свалѣтъ и да провъзгласѣтъ брата му Баязита, като заключѫтъ въ сѫщото време миръ. Самъ Везиря писалъ въ едно писмо до брата си — Османъ бея, така: „Отоманската Порта ся намира въ такова положение, щото, по мое мнѣние, не ще бѫде злѣ, ако можешъ да внушишъ на Мюфтията и другитѣ държавни мѫже не-

*) Споредъ показанието на нѣкой арменски попъ Ананий.

Digitized by Google

обходимостьта за сключване миръ, на което тѣ, отъ своя страна, да склонѣтъ Султана*)".

Отъ несполукитѣ на своята армия Султана билъ станѫлъ до толкова раздразнителенъ, щото самъ съ рѫката си отсѣкълъ главата на везирския намѣстникъ, когато този отишълъ да му внушава идеята за сключване миръ съ Русситѣ**). Сключването на миръ, при тия обстоятелства, Султана считалъ за голѣмо безчестие. И за да не остане Везиря му съвсемъ безъ войски презъ зимата, издалъ указъ, съ който заповѣдвалъ на всички санджаци въ Румелия да испратѣтъ на Везиря всички лица, способни да носѣтъ орѫжие. Подиръ малко единъ Султански пратеникъ ся явилъ въ лагеря на Великия Везирь съ прокламация отъ страна на Султана и съ 1,000 кесии пари, които били назначени за храна на войскитѣ. Кесиитѣ били приети съ голѣма радость, но прокламацията никакъ немогла да подѣйствува на войскитѣ и тѣ все продължавали да бѣгатъ, особенно азиятскитѣ войски, състоящи отъ Диярбекирци и Кюрди.

Везиря събралъ воененъ съвѣтъ въ Исакча и възбудилъ въпроса, на какво трѣбва да ся припише бѣганието на турскитѣ войски и какъ да ся поправи това за въ бѫдѫще. Върху този въпросъ много ся говорило, и едни предлагали да ся отнеме заплатата на тѣзи войски, които сѫ бѣгали; други казвали заплатата на бѣглецитѣ да ся раздаде на тѣзи, които не сѫ бѣгали; но до никаква рѣшителна мѣрка не могли да дойдѫтъ. Подирь това билъ подигнѫтъ въпросъ за защищаването на устието на Дунава при Сулина; всички били съгласни за това, но никой отъ Пашитѣ не искалъ да вземе тъзи грижа отгорѣ си.

Подирь туй Везиря раздалъ на раненитѣ солдати въ Кахулската битка 10,000 гроша и съ това се свършили всичкитѣ му военни мѣрки. Подирь това той направилъ нови назначения: за Сераскерь въ Исакча билъ назначенъ Дагес-

*) „Коностантинопль" (газета).

**) „Долня Елба" (газета) отъ 20 Августъ 1770.

Digitized by Google

танли-Али-ага, върху когото ся възлагало да пази брѣга на Дунава и всички магазии, които ся намиратъ въ града. Абди-Паша билъ назначенъ защитникъ на Мачинъ, Абаза-Паша на Хърсово, а Серимъ-Ибрахимъ-Паша Управитель на Силистра.

Навлизанието на Русситѣ отново въ Молдавия и Влахия.

Съ оттеглюванието на Русскитѣ войски изъ Молдавия и Влахия, дало ся възможность на Турцитѣ и Татаритѣ, отъ плѣмето Едиссанъ, да нахълтатъ отново въ тѣзи двѣ области и да вършатъ разни злини и звѣрства надъ жителитѣ, да ги грабятъ и робятъ. Генералъ Черноевичъ, който испълнявалъ длъжностьта на гражданский Губернаторъ на Молдавия, започналъ често да съобщава за безчинствата и злодѣянията както на Татаритѣ тъй и на войскитѣ на Румели-Валиси, които били завзели Букурещъ слѣдъ оттеглюванието на Русситѣ и отгдѣто пращали партии да грабятъ страната; една отъ тѣзи партии, на брой до 6,000 души, заплашвала даже да нападне и превземе Яшъ. Графъ Румянцовъ, който до тогава не намиралъ за възможно да отдѣли часть отъ своитѣ войски, за да завзематъ отново Молдавия и Влахия, а при туй, като намиралъ тогава за още по неудобно да ся отдалечава отъ брѣга на Дунава, гдѣто непиятеля можѣлъ да испрати нови сили срѣщу него, сега, слѣдъ превземанието на Измаилъ и Килия, рѣшилъ ся да испрати единъ отрядъ подъ командата на Генер. Майора Брюсса, съ заповѣдь, да присъедини къмъ себе си отряда на Генер. Глѣбова, находящи ся въ гр. Романъ и да пресрѣщне Турцитѣ, ако тѣ настжпватъ изъ Влахия въ Молдавия. На князь Репнинъ било заповѣдано да укрѣпи Килия, да остави при себе си 1 полкъ Гусари и Донскитѣ казаци, а остатъка отъ войскитѣ си да испрати въ Фалчи за разѣзди изъ Молдавия.

Генералъ Брюссъ ся съединилъ съ отряда на Генер.

Digitized by Google

Глѣбова на 15 Септемврий и испратилъ разѣзди къмъ Фокшани и Галацъ, да разузнаѫтъ за непрiятеля. На 18 Септемврий Генер. Брюссъ рапортиралъ, че е боленъ и молилъ за отпускъ. Командата била предадена на Генер. Глѣбова, комуто било заповѣдано да ся отправи за Браила и го завладѣе. На 26 Септемврий корпуса на Генер. Глѣбова ся показалъ предъ Браила и го обсадилъ откъмъ сушата. Турцитѣ рѣшили, да ся противѫтъ и да не предаватъ града на Русситѣ, за косто правяли чести нападения изъ крѣпостьта, като мисляли че съ това ще ги пропѫдѫтъ. Графъ Румянцовъ испратилъ подкрѣпление на Генер. Глѣбова, а на 6 Октомврий билъ испроводенъ къмъ Букурещъ полковникъ Каковинский съ единъ отрядъ, състоящъ изъ пѣхота, кавалерия, волентири и 4 топа, съ заповѣдь, да испѫди Турцитѣ отъ тамъ и да превземе града.

Съ настѫпването на есеньта настанѫло и лошевото и кишовито време, войницитѣ въ лагеритѣ си били изложени на всички неудобства; коньетѣ посталнели отъ недостатъкъ на храна; това принудило Графа Румянцова да ся рѣши да отведе армията си на зимовище; послѣдствие на което на 7 Октомврий тѣжкитѣ обози били отправени въ Фалчи.

Единъ корпусъ билъ съставенъ изъ авангвардниτѣ войски и предаденъ подъ командата на Генер. Майоръ Вайсмана, комуто било заповѣдано да залови мѣсто мѣжду езерата Кахулъ и Ялпухъ и да чака, когато Турцитѣ заминѫтъ отвѫдъ Дунава на зимовище, и той да влезе въ Измаилъ.

Несполуката на Русситѣ да превземѫтъ Браила.

Русската обсадна артилерия пристигнѫла подъ Браила едвамъ на 13-ий Октомврий. На 17 число тя била намѣстена въ приготвенитѣ батерии и въ него день били хвърлени седемнадесять 80-килограмови бомби, които запалили града на петь мѣста. Бомбардирането ни най малко

Digitized by Google

не уплашило браилския гарнизонъ, който постоянно добивалъ подкрѣпление отвѫдъ Дунава и правилъ чести нападения изъ крѣпостьта. Презъ деня на 23 Октомврий русската батерия сполучила да разбие единъ отъ бастионитѣ на крѣпостьта и да повреди нѣколко топове. Това подсторило Генер. Глѣбова да ся рѣши да нападне крѣпостьта на 24 презъ нощьта, а най вече като и бомби не му били останѫли вече за да продължава бомбардирванието. Аттаката била назначена върху три бастиона съ три особни колони; четвьрта колона била назначена да направи лъжовно нападение.

Два часа преди да ся съмне, войскитѣ ся построили въ боенъ порядъкъ и по дадения знакъ атакували крѣпостьта. Борбата била опорита и кръвопролитна и отъ двѣтѣ страни; Русситѣ на два пѫти проникнѫли въ крѣпостьта, но и двата пѫти били отблъсвани съ голѣми загуби. Най много пострадала колоната на подполк. Бороздина, въ която били избити всичкитѣ офицери. Въ туй сражение Русситѣ загубили 15 офицери убити и 53 ранени, а солдати убити 484 и 1284 ранени. Тъзи голѣма загуба принудила Генер. Глѣбова да снеме обсадата на 25 число презъ нощьта и да отстѫпи къмъ селото Максимени. Падналитѣ въ туй сражение роби и отсѣченитѣ глави на нѣколко русски офицери коменданта на града, Чанаклѫ Сюлейманъ-Паша, испратилъ съ сина си въ лагеря на Везиря. Русситѣ, за да накаратъ Турцитѣ да разберѫтъ, че тѣ не сѫ ся отказали отъ намѣрението си да превземѫтъ Браила, испратили всичката си кавалерия да наблюдава крѣпостьта, и въ сѫщото време, изъ Хотинъ и Романъ, били поискани снаряди за артилерията и други бойни потрѣби за войскитѣ.

За да принуди Везиря да отдѣли часть отъ браилския гарнизонъ, графъ Руминцовъ заповѣдалъ на полковника Каковинский, да ускори своитѣ дѣйствия въ Влахия, а на Генер. Вайсмана, да избере изъ своя отрядъ най отборнитѣ войски и да мине Дунава между Измаилъ и Килия.

Полковникъ Каковинский доближилъ Букурещъ, но, ка-

Digitized by Google

то узналъ, че въ него ся намиралъ 6,000 души турски гарнизонъ, несмѣилъ да нападне и отстжпилъ по течението на р. Яломица. Турцитѣ узнали, че Русситѣ приближили съ малки сили, и ся пустнжли да ги преслѣдватъ, но, посрѣщнжти отъ послѣднитѣ съ силни пушечни и топовни гърмежи, върнжли ся назадъ.

Въ деньтъ на обсадата на Браила, графъ Румянцовъ напустнжлъ съ войскитѣ си своитѣ позиции при Ялпухъ и заминжлъ къмъ Фалчи за да завземе зимни квартири. На 18-ий той минжлъ Прутъ и тамъ ся рѣшилъ да почака резултатитѣ отъ дѣйствията подъ Браила, за да може, въ случай на нужда, да подаде помощь, както на Глѣбова, тъй и на Вайсмана.

Опитване за сключване миръ.

Догдѣто сж ся вършили горѣ-описанитѣ дѣйствия, графъ Румянцовъ ся рѣшилъ да влѣзе въ писменни сношения съ Великия Везирь и да сондира неговото мнѣние за сключването на миръ, за което той писалъ писмо до везиря и на 29-ий Септемврий го испратилъ съ Майоръ Каспаровъ, по народность Арменецъ подъ име Петръ Ивановъ, който познавалъ турския языкъ, като му далъ за проводници четирма поробени Турци, докарани отъ Бендерската крѣпость: тефтердаря Табибъ-Ефенди, башъ кятипъ Пири-Ефенди и още двама души чиновници. Пратеника минжлъ отъ Измаилъ въ Тулча и посрѣдъ нощь билъ отведенъ при началницитѣ на войскитѣ, Самсунджи-Паша, и Едирнели Хаджи-Халилъ-Ага, които му дали мѣсто да пренощува въ квартирата на Самсунджи-Паша, като испратили незабавно писмото на графа Румянцова до Везиря, въ Исакча. На 3-ий Октомврий самъ Майоръ Каспаровъ билъ отведенъ да ся яви предъ Везиря, който му вржчилъ отговоръ на графъ Румянцовото писмо, и въ сжщия день билъ отправенъ обратно съ коменданта на града Тулча Байрактаръ Мехмедъ, комуто било поржчено да го придружи до русския лагерь.

Digitized by Google

Въ отговоръ на графа Румянцова, Везиря писалъ, че не може нищо да рѣши за сключването на миръ и че той въ сѫщия день билъ писалъ за това на Султана, и, какъвто отговоръ добие, ще му го съобщи. Султана, като получилъ съобщението на везиря, помислилъ си, че Русситѣ отъ нужда искали миръ и заповѣдалъ на своя везиръ да имъ отговори въ неопрѣделенъ смисълъ*).

Догдѣто да пристигне отговоръ отъ Султана, Гр. Румянцовъ рѣшилъ да употрѣби всички срѣдства за превземането на Браила, а наедно съ туй да очисти съвършенно лѣвия брѣгъ на Дунава отъ турский кракъ. На 5-ий Ноември, отъ отряда на Глѣбова била отдѣлена една часть войска и предадена подъ началството на бригадира Гудовича, комуто било заповѣдано да подкрѣпи отряда на полков. Каковинский и да превземе Букурещъ. На Глѣбова графъ Румянцовъ пратилъ подкрѣпление, а на Генер. Олица предалъ началството надъ всички войски въ Молдавия и Влахия, и му заповѣдалъ да ся закрѣпи въ Фокшанъ, Бузоу и Букурещъ, като установи главната си квартира въ послѣдния градъ, отгдѣто да распраща разѣзди до Дунава и до рѣката Олтъ.

Русситѣ минуватъ Дунава при Тулча.

За да отнемѫтъ на Турцитѣ всѣка възможность за испращание партии войски на лѣвия брѣгъ на Дунава, Русситѣ рѣшили постоянно да ги тревожѫтъ на дѣсния брѣгъ съ испращанието на такива партии отъ своя страна. На 8-ий Ноември, изъ корпусътъ на Генер. Вайсмана била испратена една партия отъ 350 души стрѣлци, подъ командата на майоръ Мекнобъ, която, по причина на трудното плаване между тѣснитѣ проходи на островитѣ, едвамъ на 10-то число презъ нощьта исплавала на 2 километра подъ Тулча.

*) Vassif Effendi.

Digitized by Google

Майоръ Мекнобъ оставилъ 50 души да пазятъ лодкитѣ, а другата си войска раздѣлилъ на двѣ колони: едната далъ да командува подпоручикъ Цеделманъ, а другата поручикъ Волфъ, които съ голѣма тишина ся приближили до града. Колоната предвождана отъ поручикъ Волфа, при която ся намиралъ и Мекнобъ, атакувала внезапно находящата ся край брѣга тулченска кула подъ защитата на двѣ батерии. Аттаката била до толкова изненадна, щото поруч. Волфъ завладалъ едната батерия, безъ да даде на Турцитѣ понѣ веднажъ да гръмнатъ; находящитѣ ся въ нея солдати били всички избити. Тъй сащо и другата колона на подпоруч. Цеделмана завзела втората батерия и избила всичката команда въ нея. Слѣдъ това двѣтѣ колони нападнали лагера на Самсонджи и Арнаутъ-Паша. Турскитѣ войски, поразени отъ внезапното появяване на Русситѣ, избѣгали изъ лагеря си безъ да ся съпротивятъ ни най малко. Находящитѣ ся Турци въ града, събрали ся въ една батерия, която ся намирала на височинитѣ надъ града, и отъ тамъ ся опитали да ся въспротивятъ; но Майоръ Мекнобъ атакувалъ съ всичкитѣ си сили тъзи батерия и я превзелъ. Всички Турци наедно съ началницитѣ на войскитѣ бѣгали комуто на каждѣто виждали очитѣ.

Майоръ Мекнобъ, като знаялъ, че главнитѣ турски сили ся намиратъ на близо, въ Исакча, прибързалъ да заперчени и хвърли въ Дунава всичкитѣ взети въ Тулча турски топове и да ся върне обратно въ Измаилъ.

Влизанието на Русситѣ въ Браила.

Упоритото настоявание на Русситѣ да превзематъ още-за-що браилската крѣпостъ, произвело унивающе впечатление на Турцитѣ, толкосъ по вече, когато тѣ ся научили, че Русситѣ започнали да разоряватъ градищата имъ и на дѣсния брѣгъ на Дунава. Това ги направило да почувствуватъ себе си несъстоятелни, да водятъ отдѣлна борба на лѣвия брѣгъ на Дунава. Тѣ намѣрили за разумно да

Digitized by Google

очистѣтъ крѣпостьта, преди тя да бѫде вторично обсадена отъ Русситѣ, което и сторили на 10-ий Ноември. Въ този сѫщий день Русситѣ влѣзли въ Браила.

Слѣдъ превземанието на Браила, гр. Румянцовъ ся рѣшилъ да превземе цѣлото пространство отъ Днѣстръ до Олтъ. На 10-ий Ноември напустнѫлъ Фалчи и ся отправилъ за Яшъ, гдѣто предполагалъ да презимува съ войскитѣ си. На Генер. Олица било заповѣдано да отдѣли часть отъ своитѣ войски и да ги прати на подкрѣпление на бригадира Гудовича, като му испратилъ въ сѫщото време и обсадната артилерия, за да му послужи за превземанието на Букурещъ и Гюргево.

Генер. Майоръ Глѣбовъ, до като още командувалъ браилския отрядъ, узналъ, че 4,000 души Турци идѣли на помощь на браилския гарнизонъ; но, като ся извѣстили за влизанието на Русситѣ въ него градъ, запрели ся въ града Орашъ. За това, той испратилъ насрѣща имъ Генер. Кречетникова, комуто заповѣдалъ, слѣдъ като ги разбие, да ся отправи за Букурещъ, за кѫдѣто щѣлъ да ся отправи и самъ Глѣбовъ съ отряда си изъ Максимени.

Битката при Букурещъ и Завладяването му.

Огряда на бригад. Гудовича ся съединилъ съ отряда на полков. Каковинский на 11-ий Ноември и трьгнѫлъ наедно къмъ Букурещъ. Едвамъ на 13 число, когато войскитѣ доближили Букурещъ, срѣщнѫли единъ неприятелски авангвардъ отъ 200 души конница. Гудовичъ безъ да ся колебае ни най малко за малочисленостьта на своя отрядъ, смѣло вьрвѣлъ напредъ и при всѣко настигание неприятеля принуждавалъ го да отстѫпва назадъ, догдѣто най сѣтнѣ, неприятеля, като видѣлъ упоритостьта на Русскитѣ войски, бързо отстѫпилъ по Гюргевския друмъ, като и оставилъ Букурещъ на лѣво, запрѣлъ ся при манастиря Вакарещи, гдѣто билъ лагеря на Мехмедъ-Паша Румели Валиси и складътъ имъ съ сѣната. Гудовичъ испратилъ 2 баталиона

Digitized by Google

гренадери да завземѫтъ както манастиря Вакарещи, тъй и другъ единъ укрѣпенъ манастирь въ града. Съ доближаването на Русситѣ до Вакарещи, Турцитѣ, безъ да гледатъ на силното укрѣпление на манастиря, въ който би можѣли да ся защищаватъ, запалили сѣната си и отстѫпили къмъ Гюргево. Русскитѣ войски завзели града и ся расположили на лагерь на Гюргевския друмъ, като испратили двѣ силни партии, едната по Гюргевския друмъ, а другата по направление къмъ р. Олтъ, за да разузнаѫтъ кадѣ ся намиратъ главнитѣ сили на неприятеля.

Испратенитѣ партии ся завьрнѫли на 19 Ноември и извѣстили, че неприятеля ся намира на половината пѫть между Гюргево за Букурещъ, при манастиря Комана. А пъкъ по направлението къмъ Олта нигдѣ не ся виждало слѣда отъ неприятеля.

Турския отрядъ въ гр. Орашъ, срѣщу когото Генер. Глѣбовъ билъ испратилъ Генер. Кречетникова, като узналъ за доближаването на Русситѣ, разсипалъ правителственитѣ здания и манастиря, находящий ся тамъ, и отстѫпилъ отвъдъ р. Яломица, гдѣто и минѫлъ Дунава въ Хърсово. Ген. Кречетникова завзелъ града и на другия день заминѫлъ къмъ с. Слобозия, отглѣто мислялъ да отиде по нанататъкъ, съ намѣрение да пресѣче пѫтя на отстѫпвающия неприятель изъ Букурещъ къмъ Гюргево. Но тъй като Букурещъ билъ вече превзетъ, то послѣдвало заповѣдь отъ гр. Румянцова да ся отправи къмъ Гюргево.

Отряда на Генер. Глѣбова, отъ Максимени, трьгнѫлъ съ форсированъ маршъ за Слобозия, гдѣто пристигнѫлъ на 16 Ноември. Тукъ той приелъ извѣстие за превземанието на Букурещъ, за което трѣбвало да измѣни движенията си.

Влизанието на гр. Румянцова въ Яшъ.

Графъ Румянцовъ приближилъ града Яшъ на 18 Ноември, на 5 килом. вънъ отъ града; той билъ посрѣщнѫтъ отъ градскитѣ войски, които го придружили до приготвена-

Digitized by Google

та му шатра на 2 килом. до Яшъ, гдѣто го чакали множество знатни болари съ духовенството на чело, всички членове на молдавския диванъ и много жители отъ града. Тукъ гр. Румянцовъ слѣдъ цѣлуването на честния кръстъ, приелъ благословението на Яшския Митрополитъ, който отъ името на цѣлото население поздравилъ го съ знаменититѣ побѣди надъ неприятеля. На другия день въ 10 часа сутриньта, когато той ся качилъ на коньтъ си за да влѣзе въ града, пристигнѫлъ куриеръ отъ бригадиря Гудовича съ извѣстие, че русскитѣ войски превзели Букурещъ. Това извѣстие много зарадвало жителитѣ на молдовската столица, народътъ на тумби ся стичалъ около шатрата на гр. Румянцова. Представителитѣ на разнитѣ еснафи били наредени отъ двѣтѣ страни на пѫтя, гдѣто щѣлъ да мине фелдмаршалътъ. Заобиколенъ отъ щаба си, гр. Румянцовъ, доближилъ града: камбанитѣ по всичкитѣ черкови скнѫли, придружавани отъ топовни гърмежи и не замълчали, догдѣто гр. Румянцовъ не стигнѫлъ въ приготвената за него раскошна квартира, гдѣто му ся представили на ново членоветѣ на дивана и духовенството.

Наскоро слѣдъ него влѣзли и полковетѣ; въ пълна парадна униформа дефилирвали край квартирата му и ся разотишли по квартиритѣ си. Слѣдъ малъкъ отдихъ той излѣзълъ съ свитата си да разгледа града, разговарялъ съ мнозина отъ жителитѣ, като ги запитвалъ относително лошия имъ животъ подъ Турцитѣ. Той направилъ визита, слѣдъ нѣколко дена, на Яшския Митрополитъ, на княза Виктора Кантакузена и на много други знатни боляри и у всичкитѣ билъ на обѣдъ. Това обхождение му съставило голѣма популярность.

Оттегляването на Везиря на зимовище.

Слѣдъ загубването на Бранла секретаря на Великия Везирь, Абдуррезакъ Ефенди, билъ испратенъ въ Цариградъ да съобщи, за плачевното положение, въ което ся намирала

Digitized by Google

както линията на Дунава тъй и Везирския лагерь, въ който не останѫли по-вече отъ 3,000 души ратници и които започнѫли да произволничатъ, да не припознаватъ никакво началство и всѣки день да напущатъ лагеря. При знамето на Пророка останѫли само една шепа хора, които, като ся боялн за малочисленностьта си, търсели случай и тѣ да напустнѫтъ лагеря. На 16 Ноември самъ Везиря заминѫлъ за Бабадагъ, като оставилъ въ лагеря си при Исакча до 1,500 души подъ командата на Дагистанлѫ Али-Паша, Сераскеря на Исакча, комуто било възложено да пази хамбаритѣ съ правителственнитѣ имущества. Съ пристигането си въ Бабадагъ, Везиря ся заловилъ да поправи находящитѣ ся въ града чешми, като искалъ съ това благодѣяние да укроти яростьта на Пророка, който ся отказалъ да му помага противъ невѣрнитѣ. На втория день отъ остановяването си на лагерь въ Бабадагъ, Великия Везирь по заповѣдь на Султана разжаловалъ Силистренския управитель Абаза-Паша, защото той билъ разпилялъ по-вече отъ 600 кесии за събирание на волентири, подъ название „*Левентъ*“ безъ обаче да принесе нѣкаква полза на държавата, за което билъ заточенъ въ Кюстендилъ. Яничарь-Агаси, както и Татарския Ханъ тъй сѫщо били смѣнени, послѣдния билъ замѣстенъ отъ Селимъ-Герея.

Султана, недоволенъ отъ дѣйствията на своя Везирь, издалъ ферманъ за неговото свалянне и го замѣнилъ временно съ единъ каймакаминъ (воененъ), когото отправилъ въ Бабадагъ, наедно съ единъ Капуджи-Паша, който носелъ на Халилъ-Паша фермана за неговото свалянне. Халилъ-Паша, слѣдъ туй, билъ испратенъ на заточение въ Пловдивъ*); на негово мѣсто билъ произведенъ въ везирский чинъ Селихдаръ Мохамедъ-Паша.

---

*) Perceval p 140.

Digitized by Google

Располагание на Русситѣ на зимни квартири.

Като мислѣлъ, че си обезпечилъ трайно стоение въ двѣтѣ княжества, графъ Румянцовъ раздѣлилъ войскитѣ си на 3 корпуса и всѣки единъ ввѣрилъ на по единъ корпусенъ командирь. *Първий корпусъ* билъ подъ началството на Генер. поруч. княза Салтикова, съ главна квартира въ Яшъ: *вторий корпусъ* подъ командата на Генер. Олица, съ главна квартира въ Букурещъ и, *третий корпусъ* подъ командата на Генер. Майора Вайсмана, съ главна квартира въ Измаилъ.

Щомъ ся увѣрилъ гр. Румянцовъ за заминаването на Везиря изъ Исакча въ Бабадагъ, веднага ся распорядилъ, щото и неговитѣ войски да ся приберѫтъ на зимовище. Корпуса на Генер. Вайсмана ся расположилъ на зимни квартири въ Измаилъ, Аккерманъ, Бендерь и Ташъ-Бунаръ. Разѣзди ходѣли постоянно между гарнизонитѣ и редовна военна поща била устроена. На Генер. Олица тъй сѫщо било заповѣдано да расположи на зимовище своитѣ войски въ Влахия, като ся постарае да нарѣди по нагѫсто постоветѣ по брѣга на Дунава и да ся укрѣпи на такива пунктове, които да могѫтъ да ся употрѣбѫтъ съ полза, въ случай на отбрана. Въ слѣдствие на това., Генер. Майоръ Глѣбовъ е билъ отправенъ въ Букурещъ, Генер. Майоръ Харасковъ въ Фокшанъ, а Генер. Майоръ Гротенхелмъ въ Бузоу. Генералъ Олицъ пристигнѫлъ въ Букурещъ на 23 Ноември и е билъ посрѣщнѫтъ на 4 километра вънъ отъ града отъ множество народъ и боляре съ музика, които го придружили до града. Улицитѣ, по които щѣлъ да мине той, били задрьстени отъ народъ, даже и по покривитѣ на домоветѣ били ся покачили да го видѫтъ. При приближаването му до конака, той билъ посрѣщнѫтъ отъ букурещския митрополитъ и всичкото духовеиство и слѣдъ извьршването на молебенъ въ черковата на палата, той билъ съпроводенъ до квартирата си, гдѣто митрополитътъ дьржалъ речь, въ която исказалъ радостьта на жителитѣ отъ Влахия за гдѣ-

Digitized by Google

то ся удостоили да видѣтъ отново при себе си побѣдоносного русско войнство.

Презъ мѣсецъ Декемврий ся станѫли нѣколко малки сблъсквания съ непиятеля, отъ които по сериознитѣ сѫ били при селото Мислешти на р. Ардишъ, гдѣто Турцитѣ отъ Гюргевския гарнизонъ ся опитали да нападнѫтъ на русскитѣ аванпости при Комана и Калугерени. На 20 Декемврий, Турцитѣ отъ гюргевский гарнизонъ подъ предводителството на Метреджи-Паша вторий пѫть ся опитали да нападнѫтъ Букурщеъ, но съвършенно си били разбити при р. Ардишъ и отблъснѫти къмъ Гюргево. Другий отрядъ турски войски, който идѣлъ на Букурещъ откъмъ Крайово, е билъ разбитъ при Бранковени на р. Олтъ. Друго пакъ по сериозно сражение е станѫло при Крайово, но и тамъ Турцитѣ били разбити и пропѫдени отвѫдъ Дунава. Русситѣ, подъ началството на Генер. Кречетникова, съ бой сѫ превзели Крайово на 28 Декемврий въ 7 часа сутриньта.

Крайовския банъ Манулаки, който наедно воювалъ съ Турцитѣ, несполучилъ да избѣга съ тѣхъ въ Видинъ и минѫлъ Дунава при Флорентинъ, 30 километри надъ Видинъ. Русситѣ, за да могѫтъ да наблюдаватъ по добрѣ всѣко движение на Турцитѣ отвѫдъ Дунава, поставили постове въ Калафатъ и въ селата Чобанъ и Чернецъ срѣщу Флорентинъ и на устието на р. Жиу; даже нѣколко доброволци отъ тѣхъ посѣтили иѣколко пѫтѣ дѣсния брѣгъ на Дунава, за да повдигнѫтъ духатъ на своитѣ братя по-вѣра и кръвь.

Съ това сѫ били свьршени военнитѣ дѣйствия прѣзъ достопамятната за Русситѣ 1770 година. Задачата на графъ Румянцова напълно била осѫществена.

Новоназначения Везирь Силихдаръ Мохамедъ-Паша, който въ сѫщото време билъ и зетъ на султана, събралъ воененъ съвѣтъ на 13 Декемврий, въ който било рѣшено да презимува въ Бабадагъ, намѣсто въ Пазарджикъ. Татарския-Ханъ тъй сѫщо останѫлъ на зимовище въ с. Канбуръ на 1 часъ растояние отъ Бабадагъ. Тамъ пристигнѫлъ изъ Цари-

Digitized by Google

градъ главния секретарь на Везиря Абдеррезакъ съ двѣ собственноржчни писма отъ Султана, въ които ся заповедвало да ся улучши турската артилерия и да ся введе по добъръ рѣдъ и дисциплина мѣжду спахиитѣ. Веднага било направено распорѣждание да ся приготвѣтъ четиридесеть ладии, които да превезжтъ около 10,000 души Яничери въ Сулина и Портичъ и да ся испрати подкрѣпление на Манолаки, комуто Везиря билъ повѣрилъ Влахия и който упорито ся дьржелъ въ Крайово. Въ Видинъ били испратени 25,000 кесии за поправяние на крѣпостьта и за храна за войскитѣ и бившия Везирь Мухсиизадé Мохамедъ приелъ въ сжщото време заповѣдь да замине за Видинъ. Догдѣто тѣзи приготовления ставали въ Везирския лагерь, въ Цариградъ братътъ на султана Баязитъ-бей умрѣлъ отъ нечаянна смърть. Слухътъ, че билъ отровенъ, не забавилъ да ся распрьстне по цѣлата турска дьржава и предизвикалъ смутъ между Яничаритѣ, привьрженици на покойния бей, за когото тѣ си отмьстили съ убиванието на Силихдаръ Мохамедъ-Паша, Сераскерьтъ на Влахия, когото нападнжли и изсѣкли на кжсове въ Гюргево. Яничаритѣ оправдавали убиванието на Силихдаря съ това, че той билъ отстжпилъ отъ Хотинъ безъ причина и че билъ много строгъ. Когато по послѣ лагерьтъ билъ пренесенъ къмъ Шуменъ, виновнитѣ въ убийството на Влашкия Сераскерь Яничари били изловени и нахвьрлени въ единъ кладенецъ отъ Яничеръ-агаси Сюлейманъ, за което той добилъ название „Пунарджи“.

Digitized by Google

Походътъ презъ 1771 година.

Главната цѣль на дѣйствията на Русситѣ презъ тъзи година е била да завоюватъ Кримъ. Фелдмаршалъ Румянцовъ приелъ заповѣдь, да пази завоюванитѣ области и често да безпокои Турцитѣ, съ отправяние партии на дѣсния брѣгъ на Дунава, за да имъ отнеме съ това всѣка възможность да испращатъ помощи на Татаритѣ въ Кримъ.

Отъ своя страна Румянцовъ заповѣдалъ на Генер. Олица да превземе Гюргево. Той трьгнѫлъ на 15 Февруарий съ войскитѣ си изъ Букурещъ, а на 19-ий разбилъ 7 хилядния турски отрядъ, който защищавалъ Гюргево, подъ командата на Изетъ-Паша, и принудилъ Турцитѣ да избѣгатъ презъ Дунава. Една часть отъ Гюргевския гарнизонъ сварила да ся затвори въ находящата ся на островчето Св. Георгий, срѣщу града, кула. Кулата била бомбардирана и затворенитѣ въ нея Турци ся предали на 23 Февруарий, наедно съ всички военни припаси и въорѫжения, състоящи отъ 18 санджаци (знамена), между които едно градско, 62 топа мѣдни, 2 мортири, много артилерийски снаряди и нѣколко магазии съ брашна, ячемикъ, сухари и печенъ хлѣбъ.

Въ Гюргево билъ оставенъ гарнизонъ отъ 600 души и единъ отрядъ отъ корпуса на Генер. Олица билъ испратенъ къмъ Турно-Магуреле, гдѣто ся намирали още турски войски. Града Гюргево, като по главенъ пунктъ на Дунава, по заповѣдь на гр. Румянцова, билъ укрѣпенъ и гарнизонътъ му усиленъ.

Турцитѣ, като узнали, че единъ русски отрядъ ся опѫтилъ за Турно-Магуреле, приготвили ся да минѫтъ Дунава

Digitized by Google

при р. Жиу и да нападнѫтъ Крайово. За да осуети намѣрението на Турцитѣ, Генер. Олицъ заповѣдалъ на Генер. Потемкина да измѣни направлението си къмъ Крайова. Но, преди да пристигне отряда на Потемкина въ Крайово, по пѫтя приелъ друга заповѣдь отъ гр. Румянцовъ, да ся повърне и удари на Турно-Магуреле, за която цѣль му било испратено и подкрѣпление; тъй като ся предполагало, че въ Турно има до 6,000 души Турци, минѫли тамъ отъ Никополь.

Русситѣ завзематъ втори пѫть града Тулча.

За да ся отвлече вниманието на Турцитѣ и да имъ ся парализиратъ силитѣ, заповѣдано било на Генер. Олица, да отправи Генер. Вайсмана съ единъ малъкъ отрядъ на дѣсния брѣгъ на Дунава. Генер. Вайсманъ и Генер. Озеровъ съ 750 души, на 120 лодки, отплували на 23 Марта изъ Измаилъ за Тулча. Въ полунощь доплували до Чаталъ-Бурунъ и, като ся пустнѫли по течението на Дунава, кадѣ 3 часа слѣдъ полунощь исплавали на дѣсния брѣгъ, 4 километра надъ Тулча, на мѣстото наречено *Дерменъ-Боазъ*. Находящий ся край брѣга караулъ забѣлѣзалъ приближаването на Русситѣ, гръмнѫлъ нѣколко пѫти отгорѣ имъ и избѣгалъ, да съобщи въ града. На брѣга били оставени 90 души да пазѧтъ лодкитѣ, а останѫлитѣ 660 души Генер. Вайсманъ раздѣлилъ на двѣ колони, съ едната отъ които испратилъ Генер. Озерова да завземе една неприятелска батерия, построена на височинитѣ надъ града, а самъ съ другата колона отишълъ по брѣга на Дунава да завладѣе находящата ся тамъ батерия. Градътъ билъ въ голѣмо вълнение; щомъ Русситѣ ся доближили до батериитѣ, силенъ огънь билъ отворенъ върху имъ, както отъ пѣхотата тъй и отъ артилерията. Отъ колоната на Генер. Вайсмана до 90 души гренадери, предвождани отъ капитанитѣ Вишнякова и Иохамсона, слѣдъ еднократно изгърмяване, полѣтели на-щтикъ върху батерията край брѣга, изгонили изъ нея Турцитѣ,

Digitized by Google

като убили отъ тѣхъ 40 души и завладѣли 7 топа. Турската конница ся опитала да прегради пѫтя на Генер. Вайсмана, но била пропѫдена: той оставилъ нѣколко души да пазѧтъ батерията, а самъ продължавалъ пѫтя си къмъ града. Генер. Озеровъ, като расчистилъ тъй сѫщо турската конница отъ пѫтя си, атакувалъ батерията надъ града, гдѣто Турцитѣ отчаянно ся защищавали. Батерията била завладана, въ която били убити 80 души Турци и взети 8 топа. Турцитѣ били събрани въ града и ся готвяли да дадѫтъ подкрѣпление на находящята ся въ батерията команда, но въ това време проникнѫлъ въ града Генер. Вайсманъ съ своитѣ гренадери и ги разбилъ. Турцитѣ граждани отчаянно ся защищавали: тѣ стрѣляли изъ прозорцитѣ на домоветѣ си. Часть отъ турската пѣхота избѣгала по направление къмъ Бабадагъ, а часть отъ нея ся затворила въ находящата ся въ града кула и въ близката до нея каменна джамия, отгдѣто стрѣляла по Русситѣ. Кадѣ 8 часа сутринѣта Турцитѣ съвсемъ били изгонени изъ града къмъ Бабадагъ.

Слѣдъ този подвигъ, Русситѣ счели за умно, да ся върнѫтъ обратно въ Измаилъ, тъй като тѣ били изложени на голѣма опасность, при такъвъ малъкъ отрядъ и безъ надѣжда на подкрѣпление, а при това и толкова близко до градоветѣ Исакча и Бабадагъ, отгдѣто Турцитѣ можѣли да нападнѫтъ съ голѣми сили. Генер. Вайсманъ заповѣдалъ да отстѫпѧтъ на лодкитѣ си; четири топа взелъ съ себе си, два оставилъ на брѣга за защита на отстѫплението, а другитѣ заперченилъ и оставилъ. Въ 12 часа по пладня, всичкия отрядъ наедно съ ранените и убититѣ билъ готовъ да отплува. За прикриване на отстѫплението билъ оставенъ Майоръ Пеутлингъ, който заперченилъ двата топа, и ся отправилъ подиръ отряда, и така всички пристигнѫли въ Измаилъ на 24 Марта. Съ себе си отрядътъ прекаралъ 15 лодки натоварени съ Гърци и Молдовани, които не искали да останѫтъ въ Тулча.

Digitized by Google

Готвение на Турцитѣ въ походъ.

Новия Везирь Мохамедъ-Паша расположилъ своитѣ войски по брѣга на Дунава отъ Тулча до Видинъ, а самъ стоялъ въ главната си квартира въ Бабадагъ, отъ гдѣто ся ограничавалъ да дава заповѣди за частни наступателни срѣдства; но когато Русситѣ започнѫли да посѣщаватъ често дѣсния брѣгъ на Дунава, да уничтожаватъ турскитѣ запаси и да разоряватъ градоветѣ, то Везиря захванѫлъ да съсрѣдоточава своята армия къмъ горнята часть на Дунава, на кадѣто русския корпусъ въ Горня Влахия съсрѣдоточавалъ своитѣ сили. Везиря ся боялъ да не би Русситѣ да минѫтъ Дунава при Видинъ и, като превземѫтъ града, да побунѫтъ Сърбитѣ. За това и той често испращалъ малки партии въ Влахия за да безпокоѭтъ русскитѣ отряди и да не имъ даватъ да ся усилватъ въ горня Влахия.

Въ втората половина на мѣсецъ Априлий, конската опашка *конакъ-тюй* била забита въ Бабадагъ, което показвало, че военнитѣ дѣйствия пакъ ся начеватъ. Едната четвъртина отъ заплатата на войскитѣ била имъ заплатена нѣколко дни преди забиването на конякъ-тюй, защото инъкъ безъ пари никой не искалъ вече да воюва.

Бойтъ при Исакча и превземането му.

За да си обезпечѫтъ положението въ Влахия, кадѣто гр. Румянцовъ мислялъ да отправи всичката си армия, Русситѣ започнѫли по често да нанисатъ удари въ самото сърдце на турската армиа.

На 14 Априлий, въ 10 часа презъ нощьта, единъ отрядъ отъ 1,600 души гренадери и мушкатери съ Генер. Вайсмана и Генер. Озерова отплували на 20 километра подъ Измаилъ и слѣдъ двудневно плаване и криене по островетѣ на 16 число въ 4 часа сутриньта исплавали на 4 километра подъ Исакча и на 1 километъръ далечъ отъ

Digitized by Google

везирския лагерь. Авангвардътъ отъ войскитѣ на Генер. Вайсмана стремително нападнѫлъ неприятелския лагерь и отнелъ една батерия съ 5 топа. Турцитѣ уплашени отъ внезапното появяване на Русситѣ, търтили да бѣгатъ, но Русситѣ вървели по стѫпкитѣ имъ и при моста отнели още една батерия съ 3 топа, гдѣто ся и остановили. Двата батальона подъ командата на Генер. Озерова и Генер. Вайсмана, които слѣдвали за подкрѣпление на авангвардътъ, ся раздѣлили: Генер. Вайсманъ ударилъ налѣво по баиритѣ, за въ града.

Слѣдъ половинъ часъ почнѫло да ся разсъмнува, по баиритѣ ся показала многочисленна турска конница. Двѣтѣ колони вървели бързо напредъ, за да не дадѫтъ време на растроения непрiятель да ся сформирува наново. Първата колона била посрѣщнѫта долу при рѣчката отъ грамадно число Яничари, които засѣднѫли задъ плетищата, отъ гдѣто стрѣляли непрестанно. На помощь на авангвардитѣ дошли още сто души гренадери и, слѣдъ нѣколко стрѣлеи, налѣтели на Яничаритѣ отъ всички страни; но послѣднитѣ получавали подкрѣпление изъ града и упорито ся защищавали на мѣстото си, догдѣто Генер. Озеровъ не ги нападнѫлъ съ цѣлата си колона. Въ време на сраженнето неприятеля постоянно гърмѣлъ изъ своитѣ батерии. Двѣстѣ гренадери сѫ били испратени да завладѣѫтъ двѣтѣ крайдунавски батерии. Генер. Озеровъ отишълъ съ своята колона къмъ срѣдата на града, гдѣто билъ посрѣщнѫтъ съ силенъ артилерийски огънь; при туй и многочисленна орда башибузуци била засѣднѫла въ турскитѣ гробища, отъ гдѣто стрѣляла вьрху му. Съ полѣтяванието на Русситѣ на штикове въ аттака, Яничаритѣ ся разбѣгали и Генер. Озеровъ завладалъ батерията имъ.

Отъ друга страна, Генер. Вайсманъ, който маршируваль надѣсно, билъ аттакуванъ отъ цѣлата Турска конница, но, благодарение на хълместата мѣстность, тя немогла да причини голѣма вреда и била разсѣена слѣдъ нѣколко топовни гърмежи. Но когато той ся доближилъ до града,

Digitized by Google

конницата го обкружила и Турцитѣ налитали въ самитѣ редове на войскитѣ му на рукопашенъ бой. Колоната са развърнѫла въ фронтъ и съ нѣколко залпове принудила ги да бѣгатъ. Като си расчистилъ пѫтя, Генер. Вайсманъ ся опѫтилъ да завладѣе двѣтѣ батерии на височинитѣ задъ града, около които било ся събрало доста голѣмо число войска. Турцитѣ, уплашени отъ безстрашието на русскитѣ солдати, оставили батериитѣ и лагеря си и избѣгали. Топоветѣ отъ превзетитѣ турски батерии били насочени къмъ самитѣ турски войски, и сполучили да разсѣѭтъ турската конница. Двѣтѣ колони ся съединили при батерията и съвъкупно атакували пѣхотата. Майоръ Кафтиревъ билъ испратенъ надоло по рѣчката съ едно отдѣление отъ 160 души, за да подпали всичкитѣ турски складове (хамбари) и да превземе още една батерия, която служела за прикритие на Турцитѣ. Майоръ Кафтиревъ испѫдилъ неприятеля отъ батериятa и я превзелъ; но Турцитѣ засѣднѫли задъ хамбаритѣ и тамъ ся защищавали. Слѣдъ малко съпротивление, тѣ били и отъ тамъ изгонени и преслѣдвани до находящата ся тамъ наблизо джамия, въ която засѣднѫли и наново започнѫли да ся бранѭтъ. Майоръ Кафтиревъ и отъ тамъ сполучилъ да ги разсѣе, и една часть отъ тѣхъ ся спасла въ близосѣднитѣ кѫщи, а другитѣ — въ находящата ся наблизо каменна ку́ла. Въ ку́лата сполучили да ся затворѭтъ 500 Яничари, тя била обкрѫжена отъ Русситѣ, но не било възможно да ся вземе на приступъ, тъй като стѣнитѣ ѝ били много дебели, задъ които неприятеля можѣлъ добрѣ да ся защищава, а освенъ това, при подножието ѝ имало една батерия, която мѫчно можела да се превземе. Русситѣ засѣднѫли въ близосѣднитѣ на ку́лата кѫща и недавали на Турцитѣ да ся възползуватъ отъ своята батерия. Генер. Вайсманъ рѣшилъ да бомбардирва кулата, но оказало ся, че липсуватъ бомби за обсадната артилерия, която отнели отъ Турцитѣ, а освенъ туй, като смѣталъ, че въ сѫщия день трѣбвало да напустне града, то той не намѣрилъ за нужно да пролива безполезно кръвь. Около 8 часа сутриньта

Digitized by Google

града билъ въ рѫцѣтѣ на Русситѣ. Въ 9 часа всичкитѣ хамбари били подпалени и всичкия материялъ за постройката на моста билъ уничтоженъ. Генер. Вайсманъ стоялъ на брѣга да глѣда, догдѣто догорѣли до темеля хамбаритѣ и, като взелъ по годнитѣ турски топове, кадѣ 4 часа послѣ обѣдъ възвърнѫли ся на лодкитѣ си. Турцитѣ, като забѣлѣзали, че Русситѣ ся готвѣхѫтъ да отстѫпѣхѫтъ презъ Дунава, пустнѫли ся да ги преслѣдватъ, но били отблъснѫти и въ 5 часа Русситѣ сѣднѫли въ лодкитѣ си и отплавали въ Измаилъ, гдѣто пристигнѫли благополучно. Като трофеи отъ своята експедиция, тѣ взели отъ Турцитѣ 8 топа, 7 знамена, 2 буздугана (топузи), една галера съ 5 топа и нѣколко малки ладии. Между плѣнницитѣ имало 30 души Българи, които работѣли на моста.

Разбиването на турския гарнизонъ въ Исакча и изгарянието на всичкитѣ припаси и материяли, причинили голѣмъ страхъ на находящитѣ ся при великия Везирь войски, въ Бабадагъ. Везиря, като ся извѣстилъ въ Бабадагъ за случившето ся въ Исакча, тичалъ като изуменъ по улицитѣ, наедно съ Яничарь-Ага и възбуждалъ войскитѣ, да ся опълчѫтъ противъ гяуритѣ, съ тѣзи думи: „който обича Бога и Мухамеда, нѣка побърза на помощь на нашитѣ въ Исакча!“*) Слѣдъ дълго измайване, Везиря можилъ да испроводи нѣколко хиляди войници срѣщу Русситѣ; но тѣ незаварили никого въ Исакча. Това произшествие накарало Везиря да държи постоянно по голѣмо число войска по брѣговетѣ на Дунава, на които заповѣдалъ, да правѣхѫтъ по често нашествия на лѣвия брѣгъ. Въ туй време пристигнѫлъ пратеникъ отъ Султана съ три писма, въ които той изказвалъ своето незадоволство за изгубването на Гюргево, — за изгарянието на магазинитѣ въ Исакча и за разбунтуването на Яничаритѣ въ Гюргево. За да введе по добра дисциплина въ армията Везиря ся опиталъ да изгони всички олани, които служели при голѣмцитѣ, но това не му ся

*) Журналъ военныхъ дѣйствій за 1770 г.

Digitized by Google

вдало, защото началника на прошенията възразилъ на това и самъ не искалъ да отстрани своя оланинъ.

И дѣйствително, Турцитѣ тъй сѫщо започнѫли отъ своя страна често да тревожѫтъ Русситѣ въ Горня Влахия. На 28 Априлъ една партия минѫла Дунава при Свищовъ и нападнѫла Русситѣ при р. Веде; но била разбита и пропѫдена. Слѣдъ тъзи несполука Турцитѣ започнѫли да ся съсрѣдоточаватъ въ Никополъ, Турно-Магуреле и Видинъ, като ся бояли да не би Русситѣ да минѫтъ Дунава при този послѣдния градъ и да побунѫтъ Сърбитѣ.

Пьрвата грижа на Гр. Румянцова била, да дьржи, колкото е възможно, по съсрѣдоточени войскитѣ си, да избере такива пунктове, гдѣто да може да противостои съ слаби отряди противъ многочисленнитѣ турски пълчища, и отъ гдѣто често да може да испраща малки партизански отряди на дѣсния брѣгъ на Дунава, за да тревожѫтъ неприятеля. За туй той заповѣдалъ, на 29 Априлий, на Генер. Бауера да приготви войскитѣ за походъ, и на 12 Май тѣ били извадени на лагерь подъ Яшъ, отгдѣто Гр. Румянцовъ съ пьрвата дивизия потрьгнѫлъ на 17 Май къмъ Фалчи и стигнѫлъ въ селото Уянчъ на 29 число. Слѣдъ двудневна почивка, той е потеглилъ отъ тамъ и пристигнѫлъ на 7 Юний въ Фундешти. На 24 той отново ся е приближилъ до Дунава и ся е остановилъ на лагерь при с. Дулчешти. Неговия авангвардъ подъ командата на Ген. Бауера е стигнѫлъ до Яломица, а Ген. Милорадовичъ съ 2 пѣхотни полка ся спрѣлъ подъ Браила. И тъй дивизията на Гр. Румянцова отново ся приближила до Дунава.

Генер. Потемкинъ минува Дунава при Цибра.

Генер. Потемкинъ дълго време маневриралъ въ Горня Влахия, безъ да посмѣе да нападне, съ слабия си отрядъ, на крѣпостьта Турно-Магурелска, която носяла название *Кале*. А при това и заболѣванието на Генер. Кречетникова станѫло причина, щото той да поеме командата на Крайовския отрядъ.

Digitized by Google

За да отвлече вниманието на Турцитѣ отъ Турно, кадѣто билъ испратенъ отъ Гюргево единъ отрядъ, Генер. Потемкинъ расположилъ останѫлитѣ си войски на Дунава срѣщу Орѣхово и ся преструвалъ, като че иска да мине тамъ. Турцитѣ, за да му въспрепятствуватъ, съсрѣдоточили силитѣ си на насрѣщния брѣгъ и го пазяли. Генер. Потемкинъ забѣлѣзалъ това, взелъ една команда отъ 800 души и, като събралъ колкото рибарски лодки имало по Дунава, трьгнѫлъ нагорѣ и ся запрѣлъ срѣщу Цибра, гдѣто пристигнѫлъ на разсъмнување, на 5 Май, като ся приготвилъ да мине Дунава. Турцитѣ, които ся намирали тамъ, забѣлѣзали намѣрението на Русситѣ и захванѫли да напущатъ градеца. Силния вѣтъръ препятствувалъ на минуването, и Русситѣ едвамъ кадѣ 5 часа вечерьта излѣзли на дѣсния брѣгъ, 4 километра надъ града, съ 460 души, другитѣ останѫли на влашкия брѣгъ съ 4 топове, за да произвеждатъ демонстрация. Въ градеца Генер. Потемкинъ не намѣрилъ непиятеля. Около 300 души Турци били засѣднѫли въ градинитѣ около града, но и тѣ били пропѫдени, като оставили 8 души убити. Съ избѣгването си, Турцитѣ ся опитали да подпалѭтъ своитѣ припаси, но не успѣли и изгорили само единъ хамбаръ съ сухари, три хамбари съ брашна и 2 гемии, на които имало по 4 топове. Генер. Потемкинъ, като оставилъ Майора Река, вьрнѫлъ ся обратно презъ Дунава на 1 часа презъ нощьта. Отъ жителитѣ 2,620 души Българи и отъ двата пола пожелали да ся избавѭтъ отъ злинитѣ на Турцитѣ и ся изселили въ Влахия, за което имъ помогнѫлъ Майоръ Рекъ. Отъ непиятелскитѣ имущества на Русситѣ ся паднѫли 14 голѣми ладии, отъ които 2 били натоварени съ разни припаси и около 100 каици. Като се научили Турцитѣ въ Орѣхово, че Русситѣ минѫли Дунава при Цибра, помислили си, че, ако и тѣ минѫтъ въ Влахия, неще срѣщнѫтъ никакво препятствие; за туй и тѣ минѫли съ 400 души и нападнѫли на оставенитѣ срѣщу Орѣхово русски пикети; но били разбити и едвамъ сполучили да ся спасѭтъ на лодкитѣ си, като

Digitized by Google

оставили едно знаме и двама роби въ рѫцѣтѣ на Русситѣ.

Слѣдъ завръщанието си отъ този походъ, Генер. Потемкинъ събралъ цѣлия си отрядъ и ся опѫтилъ за Турно, гдѣто Турцитѣ съсредоточавали своитѣ сили съ намѣрение да му отрѣжѫтъ пѫтя отъ Букурещъ. На 17 Май той ся срѣщнѫлъ съ единъ турски отрядъ, на брой до 4,000 души, близо при р. Олтъ. Двамата неприятели ся ударили, бойтъ траялъ нѣколко часа; но най послѣ Турцитѣ били разбити и затикани въ едно блато, гдѣто погинѫли 300 души, освенъ удавенитѣ въ блатото. Между убититѣ е билъ и синътъ на нѣкой си знатенъ никополски житель, на име Лимонджи-оглу. Къмъ свършека на сражението на Турцитѣ пристигнѫли изъ Никополъ 60 лодки подкрѣпление, но, като видѣли разбитата турска конница, че бѣга, и тѣ прибързали да ся върнѫтъ обратно, безъ да вземѫтъ участие въ боя.

Бойтъ при Турно и оттеглюването на Русситѣ.

Князь Репнинъ пристигнѫлъ на 25 Май въ своя корпусъ, когото намѣрилъ съединенъ съ отряда на Генер. Потемкина подъ стѣнитѣ на Турно. На другия день той се счепкалъ съ неприятеля, съ цѣль да узнае неговитѣ сили, както и състоянието на крѣпостьта. Отъ тъзи маневра той узналъ, че крѣпостьта твърдѣ приличала на браилската крѣпость и че била построена на низка мѣстность и обстрѣлвана отъ топоветѣ на никополската крѣпость, силитѣ на Турцитѣ той прецѣнилъ на 6,000 души. Отъ всичко горѣизложено, Князь Репнинъ намѣрилъ за безполезно да напада крѣпостьта безъ систематическа обсада, за каквато той не билъ приготвенъ. Тѣзи обстоятелства и слухътъ, че самъ Великия Везирь минѫлъ съ 12,000 души низами наново Дунава при Русчукъ, въ селото Слобозия, принудили князя Репнина да отстѫпи отъ Турно-Магуреле и да побърза да отиди на помощь на гюргевския гарнизонъ, когото, ако слухътъ бѣ веренъ, грозяла голѣма опасность. Но, за да замаскира своето отстѫпление, оставилъ Генер. Потемкина подъ Турно, а самъ

Digitized by Google

на 4 прехода пристигнѫлъ подъ Гюргево на 29-то число безъ да знае що ся е случило тамъ. При доближаването му до града, турската конница го пресрѣщнѫла, сблъскала ся съ него въ лозята и била прогонена въ града. Въ време на сражението билъ хванѫтъ единъ Турчинъ, отъ когото князь Репнинъ узналъ, че нѣколко часа преди неговото пристигване, русския гарнизонъ въ Гюргево ся предалъ, подъ условие да го пропустнѫтъ, съ оружие и всички амониции, да отстѫпи къмъ Букурещъ, което въ сѫщность не било вѣрно, и че неприятелскитѣ сили въ Гюргево били около 12,000 души. Наскоро слѣдъ това той билъ извѣстенъ за падането въ плѣнъ на русския гарнизонъ отъ единъ офицеринъ изъ находящия ся още въ Гюргево русски гарнизонъ, когото Турцитѣ нарочно проводили. Това обстоятелство твърдѣ много смутило кн. Репнина, който, като не намиралъ за възможно да нападне затворенитѣ въ крѣпостьта турски сили, отстѫпилъ къмъ рѣката Ардешъ и испратилъ заповѣдь на Генер. Потемкинъ да отстѫпи и той отъ Турно по дирята му, като заслони Букурещъ отъ къмъ Гюргевския друмъ. Плѣнения русски отрядъ въ Гюргево билъ испратенъ въ Турно-Магурелското кале срѣщу Никополъ.

Турския гарнизонъ въ Турно узналъ за отстѫпването на кн. Репнинъ и на другия день, 27 Май, въ 3 часа подиръ пладня, като ся подкрѣпилъ съ нови войски изъ Никополъ, съ всичката си конница, на брой 3,000 души, опиталъ ся да заобиколи Русситѣ отъ къмъ селото Кара-Али, а пѣхотата, на брой 6,000 души, атакувала Генер. Потемкина изъ крѣпостьта и селото Магуряни. Русситѣ при пьрвата срѣща били поколебани, но, съ пристигването на резервитѣ имъ, Турцитѣ били по цѣлата линия отблъснѫти и прогонени съ голѣми загуби. Генер. Потемкинъ настигнѫлъ войскитѣ на князя Репнина при Букурещъ.

Въ скоро врѣме подиръ това всичкитѣ турски сили отъ Видинъ, Турно-Магуреле и Силистра ся съединили въ Гюргево подъ командата на бившия върховенъ Везирь, Мух-

Digitized by Google

синзаде, съ пашитѣ: Силистренский Хасанъ-Паша и Никополский Ахмедъ-Паша, на брой до 30,000 души.

Бойтъ при Букурещъ и прогонването на Турцитѣ.

Слѣдъ превземането отново гюргевската крѣпость, Турцитѣ, като оставили нуждния гарнизонъ, потеглили по дирята на кн. Репнина съ 10-хиляденъ корпусъ, преимущественно конница, подъ предводителството на сераскерь Изетъ-Паша и каймакамина Елхачъ Ахмедъ-Паша, когото застигнѫли подъ Букурещъ при Манастиря Вакарещъ. Турцитѣ стремително нападнѫли князя Репнина, тѣ налѣгнѫли особенно на дѣсното крило, гдѣто командувалъ лично Генер. Потемкинъ. Но слѣдъ нѣколко часове битка Турцитѣ немогли да издържѫтъ напора и огъня на Русситѣ, обърнѫли ся на бѣгъ и ся запрѣли чакъ въ Гюргево, гдѣто ся затворили въ крѣпостьта. Корпуса на кн. Репнинъ ги преслѣдвалъ до самитѣ стѣни на Гюргевската крѣпость, но не ся наелъ да нападне крѣпостьта. Слѣдъ нѣколко дни, той ся оттеглилъ отъ командуването на корпусътъ въ Влахия, защото постоянно билъ въ вражда съ гр. Румянцовъ, и на негово мѣсто е билъ назначенъ Генер. Майоръ Ессенъ.

Въ туй зреме, когато Турцитѣ настѫпали отъ Гюргево къмъ Букурещъ, другъ единъ отрядъ, отъ 4,000 души съ нѣколко топове, минѫлъ Дунава при Тутраканъ и аттакувалъ на 1-ий Юний рускитѣ постове въ Негоешти, между рѣкитѣ Ардешъ и Яломица, но Турцитѣ и тамъ били разбити и гонени до Дунава, отъ които било отнето 2 топа, 2 каруци съ барутъ и 2 съ бомби.

Съ настѫпването на лѣтото, Турцитѣ започнѫли да напъплюватъ въ Молдавия и Влахия по цѣлата линия на Дунава, отъ което ся забѣлѣзвало, че тѣ мислѣтъ да водѫтъ сериозна и ожесточена война съ Русситѣ, за да възвърнѫтъ изгубената слава на орѫжието си. Особенно тѣ ся надѣвали на вѣрни побѣди надъ Гр. Румянцова, понеже узнали, че главнитѣ русски сили ся намѣрвали въ Кримъ.

Digitized by Google

Бойтъ въ Тулча и уничтожавание на Турската Дунавска флотилия.

За да ся облѣгчи положението на Генер. Ессена, Гр. Румянцовъ заповѣдалъ на Генер. Вайсмана да посѣти още веднъжъ дѣсния брѣгъ па Дунава, като избере точка за нападение града Тулча. Генер. Вайсманъ и Генер. Озеровъ на 18 Юний съ 7 баталиона пѣхота и 6 топове преплавали Дунава надъ Тулча. За да маскиратъ минуванието си, Генер. Черешниковъ билъ испратенъ съ единъ малъкъ отрядъ, да ся промъкне въ най близкия островъ до турския брѣгъ и да отвори силна канонада по града Тулча за да отвлече вниманието на Турцитѣ отъ отряда на Генер. Вайсмана.

Генер. Майоръ Черешниковъ, като ся промъкнѫлъ на най близкия островъ на 18 Юний презъ нощьта, построилъ 2 батерии съ по 4 топа и въ 3 часа презъ нощьта отворилъ канонадата по находящата ся подъ Тулча флотилия и по самия градъ. Отъ нечаянната канонада, неприятеля много билъ смутенъ и съ страшенъ викъ прибързалъ да пресѣче вѫжата на ладиитѣ си, безъ да знае на кадѣ трѣбва да бѣга. Слѣдъ нѣколко време, той ся окопитилъ и започнѫлъ да стрѣлѭ изъ флотилията си по русския отрядъ, като ся готвѣлъ на разсъмнување да прекара на острова, гдѣто ся намирала първата батерия, нѣколко хиляди Яничари, но билъ отблъснѫтъ отъ честото стрѣляние; слѣдъ малко време, като получилъ подкрѣпление, около 3,000 души Яничари, слѣзли на острова и нападнѫли на лѣвия русски флангъ. Генер. Черешниковъ, като забѣлѣзалъ, че войскитѣ му на него флангъ били расклатени, отишълъ самъ да командува лично, но тамъ билъ убитъ. Турцитѣ ожесточено сѫ повтаряли едно слѣдъ друго аттакитѣ си и навѣрно щели да разбиѭтъ Русситѣ, ако да не имъ ся била дала заповѣдь да отстѫпѭтъ отъ острова, по причина, че ся забѣлѣзалъ отряда на Генер. Вайсмана. При отстѫпването имъ отъ острова, много отъ тѣхъ били убити и улаве-

Digitized by Google

ни. Въ сраженията на двата брѣга Русситѣ сѫ имали убити 4 офицери и 67 нижни чинове, а ранени 8 офицери и 310 нижни чинове.

Генер. Вайсманъ и Генер. Озеровъ съ войскитѣ си минѫли благополучно Дунава, като срѣщнѫли твърдѣ малко съпротивление, тъй като Турцитѣ били много смутени отъ появяването, въ острова срѣщу града, на Генер. Черешникова, гдѣто тѣ предполагали, че дѣйствително минуватъ Русситѣ. Отправянитѣ войски изплавали на брѣга при устието на рѣчката Сомовъ и, като излѣзли на сухо, раздѣлили ся на двѣ колони. Генер. Вайсманъ съ едната колона потеглилъ да нападне турския ретраншментъ, а Генер. Озеровъ слѣзълъ по брѣга за да испѫди Турцитѣ изъ кулата и каменната джамия, въ които били засѣднѫли, като ся постарае въ сѫщото време, да завладѣе и находящата ся на брѣга турска флотилия, състояща отъ нѣколко въоръжени ладии и една фрегата съ 20 топове. Отъ кулата и джамията както и отъ военнитѣ ладии, Генер. Озеровъ билъ посрѣщнѫтъ съ убийственна стрѣлба, но той успѣлъ да испѫди засѣднѫлитѣ Турци отъ джамията и да завладѣе нѣколко въоръжени ладии. Но като видѣлъ, че завладѣванието на кулата е трудно, той оставилъ 1 баталионъ при джамията, да варди, да не би Турцитѣ да излѣзѫтъ отъ кулата и да ударѫтъ въ тила колоната на Генер. Вайсмана, а самъ ся отправилъ на помощь на послѣдния, който въ туй време водѣлъ отчаянна борба за да отнеме силно-укрѣпения турски ретраншментъ, отгдѣто Турцитѣ сипвали като градъ коршуми отгорѣ му. Ретраншментътъ билъ отнетъ и Турцитѣ прогонени на 2 километра отъ града. За да не би неприятеля да нападне оставенитѣ на Дунава лодки и да ги уничтожи, Генер. Вайсманъ пратилъ заповѣдь да ся отдѣлѫтъ отъ брѣга и да пристанѫтъ на острова, гдѣто билъ отряда на Генер. Черешникова. Около 8 часа вечерьта, Турцитѣ наново ся доближили до Русситѣ съ намѣрение да ги нападнѫтъ; конницата имъ, като ся размѣсила съ пѣхотата, подъ звукътъ на музиката, аттакували Русситѣ;

Digitized by Google

бойтъ билъ кръвопролитенъ и за двѣтѣ страни, побѣдата клоняла ту на едната страна, ту на другата, но на стъмняване неприятеля отстжпилъ. Генер. Вайсманъ завладалъ двѣтѣ батерии, които ся намирали на височинитѣ надъ града и въ които намѣрили 8 топа и лагерь отъ 50 чадъри. Отъ тукъ билъ испроводенъ Майоръ Кафтиревъ съ 160 души гренадери да подпали колкото турски ладии намѣри по брѣга на Дунава. Уловенитѣ при-вечерь 2-ма Турци расказали, че везиря ся намира още въ Бабадагъ, че презъ него день имъ пристигнжла конницата на помощь и че везиря заповѣдаль, съ строгъ ферманъ, на командующия въ Тулча Паша, непремѣнно да испжди Русситѣ изъ Тулча. инакъ, той ще му снеме главата; „за туй“ — прибавили тѣ, — „станжха таквисъ упорити атаки отъ наша страна“.

Генер. Вайсманъ, като виждалъ, че войскитѣ му сж уморени и измокрени до коститѣ отъ силния дъждъ, който идѣлъ цѣлъ день, рѣшилъ да ся върне обратно презъ нощьта на 19 Юний. По срѣдъ нощь, всички ладии били докарани подъ града, войскитѣ сѣднжли въ тѣхъ и ся отправили обратно, като запалили онѣзи ладии, които не могли да вземжтъ съ себе си. Турцитѣ забѣлѣзали оттеглюването на Русситѣ чакъ на разсъмнување, когато ариергвадътъ на послѣднитѣ сѣднжлъ въ лодкитѣ си, да преплава Дунава.

Въ тъзи експедиция Русситѣ взели отъ Турцитѣ 1 буздоганъ, 13 знамена, 8 топове, 43 мореходни ладии и 106 души плѣнници, които расказали, че турскитѣ войски въ Тулча били около 11,000 души подъ командата на Ахмедъ-Паша и Мустафа-Паша.

Пристиганието на Везиря въ Тулча.

Подирь разбиванието на Турцитѣ въ Тулча, Везиря съсрѣдоточилъ голѣми сили, както въ този градъ, тъй и въ Исакча. Самъ той пристигнжлъ на 26 Юний въ Тулча и като събралъ всички началници на войскитѣ, насърдчавалъ ги юнашки да ся защищаватъ и указвалъ на удобствата,

Digitized by Google

които имали за тъзи цѣль и на многобройната войска, която възлизала до 15,000 души; при това, той ги поучавалъ, да не стоятъ само на отбранително положение, но да ся стараятъ, колкото е възможно, по често да минуватъ Дунава и да нападатъ находящитѣ ся русски войски въ Молдавия и Влахия. Патрули били отрѣдени да забикалятъ лагеря и да ловятъ бѣглецитѣ солдати; заповѣди били распратени по всичкитѣ пристанища на Черното Море да не оставятъ никого да ся качи на каикъ или гемия, ако той не е снабденъ съ нуждното за това пълно свидѣтелство. Но и тѣзи срѣдетва не били достатъчни да задържатъ бѣглѣцитѣ. Въ свитата на Везиря ся намиралъ графъ Потоцкий съ 40 души други Поляци, които постоянно ся указвали на Турцитѣ срѣдства, съ които да могатъ да побѣдятъ Русситѣ.

Завземание отново града Крайово отъ Турцитѣ.

Новия управитель на Видинъ, бивший Великъ Везирь Мухсинъ-задé Мохамедъ, като ся извѣстилъ за оттеглюванието на Русситѣ отъ горня Влахия, минялъ съ войскитѣ си Дунава въ Калафатъ, отъ гдѣто потеглилъ за Крайово съ 15,000 души, съ намѣрение да превземе този градъ и да ся отправи за Калé, отгдѣто, като вземе находящитѣ ся тамъ войски, да слѣзе въ Гюргево и да нападне Букурещъ. Това намѣрение на Турцитѣ не могло скоро да ся испълни, тъй като отъ силнитѣ дъждове, които постоянно идѣли, всички рѣки въ Влахия ся разлѣли вънъ отъ брѣговетѣ си и прекъснали съобщенията.

Графъ Румянцовъ искалъ да ся възползува отъ това обстоятелство и написалъ на Генер. Ессена, да ся постарае чрезъ искусни движения да подмами Турцитѣ изъ гюргевската крѣпость къмъ нѣкои непроходими мѣста и послѣ да ги истрѣби, като ся опита да завладѣе на ново крѣпостьта.

Digitized by Google

Бойтъ при Гюргево на 6 Августъ.

Генер. Ессенъ ся явилъ подъ Гюргево на 4 Августъ; 300 души конница излѣзала напредѣ му, но била разбита и хванѫтъ въ плѣнъ 1 бимбашия, 4 байрактаря и 20 души солдати. Презъ нощьта, на 6-то число, той нападнѫлъ въздигнѫтия предъ крѣпостьта ретраншментъ, но атаката му била несполучлива и той билъ отблъснѫтъ, като оставилъ 500 души убити и 1,800 ранени, между които 16 офицери убити и 80 души ранени. Между раненитѣ били и началницитѣ на тритѣ атакующи колони, Генер. Гудовичъ, Чарторижский и Олсуѳовъ. Освенъ тѣзи загуби, Русситѣ оставили въ рѫцѣтѣ на Турцитѣ 7 топа и три колá съ военни припаси. На 7 число Генер. Ессенъ отстѫпилъ въ с. Баняса, гдѣто престоялъ два дена и ся отправилъ за Груя, отвѫдъ рѣката Ардешъ, на еднакво растояние отъ Букурещъ и Обелешти, гдѣто ся намиралъ отряда на Генер. Гудовича.

По извѣстията, които пристигали отъ всички страни, ся виждало, че Турцитѣ ся готвѣли да нападнѫтъ Букурещъ. За да осуети намѣрението имъ, Гр. Румянцовъ заповѣдалъ да ся направи демонстрация въ Браила, като че ся готви да премине тамъ Дунава. Туй лъжливо приготвяние задържало Турцитѣ цѣлото лѣто; но най-послѣ, като видѣли, че Русситѣ не минуватъ на дѣсния брѣгъ, рѣшили ся да нападнѫтъ на Букурещъ преди да си разотидѫтъ по домоветѣ.

За да накаратъ Турцитѣ да мислѫтъ, че Русситѣ не ся напустнѫли намѣрението си да минѫтъ Дунава, на 20 Августъ Ген. Бауеръ испратилъ една партия отъ 100 души въ Хърсово, която да уничтожи пристанището и припаснитѣ магазии; но тъзи експедиция била безуспѣшна.

Digitized by Google

Настжпването на Мухсинзаде-Паша къмъ Букурещъ и бойтъ при с. Попешти.

Сераскерь Мухсинзаде-Паша дѣйствително пристигнжлъ въ Гюргево, гдѣто съсрѣдоточилъ една армия отъ 30,000 души съ 60 топа, преимущественно конница, и ся разположилъ на лагерь между Гюргево и Слобозия, отгдѣто распращалъ разѣздц до рѣката Ардешъ, за да ся увѣри за истинскитѣ сили на Русситѣ. Това принудило Гр. Румянцова да съсрѣдоточи и той, колкото ся може, по скоро своята армия. Той заповѣдалъ на Ген. Ессена да събере своитѣ сили предъ Букурещъ; на Ген. Бауера да даде помощь на Ген. Ессена въ случай на нужда, а на Генералитѣ Вайсмана и Милорадовича било предписано да направятъ диверсия въ полза на Ген. Ессена, като испратятъ нѣколко партии на дѣсния брѣгъ на Дунава.

На 7 Октомврий, Генер. Ессенъ испратилъ силна партия по направление къмъ Гюргево, на която било заповѣдано, ако и прилѣгне, да разбие неприятеля. Тъзи партия узнала, че неприятеля въ грамадни сили ся намиралъ на лагерь при с. Пятра. На 13-то число Турцитѣ минжли рѣката Ардешъ и ся остановили при манастиря Кояни, гдѣто започнжли да ся укрѣпяватъ при селата Добринъ и Подпори. Генер. Ессенъ съединилъ корпусътъ си предъ Букурещъ и ся готвѣлъ да нападне неприятеля откъмъ фронта, а пакъ Генер. Текель въ тила, откъмъ Обелешти. На 20 Октомврий, сераскеря ся примъкнжлъ по близо до русскитѣ позиции и ся разположилъ на лагерь при Попешти на брѣга на рѣката Джмбавица. Генералъ Ессенъ, като си пресмѣталъ, че отряда на Генер. Текеля е залѣзалъ задъ тила на неприятеля, рѣшилъ да аттакува Турцитѣ. Сераскерътъ, като забѣлѣжилъ настжпателното движение на Русситѣ, поискалъ да ги задьржи и испратилъ 3,000 души презъ Джмбавица, кон-

Digitized by Google

то да имъ преградѧтъ пѫтьтъ и да завземѫтъ Букурещъ, но Ген. Гудовичъ, който ся намиралъ на другия брѣгъ на Дѫмбавица, въспрѣлъ Турцитѣ и ги принудилъ да ся върнѫтъ обратно презъ рѣката. Слѣдъ нѣколко часа опоритъ бой Турцитѣ били отблъснѫти и при отстѫпването имъ тѣ били посрѣщнѫти отъ отряда на Генер. Текеля, който съвършенно ги разбилъ, като имъ отнелъ цѣлия лагерь, 15 топа и 2,000 души роби.

Разбититѣ при Попешти Турци подъ предводителството на Мухсинзаде-Паша, Изетъ-Паша и Елхачъ Ахмедъ-Паша отъ страхъ, да не ги пристигнѫтъ Русситѣ, не ся спрѣли даже въ Гюргево, а минѫли Дунава и ся спасли въ Русчукъ. Тукъ Мухсинзаде-Паша узналъ назначението си за Върховенъ Везирь. На 24 Октомврий, авангвардътъ на Генер. Ессена подъ предводителството на князя Долгоруковъ завзѣлъ Гюргево безъ бой. Въ рѫцѣтѣ на Русситѣ паднѫлъ всичкия турски обозъ и каляската на сераскеря Мухсинзадé-Паша*). Отъ единъ избѣгнѫлъ изъ Русчукъ плѣнникъ, Влахъ, ся узнало, че Везиря Мухсинзаде-Паша заминѫлъ за Разградъ съ 7,000 души и че въ Русчукъ били пашитѣ Газази-Ахмедъ-Паша и Арнаутъ-Паша.

Направенитѣ диверсии въ полза на Генер. Ессена, отъ Генералъ Вайсмана, тъй сѫщо били увѣнчани съ успѣхъ. Презъ нощьта на 19 Октомврий Генер. Вайсманъ ся отправилъ къмъ Чаталъ-борунъ съ 8 баталиона пѣхота, 5 ескадрона хусари, 300 казаци и 90 топа голѣмъ калибръ и заедно съ Генералитѣ Озерова и Енгелгарда минѫли Дунава на 6 километра надъ Тулча. Въ авангвардъ били испроводени майоритѣ Мекнобъ и Димитриевъ съ 1 егерски баталионъ. Щомъ слѣзли войскитѣ на сухо, веднага аттакували турскитѣ укрѣпления при устието на рѣката Сомовъ. Нападението било тъй изненадно, щото неприятеля не успѣлъ даже веднѫжъ да гръмне и ся пустнѫлъ да бѣга. Майоръ Мекнобъ ся пустнѫлъ подирѣ му, завладалъ батерията му и обър-

(* Журналъ военныхъ дѣйствій за 1771 г.

Digitized by Google

нѫлъ топоветѣ и къмъ турския лагерь, когото помелъ съ тѣхъ. Слѣдъ излизанието на всички егери на сухо, Генер. Вайсманъ раздѣлилъ пѣхотата на двѣ колони, като поржчалъ първата на Генер. Озерова; артилерията тъй сѫщо раздѣлилъ на двѣ части, а конницата вървѣла слѣдъ колонитѣ. Въ такъвъ порядъкъ тѣ ся отправили да атакуватъ турскитѣ окопи при Тулча. На 2 километра растояние били присрѣщнѫти отъ неприятелската конница, на брой 1,000 души, която, като ся опитала да ги аттакува отъ разни страни, най сетнѣ била прогонена. Отъ движението на неприятелската пѣхота ся виждало че, тя ся събира въ окопитѣ, отгдѣто стрѣляла ожесточено. Но, по доближаването на Русситѣ, Турцитѣ престанѫли да стрѣлѧтъ. Изведнъжъ Русситѣ немогли да си обяснѧтъ това явление, но слѣдъ малко забѣлѣзали, че Турцитѣ отстѫпватъ, като оставили своята конница да прикрива отстѫпването имъ. Русситѣ, слѣдъ като завзѣли окопитѣ и кулата, испратили своята конница да прислѣдва бѣгающия неприятель, когото настигнѫла и отнела отъ него 2 топа и 7 души роби, отъ които ся узнало, че турскитѣ сили въ Тулча възлизали до 2,500 души, командувани отъ Джаферъ-Паша. Въ окопитѣ, батериитѣ и кулата Русситѣ намѣрили 36 топове. Генер. Вайсманъ заповѣдалъ да приберѫтъ всички топове и припаси, окопитѣ и кулата да разорѧтъ, а съ туй наедно и самия градъ*). Топоветѣ наедно съ 80 качета барутъ били испроводени на лѣвия брѣгъ.

Слѣдъ 3 часа отдихъ, Генер. Вайсманъ потеглилъ за Бабадагъ, като пресмѣталъ да мине нощѣ Бабадагската клисура (боазъ), изъ която излѣзълъ въ 7 часа на разсъмнуване. На 20 километра отъ Тулча, Русситѣ си отпочинѫли и на туй мѣсто тѣ узнали отъ хванѫтитѣ по пѫтя роби, че везиря Селихтарь Мохамедъ-Паша ся намиралъ въ Бабадагъ съ огромно количество войска. Войскитѣ на Генер. Вайсмана ако и да не ся сравнявали по количеството си

*) Журналъ военныхъ дѣйствій I арміи за 1771 г.

Digitized by Google

съ войскитѣ на неприятеля, но той много ся надѣвалъ на храбростьта на своитѣ офицери и солдати, защото всѣки отивалъ съ съзнание или да побѣди, или да умре. Пристигнѫлия на 7 километра до Бабадагъ авангвардъ му съобщилъ, че забѣлѣзалъ неприятелска конница, която, щомъ видѣла Русситѣ, ся оттеглила къмъ града, отъ гдѣто, като получила подкрѣпление, наново излѣзла насрѣща имъ и започнѫла да ся престрѣлва съ казацитѣ. На 4 километра до Бабадагъ Русситѣ видѣли везирския лагерь, който билъ расположенъ по високитѣ баири и ся виждалъ твърдѣ голѣмъ. Турската конница, на брой до 2,000 души, искала да прегради пѫтя на Русския авангвардъ, но той я принуждавалъ, крачка по крачка, да отстѫпва и да му струва пѫть къмъ лагеря. Въ везирския лагерь ся появилъ силенъ пожарь, гдѣто горѣли нѣкакви дървени бараки. Това накарало Генер. Вайсмана да ся догади, че неприятеля ималъ намѣрение да отстѫпи: и той, при всичко че отъ голѣмия димъ неможело да ся забѣлѣжи движението му, заповѣдалъ на войскитѣ си по бързо да ся доближѫтъ до везирския лагерь. Везиря, като забѣлѣзалъ това, отворилъ силенъ артилерийски огънь противъ русскитѣ войски; но и Русситѣ незабавили да отговорѫтъ на Турцитѣ съ своитѣ топове, които взѣли върхъ надъ Турската артилерия и я направили да замълчи, като разбили нѣколко лафети на топоветѣ ѝ. Неприятеля почнѫлъ да отстѫпва и билъ преслѣдванъ отъ русската пѣхота, която завзѣла турскитѣ батерии, а конницата го преслѣдвала дори и отвѫдъ Бабадагъ, по далечъ отъ Георгевската кула. Везирския лагерь билъ поставенъ на много удобно мѣсто, къмъ който имало достѫпъ само по единъ пѫть, който пѫть билъ защищаванъ отъ двѣ батерии; но слухътъ, който разпръснѫли бѣгущитѣ изъ Тулча войски на Джеферъ-Паша, че русския главнокомандующий минѫлъ съ всичката си армия въ Тулча и ся отправилъ къмъ Бабадагъ, накарали везиря да отправи по голѣмата часть отъ своитѣ войски, съ Санджакъ Шерифа и хазната наедно, въ Пазарджикъ (Добричъ), а при себе си оставилъ около 12,000 души, които започнѫли да ся раз-

Digitized by Google

бѣгватъ отъ страха на Русситѣ, при приближаването имъ до Бабадагъ. Послѣ завземането на везирския лагерь, Ген. Вайсманъ испратилъ Полков. Кличка да завземе града съ втората колона, да тури ржка на всички оставени тамъ припаси отъ неприятеля и да разстави караули изъ града, тъй като не било възможно да ся опаше съ верига отъ войници. На разсъмнуване, на 22-то число, ся показала една партия спахии, която ся опитала да ся промъкне въ града презъ русския фронтъ, но била разбита и прогонена. Като нѣмалъ нито време, нито коля да превезе всичкитѣ найдени припаси въ Бабадагъ, Ген. Вайсманъ взѣлъ по нуждното, а всичко друго накаралъ да го изгорѣятъ. Отъ топоветѣ взели само 48 и 13 мортира, а другитѣ повредили и оставили. Голѣмо множество отъ жителитѣ, както изъ града Бабадагъ, така и изъ околностьта му пожелали да ся изселѣятъ, за да избѣгнѫтъ отмщението на Турцитѣ. За тѣхното препровождание до Дунава билъ отрѣденъ Подполк. Булдаковъ съ 130 души казаци.

Завземането на Исакча отъ Русситѣ.

Генер. Вайсманъ ся отправилъ изъ Бабадагъ за Исакча, на 23-то число сутриньта, гдѣто пристигнѫлъ на 24-то число подирь пладня, Генер. Вайсманъ, като знаялъ гориститѣ и хълмести мѣстности около града Мачинъ, взѣлъ всички потрѣбни мѣрки, за да не попадне негдѣ въ нѣкоя неприятелска засада. Той испратилъ Подпол. Блихера съ едно отдѣление пѣхота по Мачинския пѫть, а Генер. Енгелгарда съ конницата да завземе съ половината ѝ клисурата, а другата половина да върви предъ Подпол. Блихера. Турцитѣ отъ Исакча, като узнали за разбиването на везиря и отстѫпването му въ вѫтрѣшностьта на страната, опитали ся да избѣгатъ по Мачинския пѫть; но, посрѣщнѫти отъ Русситѣ, тѣ ся повърнѫли на лѣво и ся скрили въ близо-находящата ся гора; тъй щото ся оттървали съ твърдѣ малки жертви. Русситѣ завзѣли града, който билъ наново укрѣпенъ, съ но-

Digitized by Google

ви батерии, ровове и палисадници. Споредъ расказванието на плѣнитѣ, гарнизона въ Исакча възлизалъ на 1,500 души пѣхота и 500 души кавалерия подъ командата на Арнаутъ-Паша. Въ Исакча намѣрили много военни припаси и снаряди; отъ артилерията само 53 мортира били взѣти, а другитѣ били повредени и нахвърлени въ Дунава. Генер. Вайсманъ оставилъ Майора Мекнобъ въ Исакча, за да способствува на жителитѣ, които пожелали да ся изселѧтъ въ Молдавия и числото на които съ онѣзи, които минѫли презъ Тулча, възлизало на повече отъ 16,000 души; и, слѣдъ като хвърлилъ на въздуха кулата и разорилъ града, показвалъ видъ, като че щѣлъ да ся завърне пакъ въ Бабадагъ, а, въ дѣйствителность, той ся отправилъ за Тулча, гдѣто пристигнѫлъ на 27-то число сутриньта въ 10 часа. Слѣдъ като хвърлилъ на въздуха Тулчанската кула и каменната джамия, които ся намирали край Дунава, Генер. Вайсманъ преминѫлъ Дунава обратно въ Измаилъ въ 3 часа подирь пладня, като оставилъ Подпол. Булдакова да пази преселяющитѣ ся жители. На 28-то число Подпол. Булдаковъ, изъ Тулча, и Майоръ Мекнобъ, изъ Исакча, ся завърнѫли въ Измаилъ.

Дѣйствието подъ Мачинъ.

На 21 Октомврий на разсъмнување, Генералъ Милодовичъ минѫлъ Дунава съ 2,000 души изъ Браила въ Мачинъ и аттакувалъ Турцитѣ въ лагеря имъ, отгдѣто, слѣдъ слабо съпротивление, ги изгонилъ. Едничката батерия, която найвече вредила на Русситѣ, била батерията, построена на находящата ся могила въ Мачинъ; но тя скоро била отнета отъ запорожскитѣ казаци, и въ нея били убити 50 души Турци. Неприятеля отстѫпилъ на височинитѣ отвѫдъ долината, гдѣто билъ посипанъ съ множество гранати, които го принудили да ся разбѣга по разни страни; но по голѣмата му часть отстѫпила къмъ Хърсово. Русситѣ запалили турския лагерь и завзѣли града. Както въ лагеря, тъй и въ града, тѣ намѣрили много военни припаси и снаряди; но, както

Digitized by Google

снарядитѣ, тъй и магазинитѣ, съ припаситѣ, били уничтожени съ пожарь, отъ който пострадалъ и самия градъ и въ който пожарь изгорѣли много Турци; скрити въ града.

Генер. Милорадовичъ престоялъ 4 часа въ Мачинъ и ся завьрнѫлъ въ Браила. Въ тъзи експедиция той взѣлъ отъ Турцитѣ 14 мѣдни топове, 5 лодки и 15 понтони; а всички други желѣзни топове, наброй 11, затопилъ въ Дунава.

Дѣйствието подъ Хърсово.

Находящий ся на караулъ, при устието на р. Яломица, Полковникъ Думашевъ, комуто било заповѣдано да направи демонстрация въ полза на Ген. Ессена, като забѣлѣжилъ, че стоящия противъ него на дѣсния брѣгъ наДунава въ Хърсово турски лагерь наченѫлъ да ся умалява, счелъ за цѣлесъобразно да испрати единъ отрядъ презъ Дунава, за да го нападне, за което нѣщо отправилъ подполк. Якубовича. Слѣдъ голѣмо съпротивление отъ страна на Турцитѣ, както по вода, тъй и на сухо, Русситѣ успѣли на штикъ да разбиѭтъ находящия ся вънъ отъ крѣпостьта неприятель и да го прогониѭтъ въ нея. Русситѣ ся приближили до крѣпостьта и наченѫли да я бомбардиратъ. Отъ дѣйствието на бомбитѣ имъ запалила ся една напълнена съ барутъ изба, която избухнѫла и съборила на нѣколко мѣста стѣнитѣ на крѣпостьта, като хвьрлила на въздуха както команданта на крѣпостьта, тъй и много други Турци. Русситѣ ся възползували отъ смутяванието на Турцитѣ, стремително нападнѫли крѣпостьта и, слѣдъ като истрѣбвали дълго време съпротивляющия ся въ нея неприятель, завзѣли я. Гарнизона въ града билъ на брой 2,000 души, а крѣпостьта била защищавана отъ 70 топове, отъ които Русситѣ взѣли часть, часть отъ останѫлитѣ повредили, а другитѣ хвьрлили въ Дунава. Отъ находящитѣ ся въ пристанището ладии взѣли 2 галери и 25 други, а остатъка, повече отъ 100, изгорили. Тъй сѫщо ся били запалени и магазинитѣ съ припаситѣ, а пъкъ самия градъ билъ разоренъ. Слѣдъ туй наново пакъ билъ испратенъ въ

Digitized by Google

Хърсово единъ воененъ инжинеринъ да развали съвършенно останѫлитѣ тамъ укрѣпления, което било испълнено. Инжинеринътъ офицерь намѣрилъ тамъ още 26 топа и 6 мортира.

Разбиваниего войскитѣ на везиря на дѣсния брѣгъ на Дунава, докарало голѣмъ страхъ на онѣзи Турци, които ся намирали въ Горня Влахия, и принудило ги да напустнѫтъ набързо Крайово и да ся върнѫтъ въ Видинъ. Русситѣ завзѣли наново Крайово на 8 Ноемврий и распратили разѣзди до Калафатъ, но нигдѣ не срѣщнѫли неприятеля, освѣнъ въ града Турно. По завръщанието си тѣ намѣрили страната съвсемъ опустошена отъ неприятеля, тъй щото едвамъ съ голѣмъ трудъ можѣли да намѣрѫтъ припаси за прехрана на малкия си отрядъ.

Генер. Потемкинъ тъй сѫщо тършувалъ неприятеля по Дунава до Силистра, гдѣто искалъ да нападне крѣпостьта; но, по причина на голѣмия студъ и на вѣтровитого време, принуденъ билъ да ся върне. Когато ся спущалъ по течението на Дунава къмъ Орашъ, той нападнѫлъ въ Расоватъ Арнаутъ-Паша, когото пропъдилъ и запалилъ намѣренитѣ тамъ храни.

Генер. Вайсманъ не преставалъ да испраща постоянно малки партии на дѣсния брѣгъ на Дунава, които имали за цѣль да разузнаватъ намѣрението на Турцитѣ. На 19 Ноемврий единъ отрядъ отъ 700 души казаци, отишли до Бабадагъ, гдѣто заварили единъ турски отрядъ конница, когото казацитѣ подъ началството на Донския Полковн. Мартиновъ го нападнѫли и разбили. Отъ плѣннитѣ узнали, че тѣ били испратени отъ Везиря да приберѫтъ останѫлитѣ въ цѣлость имущества слѣдъ разоряванието на града отъ Русситѣ, но нищо не били намѣрили, че при Везиря нѣмало по вече отъ 4,000 души войска и че ся носялъ слухъ, какво Везиря щѣлъ да заминува за Одринъ, гдѣто го викалъ Султана.

Въ това време, испратения отъ везирския лагерь, Абдуррезакъ и бившия въ плѣнъ у Русситѣ Васифъ-Ефенди пристигнѫли въ Цариградъ, първия съ писмо отъ Везиря до Дивана, а втория съ писмо отъ Императрицата Екатерина

Digitized by Google

до Султана. Абдуррезакъ ся представилъ на Султана, комуто изказалъ безъ стѣснение ужасното положение, въ което ся намирала турската армия.

На другия день Султана повикалъ Абдуррезака и му казалъ: „всичко, каквото ти предсказа за моята армия, ся сбѫднѫ: нещастницитѣ бѣгатъ къмъ Цариградъ! Дай ми съвѣтъ, какво трѣбва да правѫ за да излѣчѫ злото“.

Подъ името нещастници, Султана разбиралъ везирскитѣ войски, които бѣгали отъ Бабадагъ, когато този градъ билъ превзетъ отъ Русситѣ.

Разбития въ Бабадагъ Везирь, който сега ся намиралъ въ Добричъ, мислялъ отъ този градъ да отстѫпи въ Одринъ на зимување; но жителитѣ Турци, като узнали това, въоружили ся, заобиколили домътъ, гдѣто военния съвѣтъ засѣдавалъ, и започнѫли да викатъ на Везиря: „Ти предаде Кримъ на Московцитѣ, сега и нашата земя ли мислишъ да имъ предадешъ?!“

Слухътъ за този бунтъ дошълъ до ушитѣ на Султана и той, по съвѣта на Абдуррезака, заповѣдалъ на Везиря да остане въ Добричъ; сераскеря Абди-Паша да замине съ войскитѣ си за Кара-су (Черна-вода); а Дагистанли Али-Паша за Кюстенджа. Слѣдъ нѣколко дни Везиря Силихтарь Мохамедъ-Паша е билъ отчисленъ и на негово мѣсто билъ назначенъ бившия Великъ Везирь Мухсинъ-заде Мохамедъ-Паша, Видинския Сераскерь.

Мухсинъ-заде Мохамедъ започнѫлъ своето второ везирување съ кръвни сцѣни и здрави преобразования. Пьрвата му грижа била да въведе строга дисциплина, отъ която най много ся нуждаяли разузданитѣ турски войски. За примѣръ и страхъ на всички той заповѣдалъ да отсѣкѫтъ главитѣ на онѣзи офицери, които, при появяванието на Русситѣ въ Бабадагъ, позорно избѣгали.

Двѣ недѣли слѣдъ назначението му новия Великъ Везирь събралъ около 10,000 души изъ Османъ-пазарския, Шумненския, Ески-джумалийския и Севлиевския окрѫзи и ги расположилъ по брѣга на Дунава, а самъ пренесълъ квартирата си отъ Хаджиоглу-Пазарджикъ (Добричъ) въ

Digitized by Google

Шуменъ. Тукъ ся явилъ при Везиря новоназначения крим-ски Ханъ Мехсудъ-Герей съ 10,000 Татари, които въ кѫсо време опустошили цѣлата страна съ своитѣ грабежи.

Оттеглюване на зимовище на Русскитѣ войски.

Слѣдъ удържанитѣ побѣди надъ Турцитѣ Русситѣ спокойно ся оттеглили на зимовище, презъ мѣсецъ Декемврий. Фелдмаршалъ Румянцовъ останѫлъ пакъ въ Яшъ. Пьрвата дивизия ся расположила въ Молдавия между рѣкитѣ Серетъ и Прутъ, втората — въ Влахия между рѣкитѣ Олтъ и Яломица, третята—въ Бесарабия между рѣкитѣ Прутъ и Днѣстъръ, а единъ корпусъ подъ командата на Генер. Потемкина ся остановилъ между рѣкитѣ Яломица и Серетъ. Но и отъ зимовищата си Русситѣ все непреставали да испращатъ малки партии въ предѣлитѣ на неприятеля.

Гюргевския комендантинъ, полковникъ Левашовъ, испратилъ Майора Юренса съ 75 души да тършува неприятеля по Дунава. Майоръ Юренсъ исплавалъ въ селото Мартинъ подъ Русчукъ, гдѣто съгледалъ, че стои край Дунана турски караулъ, когото прогонилъ въ селото, като убилъ 15 души Турци и ся завьрнѫлъ пакъ на влашкия брѣгъ.

Русския отрядъ въ Горня Влахия тъй сѫщо нестоялъ миренъ. Предводителя му, Полков. Фабрицианъ, като узналъ, че Турцитѣ имали магазии съ припаси на единъ островъ срѣщу Видинъ, испратилъ тайно 200 души волентири Арнаути да ги подпалѧтъ, което нѣщо тѣ извьршили и ся завьрнѫли благополучно.

Русситѣ тъй сѫщо имали голѣми успѣхи и срѣщу Татаритѣ въ Кримъ. Князь Долгоруковъ, замѣстника на графъ Панинъ, ударилъ на Кримъ съ 40-хилядна армия и за единъ мѣсецъ стигнѫлъ въ столицата на тогавашното Татарско Царство — Кафа, като завзѣлъ градоветѣ Ени-Кале и Керчъ. Татаритѣ отъ плѣмето Едисанъ и Буджакскитѣ Татари ся отказали отъ Турцитѣ и дали клѣтва за вѣрность на Русситѣ. Отъ Татаритѣ, които живѣели между Прутъ и Днѣпръ,

Digitized by Google

била испроводена депутация въ Петербургъ, ксято на 3-ий Мартъ дала тържественна клѣтва на самата Императрица за вѣрность.

Европейскитѣ държави съ завистъ гледали на русскитѣ успѣхи. Особенно Прусия и Австрия непреставали да интригуватъ чрезъ своитѣ посланници при Огоманската Порта, като предлагади често своитѣ услуги на Турцитѣ да ги помирѧтъ съ Русситѣ, но отъ което помирявание да извлѣкѫтъ и тѣ каква-годѣ полза за своитѣ правителства.

Но и Портата не била по малко вѣща въ дипломатическитѣ козни. Тя измислила една тънка хитрость, съ която искала да помами Австрия и да я отцѣпи, както отъ Прусия тъй и отъ Руссия. Турския Държавенъ мѫжъ Нишанджи Османъ-Ефенди изявилъ желание предъ барона Тугута (Thugut), австрийския посланникъ въ Цариградъ, че иска да се срѣщне съ него на тайно съвѣщание. Въ тъзи срѣща той предложилъ на австрийския посланникъ да сключѫтъ таенъ съюзъ противъ Руссия, ползата отъ който ще бѫде: ако наченатата война ся свърши благополучно за Портата и Русситѣ бѫдѫтъ изгонени изъ Полша, то отъ пълната воля на Императорския Австрийски Дворъ ще зависи, или да тури на нейния престолъ какъвто краль иска той, или пъкъ да подѣлѧтъ полскитѣ земи по между си*). Отъ това ся вижда, че Турция е била пьрвата, която е дала мисъль за раздѣлата на Полша и то въ такова време, когато конфедератитѣ Поляци колѣнопреклонно сѫ я молили да отвори война на Русситѣ.

Истинностьта на този исторически актъ не подлѣжи на съмнение и всѣки може да го види въ шифрования рапортъ на барона Тугута до своето правителство, отъ 24

*) Dass, wenn die Russen aus Pohlen vertrieben syen werden, lediglich vom der Willkühr des Kaiserlichen Hofes abhängen wird, entweder einen König zu den pohlischen Throne zu ernennen, oder die pohlischen Länder mit der Pforte auf jene Art, wie Billigkeit und Anständigkeit des Kaiserlichen Hofes am gemässenstem erachten wird, zu theilen.

Digitized by Google

Мартъ 1771 година, който ся пази въ архива на държавнитѣ книжя.

Австрия, като ся бояла да не би да си навлѣче умразата на Руссия, отказала на предложението на Портата, като ѝ обяснила, че за испълнението на подобенъ планъ трѣбвало отново да ся пролива кръвь. Но тя не ся отказала да сключи на 25 Юний 1771 година една тайна конвенция съ Портата, съ която послѣднята ся задлъжавала да плати на първата въ растояние на една година 20 хиляди кесии гроша (11 милиона фиорини), да ѝ отстжпи Влахия, да освободи отъ всѣкакви налози и мита австрийскитѣ стоки и да ги гарантира отъ всѣкакви варварски нападения, а Австрия — въ замѣна на това — да спомогне за възвръщанието на Турция всички онѣзи земи, които били паднжли въ ржцѣтѣ на Русситѣ, като ся задлъжавала да склони послѣднитѣ, даже съ силата на оржжието си, да сключжтъ сносенъ миръ за Турция.

Digitized by Google

Походътъ презъ 1772 година.

Миналитѣ три походи показали на Турцитѣ до колко тѣ сѫ ся лъгали въ надѣждитѣ си, като сѫ ся основавали на въспоминанията отъ пьрвото си величие и могѫщество. Вмѣсто да постигнѫтъ горделивитѣ си замисли: да прегради пѫтя на Руссия къмъ Истокъ и да испъдѫтъ влиянието ѝ изъ Полша, Турцитѣ мѫчно можѣли да ся защищаватъ даже въ своитѣ предѣли отъ ударитѣ на Руссия, която ги принудила да напустнѫтъ Бесарабия, Молдавия и Влахия и да ся откажѫтъ отъ влиянието си надъ Кримъ.

Но Императрицата Екатерина II, безъ да гледа на придобититѣ побѣди на своитѣ войски, които далеко распространили славата на русското орѫжие, послѣдствие на които побѣди тя била наречена „Велика“, горѣщо желала мирътъ; толкосъ по-вече, че, освенъ нещастията на войната, южнитѣ страни на дьржавата ѝ биля посѣтени и отъ истрѣбителната чума, която само въ една Москва изморила 130 хиляди души.

Турция тъй сѫщо желаела да си отдѫхни отъ нещастната за нея война, но тя била тъй заплѣтена въ интригитѣ на тритѣ европейски дьржави: Франция, Австия и Прусия, щото сама неможала да ся рѣши на нищо.

Най послѣ, Прусия, която била обязана да плаща субсидия на Русситѣ, споредъ договора отъ Седмогодишната война, догдѣто трае войната, за да ся избави отъ този товаръ, заповѣдала на своя посланникъ въ Цариградъ, Майоръ Цигелина, да дѣйствува наедно съ австрийския посланникъ предъ Султана за сключването на мирътъ, но съ право да присѫтствуватъ и тѣ въ конгреса и да иматъ рѣшающи гласъ.

Digitized by Google

Въ Мартъ мѣсецъ, Върховния Везирь отговорилъ на Графа Румянцова, че приема неговитѣ предложения за примирие, но примирието да трае, не както той искалъ, до свършването на преговоритѣ, но и подиръ тѣхъ. За предварителнитѣ условия на примирието, отъ турска страна билъ испратенъ секретаря на Дивана, Абдулъ Керимъ-Ефенди, а отъ Русска страна—Себолинъ, който ся срѣщнѫлъ съ турския пратеникъ въ Гюргево, и ги подписали взаимно на 30 Май 1772 г.

Конгресътъ за сключване на мира ся събралъ за прьвъ пѫть въ Фокланъ, на 8 Августъ 1772 г.. Отъ страна на Руссия били пълномощници князь Григорий Орловъ, Тайний Съвѣтникъ Обрѣзковъ, този сѫщия, когото Султана бѣ заповѣдалъ да арестуватъ при началото на войната въ Еди-Куле и по послѣ откаралъ въ Димотика, отгдѣто заминѫлъ въ Руссия.

Пълномощницитѣ на Турция били: Нишанджи Османъ-Ефенди и Язмаджи-Заде, Шеихъ на джамията „Свята-София“ и Цариградски кадия. На конгреса присѫтствували тъй сѫщо и посланницитѣ на Прусия и Австрия, но безъ никакъвъ рѣшающи гласъ.

На пьрвото засѣдание било рѣшено примирието да ся продължи до 16-ий Септемрвий. На второто свиждание русскитѣ пълномощници предложили три условия, които щѣли да послужѫтъ за основа на цѣлия трактатъ, а именно: 1-во, да ся преостановѫтъ всички причини, които би могли да породѫтъ неспоразумѣние между двата Двора, 2-ро, Портата да ся задължи да плати на Руссия едно възнаграждение за войната и 3-то, спогодбата да бѫде износна и за двѣтѣ страни. Съ пьрвото условие Русситѣ подразумѣвали признаването за независими Молдавия и Влахия, както и Кримъ, а съ послѣдното—свободното плаване на русския флотъ по всички морета, които миѫтъ брѣговетѣ на Турското царство, като ся запазѫтъ за русскитѣ търговци еднакви права съ правата на търговцитѣ отъ другитѣ европейски държави.

Турскитѣ пълномощници, насьрдчавани тайно отъ ав-

Digitized by Google

стрийския посланникъ, да не приематъ русскитѣ предложения; отъ друга страна и подклажданията на Султана отъ страна на французкия посланникъ въ Цариградъ, графъ Сантъ Присъ (Saint Priest), причинили, щото преговоритѣ да не сѫ сбѫднѫтъ и конгресса ся развалилъ.

Но, безъ да гледатъ на безуспѣшния исходъ на преговоритѣ, и двѣтѣ воюющи страни били убѣдени въ необходимостьта да сключѫтъ миръ. Особенно Великия Везирь, който по опитъ ся билъ убѣдилъ за паднѫлия духъ на турскитѣ войски, самъ ся рѣшилъ да влѣзе отново въ сношение съ графа Румянцова, комуто написалъ своерѫчно писмо и го молилъ да продължи примирието, на което срокътъ скоро истичалъ, още за шестъ мѣсеци, тъй като той още ся надѣвалъ, че двѣтѣ воюющи страни ще могѫтъ въ това време да ся примирѫтъ.

Графъ Румянцовъ, който добрѣ знаеше волята на своята императрица, съ благодарение ся съгласилъ да продължи примирието още на 40 дни, но съ условие да ся възобновѫтъ преговоритѣ за миръ.

Съ писмото на Везиря до Графа Румянцова е билъ испратенъ Васифъ-Ефенди, който въ срѣщата си съ русчукския сераскерь Дагистанли Али-Паша, въ Русчукъ, този послѣдния му е заявилъ, че войскитѣ му били жадни за бой, щото мѫчно можалъ да ги удържи. „Ако Великия Везирь ми позволи“—казалъ той—„азъ съ тѣзи войски въ кѫсо време ще побѣдѭ цѣлата страна, отъ Дунава до Киевъ!“

Когато, слѣдъ нѣколко дни, Васифъ-Ефенди ся завръщалъ изъ русската главна квартира, презъ Русчукъ, русчукския Сераскерь го посрѣщнѫлъ и съ нетърпѣние го попиталъ, дали примирието е продължено. „Бѫдете готовъ да минете Дунава слѣдъ 4 или 5 дни“, му отговорилъ глумливо Васифъ-Ефенди. На този отговоръ Пашата преблѣднѫлъ и съ растрѣперанъ гласъ му казалъ: „Ефенди, това е невъзможно, боснянскитѣ войски сѫ ударени отъ дизентерия и мрѫтъ като мухи, а другитѣ ми войски на подобие прелѣтающитѣ птици, всѣки день заминаватъ по нѣколко бю-

Digitized by Google

люци за огнищата си; санджацитѣ ся испразниха и храната ся довърши! За Бога! моля ви, кажете на Везиря да ми испрати по скоро войска, пари и военни припаси, инъкъ само едно чудо може да спасе Русчука!“ — „Гдѣ останѫ твоята безмѣрна смѣлость, съ която прѣди нѣколко дни ся канѣше да покорявашъ до Киевъ?“—го попиталъ Васифъ-Ефенди.— „Вай!“ отговорилъ Серасиерьтъ. „Тогасъ азъ тъй трѣбваше да говорьѫ, защото не бѣхме самички; но сега, понеже сме сами, азъ ти ся откривамъ“*).

Когато Васифъ-Ефенди ся явилъ предъ Везиря и му съобщилъ за резултата на своята миссия, че сполучилъ да сключи примирие за 40 дни, отъ радость Везиря незнаялъ съ какво да го възблагодари: далъ му колкото злато ималъ при себе си и го произвелъ въ чинъ помощникъ на държавния секретарь.

Писмото на Фелдмаршала Румянцова било прочетено въ военния съвѣтъ и всички военачалници съ еднаква радость приели примирието за 40 дни.

Въ писмото, което било испратено отъ страна на Императрицата Екатерина до Султана, съ плѣнника Васифъ-Ефенди, било исказано желание отново да влѣзнѫтъ въ преговори за миръ, но безъ намѣсата на другитѣ държави, които еднакво били непиятели както на Руссия тъй и на Турция, и които само гледали да се продължава войната за тѣхна полза.

Отъ друга страна, Руссия заявила на Австрия, че, ако конгреса ся поднови, тя ще иска припознаването на отдѣлно управление за Влахия и Молдавия подъ независимъ князь и народна войска, както и независимостьта на Кримъ.

Лукавата Австрия, като видѣла, че не ще може да извлѣче никаква полза отъ тъзи война, тъй като Императрицата Екатерина категорически заявила, че нѣма да допустне друга държава да ся намѣсва въ работитѣ ѝ съ Турция, намислила да съблазни Руссия, като ѝ предложила да

*) Vassif Efendi.

Digitized by Google

раздѣлѧтъ Полша помежду си, т. е. между Австрия, Прусия и Руссия, за което нѣщо тя вече била споразумѣна съ Прусссия. Тъзи мисъль польстила Руссия и спогодбата била извършена. Но излъгана останала пакъ Руссия, тъй като тя получила най обезлюдената часть отъ Полша, а Австрия най населената часть съ богатата рудница за соль Величка.

Слѣдъ три недѣли графъ Румянцовъ повторно писалъ на Везиря, че предложението му, да ся продължи примирието за нѣколко мѣсеци, било прието отъ Русския Дворъ, и че Тайния Съвѣтникъ Алексѣй Михаиловичъ Обрѣсковъ билъ упълномощенъ отново да отвори преговоритѣ, но не въ Фокшанъ, а въ Букурещъ. Великия Везиръ назначилъ отъ страна на Турция рейзъ-ефенди Абдуррезакъ, а за секретарь на кореспонденцията Васифъ Ефенди.

Абдуррезакъ пристигнѧлъ въ Букррещъ на 22 Октомврий, а на 9-ий Ноемврий пълномощницитѣ за прьвъ пѧть ся събрали на съвѣщание, въ което примирието било продължено до 10 Мартъ 1873 г.

За първо условие, Русситѣ предлагали независимостьта на Татаритѣ и отстѧпването на нѣколко крѣпости на Черното море. Турскитѣ пълномощници не ся съгласили на това, а особенно за отнеманието влиянието имъ надъ Татаритѣ, което нѣщо тѣ считали за докачение на вѣрата имъ. Отъ своя страна тѣ предлагали да заплатѧтъ само едно обезщетение, за войната, на Руссия 25 милиона гроша, отъ които Русситѣ тъй сѫщо ся отказали.

Срѣбролюбивия Везирь ся чудѣлъ на ума на гяуритѣ, защо тѣ предпочитатъ независимостьта на Татаритѣ по-вече, отъ колкото 25-тѣхъ милиона грошове. Везиря билъ готовъ да отстѧпи всичко друго на Русситѣ, освень 25-тѣхъ милиона грошове, които стрували много по-вече за празднатa турска хазна, отколкото цѣлия Кримъ, но самъ не ся рѣшавалъ да заключи такъвъ договоръ съ тѣхъ.

Digitized by Google

Походътъ презъ 1773 година.

Императрица Екатерина рѣшила да смаже твърдоглавието на Турцитѣ. Тя заповѣдала на своя пълководецъ Графа Румянцова, да направи всичко възможно и пренесе войната на дѣсния брѣгъ на Дунава. Но тъй като графъ Румянцовъ знаялъ всички мѫчнотии които щѣлъ да срѣщне при своитѣ дѣйствия въ предѣлитѣ на Турция, гдѣто мѣстнитѣ условия ще бѫдѫтъ въ вреда на русскитѣ успѣхи, поискалъ да му ся уголѣми армията, за да може да остави гарнизони въ покоренитѣ крѣпости и да има достатъчни сили да обсади по главнитѣ отъ тѣхъ, като Русчукъ и Силистра.

Императрица Екатерина настоятелно искала отъ Графа Румянцова, да ся съобрази съ нейната заповѣдь, и да испълни начьртания отъ нея планъ съ тѣзи войски съ които той располагалъ. На русския полководецъ не оставало друго, освенъ да испълни волята на своята Господарка.

За по удобно испълнение на своя планъ, Графа Румянцовъ расположилъ войскитѣ си по слѣдующия начинъ: въ околноститѣ на Гюргево стоялъ графъ Салтиковъ съ 12,000 регулярна войска и 3,000 казаци; между устията на рѣкитѣ Яломица и Серетъ.— Генералъ Потемкинъ съ 4,000 регулерна войска и 2,000 казаци; въ Басарабия, на долния Дунавъ,—Генер. Вайсманъ сѫщо съ такъвъ отрядъ, а пакъ самъ Фелдмаршала останѫлъ съ 15 хиляди души регулерна войска и 2 хиляди казаци, въ Молдавия.

Презъ времето на примирието, Турцитѣ успѣли да ся попригответъ за воюване. Въ армията на Везиря пристигнѫли французки и полски офицери, които ся заловили да я

Digitized by Google

преустроѣтъ; особенно тѣ успѣли да приведѫтъ въ добръ редъ турската артилерия. Но при всичко това, Турцитѣ като знаяли по опитъ, че не сѫ въ състояние да ся борѣтъ на открито поле съ Русситѣ, рѣшили да ся затворѣтъ въ крѣпоститѣ си и тамъ да ся защищаватъ. По главнитѣ отъ тѣхъ като Русчукъ и Силистра били завзѣти съ силни гарнизони, а при това и по удобнитѣ точки, гдѣто можалъ да ся мине Дунава, били запазени отъ особни отряди. Самъ Везиря стоялъ въ Шуменъ съ многочисленни сили, стратегическата важность на който градъ, тогава за прьвъ пѫть била оцѣнена отъ Турцитѣ. Тъй като главнитѣ друмища, които идѣли отъ Морето и Дунава, минавали презъ него; отъ тамъ било возможно да ся даде на бързо помощь на коя да е точка. А пъкъ и самия градъ по своето мѣстоположение билъ непристѫпенъ. Армията на Върховния Везиръ, която била расположена въ Шуменъ, служила като резерва на край дунавскитѣ крѣпости и на отряда поставенъ въ Черна-вода за да наблюдава долния Дунавъ и брѣга на Черното Море.

Русситѣ рѣшили да ся борѣтъ съ всички неудобства и да преодолѣѫтъ всички припятствия и несгоди, отъ които най-главно било минуванието на Дунава, който презъ нея година много ся билъ разлѣлъ отъ стопяванието на голѣмитѣ снѣгове.

Широко разлѣтия Дунавъ, обаче, непрепятствувалъ на Русситѣ да правѫтъ чести нашествия, съ малки партии, въ предѣлитѣ на Турция, съ цѣль да безпокоѫтъ Турцитѣ и да ги накарѫтъ да мислѫтъ само за защита у тѣхъ си, а освенъ това и да ги замамѫтъ въ такива пунктове, щото да улѣснѣѫтъ минаванието презъ Дунава на цѣлата русска армия.

Храбрия полководецъ Генер. Вайсманъ, отрѣдилъ Полковника Кличка да прегледа насрѣщния брѣгъ на Дунава.

Презъ ноцьта на 15 Априлий, той миналъ Дунава съ 1,000 души пѣхота, 1,400 казаци и 6 топа, близо до Тулча, отгдѣто заминѫлъ направо за Бабадагъ. Разбилъ заварения тамъ двухиляденъ турски отрядъ, повьрнѫлъ къмъ Черна-

Digitized by Google

вода, гдѣто превзѣлъ и хвърлилъ на въздуха Караорманската кула и ся завърнѫлъ въ Измаилъ.

Генер. Потемкинъ пъкъ, завзелъ Хърсово и ся укрѣпилъ въ находящата ся тамъ цидаделъ (малка крѣпость), която служила на Русситѣ за упоренъ пунктъ на дѣсния брѣгъ на Дунава.

Графъ Салтиковъ, испратилъ Генер. Суворова изъ Негоещи съ 1,500 души да мине Дунава при Тутраканъ и да нападне находящия ся въ него градъ гарнизонъ. Презъ нощьта на 9 Май Суворовъ прекаралъ на 30 каици на българския брѣгъ 700 души пѣхота и кавалерия, на три километра подъ Тутраканъ. Турцитѣ забѣлѣзали на разсъмнување, когато минавѫлъ втория транспортъ отъ войскитѣ му, и започнѫли да стрѣлятъ по тѣхъ, но не имъ причинили никаква вреда. Генер. Суворовъ бързо построилъ войскитѣ си въ три карета и стремително ударилъ на турския лагерь и съ гръмко „ура!“ подплашилъ турския гарнизонъ, който си помислилъ че Русситѣ трѣбва да сѫ много по вече, отколкото бѣ ги видѣлъ по Дунава. Суворовъ отнелъ отъ непринятеля много припаси и 6 топа; запалилъ града и ся завърнѫлъ въ Влахия. Отъ тукъ той е писалъ на графа Румянцова онзи лаконически рапортъ:

„Слава Богу, слава Вамъ!
Туртокай взятъ и я тамъ!“

за който фелдмаршалътъ искалъ да го даде подъ сѫдъ, но Императрицата Екатерина е отговорила, че: „побѣдителитѣ не ся сѫдятъ“.

Главнокомандующия минува Дунава съ войскитѣ си.

Графъ Румянцовъ почувствувалъ нуждата да пренесе театра на войната на дѣсния брѣгъ на Дунава, при всичко че той много ся безпокоялъ вѫтрѣшно за малочисленността на своята армия.

Той си предначерталъ най напредъ да обсади силистренската крѣпость за която цѣль заповѣдалъ на първата

Digitized by Google

дивизия, която щѣла да ся събере въ Браила, да мине въ Хърсово. Въ туй движение била назначена да ѝ помогне третята дивизия, на която било предписано да мине Дунава при Измаилъ, и да очисти отъ неприятеля дѣсния брѣгъ, до Черна-вода.

Генералъ Вайсманъ съ своята дивизия, на 17 Май, минѫлъ Дунава при Измаилъ, а на 26 стигнѫлъ при Черна-вода, гдѣто ся намиралъ единъ неприятелски корпусъ отъ 8,000 души подъ командата на татарския Ханъ Бахтъ-Герей, Абдула-Паша и Черкезъ Хасанъ-Паша. Презъ нощьта на 27 Май той го обкрѫжилъ и на разсъмнуване ся счепкалъ съ него. Русската конница, която отъ голѣмата тъмнина била ся отдалечила много отъ главнитѣ сили, била аттакувана и отблѫснѫта, но съ пристигването на пѣхотата, тя пъкъ отъ своя страна аттакувала неприятеля. Турцитѣ немогли да издържѫтъ напорътъ на Русситѣ и, слѣдъ нѣколко часа бой, избѣгали къмъ Добричъ, като оставили на Русситѣ цѣлия си лагерь и 16 топове.

Този успѣхъ далъ възможность на пьрвата дивизия да мине безопасно Дунава при Хърсово. Макаръ тъзи дивизия и да съставлявала ядрото на армията, но нейнитѣ ратници не били по вече отъ 8,000 души. Тя потеглила изъ Браила, като предполагала да мине Дунава при Хърсово, но минуването на него мѣсто било отмѣнено по причина, че пѫтьтъ отъ Хърсово до Силистра билъ много лошъ и даже непроходимъ за тѣжката артилерия. Рѣшено било, пьрвата дивизия да мине при Балѫ-боазъ на 30 километра подъ Силистра, срѣщу лагеря, гдѣто стоялъ отряда на Генер. Потемкинъ, на рѣката Борча, и срѣщу когото на дѣсния брѣгъ стоялъ отрядъ отъ 6,000 души, командванъ отъ Джаферъ-Паша, за да пази всѣко негово движение.

Това обстоятелство принудило графа Румянцова да заповѣда на Генер. Вайсмана да аттакува отряда на Джаферъ-Паша, за да му очисти пѫтьтъ за преминуване на Дунава, а на Генер. Потемкина било казано да прави фалшиви нападения, съ които да залъгва Турцитѣ, догдѣто ги удари

Digitized by Google

Генер. Вайсманъ. Отряда на Генер. Вайсмана потеглилъ изъ Черна-вода на 5-ий Май, а пристигнѫлъ срѣщу Балѫ-боазъ на 7-то число, и въ сѫщия день аттакувалъ, съ три батальона и всичката си конница, отряда на Джаферъ-Паша. Турцитѣ отстѫпили къмъ Силистра и ся съединили съ корпусътъ на Османъ-Паша, който стоялъ на лагерь на три километра подъ Силистра, преслѣдвани отъ дивизията на Генер. Вайсмана.

Генералъ Вайсманъ дѣйствително отворилъ пѫть както на Генер. Потемкина, тъй и на корпусътъ на Графа Румянцова. Всички тѣзи войски минѫли Дунава и на 11 Май ся съединили съ дивизията на Генер. Вайсмана. Фелдмаршала раздѣлилъ армията си на три части: самъ командувалъ главния корпусъ, лѣвото крило предалъ на Генер. Потемкина, дѣсното на Генер. Ступишина, който замѣстилъ Генер. Вайсмана, а на послѣдния, като на по опитенъ генералъ, предалъ авангвардътъ, който състоялъ отъ три батальона регулярна войска и една дружина Арнаути (волентири).

Едвамъ на 12 Юний дивизията на Генер. Ступишина предшествувана отъ авангвардътъ на Генер. Вайсмана, потеглила къмъ Силистра, а подиръ нея вървялъ отрядътъ на Генер. Потемкина. Самъ Фелдмаршалътъ съ главнитѣ сили останѫлъ още два дни въ Балѫ-боазъ. Подиръ русската армия слѣдвалъ обозъ отъ 500 коля, натоварени съ снопове пръстье, съ които Русситѣ мислѣли да запълнятъ рова на крѣпостьта и по тѣхъ да прѣминѫтъ въ нея.

Османъ-Паша, комуто била повѣрена защитата на Силистра, освенъ че превъсходствувалъ съ своитѣ сили русската армия, но още и мѣстностьта му помагала. За да аттакувѫтъ позициитѣ му, Русситѣ трѣбвало да преминѫтъ презъ една тѣсна клисура, която водѣла къмъ с. Галица и която въ нѣкои мѣста не била по широка отъ 7 до 8 раскрачи; твърдѣ незначителни сили, поставени отъ страна на Турцитѣ, могли би да задържѫтъ дивизията на Генер. Ступишина. Османъ-Паша пропустнѫлъ Русситѣ да минѫтъ безпрепятственно клисурата и, щомъ като ся показалъ аван-

Digitized by Google

гвардъть на Генер. Вайсмана предъ лагеря имъ, турската конница полѣтяла къмъ него и го обкржжила, но Генер. Вайсманъ успѣлъ бързо да построи малкото си войски въ каре и започнжлъ да ся престрѣлва съ нея. Въ туй време му пристигнжла на помощь кавалерията, която принудила непрятеля да отстжпи. Тогава Генер. Вайсманъ, подкрѣпенъ отъ дивизията на Генер. Ступишина, стремително нападнжлъ турския окопъ, испъдилъ ги изъ него и ги прогонилъ въ безпорядъкъ къмъ Силистра, като имъ отнелъ 18 топове.

Турцитѣ до толкова били разстроени отъ туй сражение щото, ако графъ Румянцовъ не ся билъ помайвалъ съ главнитѣ сили при Балж-обазъ, той би могълъ да завземе Силистра безъ никакво съпротивление. По тъзи причина руската армия ся явила подъ Силистра едвамъ на 14 Юний, два дни слѣдъ разбиванието на Османъ-Пашовия корпусъ; а до това време турцитѣ успѣли да ся поправятъ и да ся приготвятъ за упорита защита, като застанжли въ укрѣпленията си около Силистра.

Русскитѣ войски съ пристиганието си подъ Силистра завзѣли позиции: лѣвото крило на Генер. Ступишина заловило друмътъ, който водѣлъ къмъ Балж-боазъ, а дѣсното — пжтьтъ за Кайнарджикъ. Другитѣ войски ся намѣстили мѣжду тѣхъ. Двайсетъ-хилядния корпусъ на Графа Румянцова ималъ насрѣща си 30 хиляди Турци, скрити задъ насипитѣ на своитѣ окопи. Както сега тъй и тогава на хълмоветѣ задъ Силистра били построени земленни укрѣпления, безъ превземанието на които градътъ не можѣлъ да ся доближи или обсади. Генер. Потемкинъ направилъ една рекогносцировка и рѣшилъ той самъ да аттакува непрятеля откъмъ фронта. Генер. Вайсманъ, който билъ премѣстенъ отъ дѣсното крило на лѣвото — да залѣзе задъ тила на Турцитѣ, Генер. Ступишинъ да остане въ резерва, а Генер. Ингелстромъ да ся спустне съ 2,000 души по брѣга на Дунава и да заплашва, че отъ тамъ ще навлѣзе въ града съ цѣль, да задържи гарнизона да не дава помощь въ укрѣпленията. Кавалерията била назначена да държи съобщение

Digitized by Google

между частитѣ на армията, а останѫлитѣ войски били оставени назадъ да пазѧтъ лагеря и транспорта.

Бойтъ при Силистра и отстѫпването на Русситѣ.

Сутриньта на 18 Юний, аттаката била започнѧта. Дивизията на Генер. Потемкина, раздѣлена на четири колони, полѣтяла къмъ укрѣпения турски лагерь, войскитѣ пълзели отъ ръть на ръть и най послѣ стигнѧли до подножието на турскитѣ окопи. Въ тъзи рѣшителна минута, храбрия командирь на пьрвата колона, Полковникъ Лунинъ, билъ пронизанъ отъ единъ непиятелски куршумъ, гдѣто и паднѧлъ. Неговата колона трѣпнѧла, запрѣла ся нѣколко минути и, расклатена духомъ, започнѧла да отстѫпва. Непиятелската кавалерия забѣлѣзала безпорядъка въ тъзи колона, налѣтяла на нея растроила я съвьршенно и я обьрнѧла на бѣгъ. Слѣдъ нея започнѧли да бѣгатъ и другитѣ колони на Генер. Потемкина.

Русситѣ могли да бѫдѧтъ съвьршенно уничтожени, ако да не билъ имъ пристигнѧлъ на помощь Генер. Ступишинъ съ два полка и синътъ на графа Румянцова съ 1 баталионъ. Въ туй време Полковникъ Кличка, насоченъ отъ Генер. Вайсмана, успѣлъ да ся вмъкне въ турскитѣ окопи откъмъ крѣпостьта, а Полков. Леонтиевъ залѣзълъ задъ тила на Турцитѣ, когато тѣ ся увлѣкли да преслѣдватъ бѣжащитѣ колони, и ги ударилъ. Въ това сѫщото време и Майоръ Циглерь, като ся възползувалъ отъ смущението на Турцитѣ, нападнѧлъ стремително на турскитѣ окопи и сполучилъ да ги испъди. Сѫдбата на Ингелстрома не била по щастлива, той билъ нападнѧтъ отъ гарнизона, прекатурнѧтъ и прогоненъ, като оставилъ въ рѫцѣтѣ на Турцитѣ 3 топове. Въ време на сражението, 800 спахии, които идѣли отъ Добричъ, нападнѧли на русския обозъ, но били отблъснѧти и прогонени.

Страхътъ обладалъ еднакво и двѣтѣ страни. Турцитѣ, като ся боѣли да не бѫдѧтъ втори пѧть нападнѧти, рѣши-

Digitized by Google

ли да отстѫпѧтъ и да ся затворѧтъ въ крѣпостьта, като оставили около 600 души убити и 14 топа въ рѫцѣтѣ на Русситѣ. Това кърваво сражение спечелило на Османъ-Паша името Гаази (побѣдитель), Везиря, му испратилъ единъ самуренъ кожухъ 4,000 знакове наречени *челенкъ* и 300 пера, които да раздаде на войницитѣ си, които ся отличили въ това сражение.

Слухътъ, че Нуманъ-Паша иде съ силенъ корпусъ откъмъ Шуменъ на помощь на силистренския гарнизонъ, накаралъ Русситѣ да отстѫпѧтъ изъ подъ Силистра още презъ сѫщата нощь, защото съ слабитѣ си сили, тѣ би ся намѣрили въ твърдѣ критическо положение, ако ся видѣтъ принудени да ся биѧтъ на двѣ страни, безъ да иматъ негдѣ на Дунава опорна точка нито обезпеченъ гечитъ (мѣсто за минуване). Пѫтьтъ на отстѫпванието имъ лесно би могълъ да бѫде пресѣченъ отъ неприятеля и тѣ да бѫдѫтъ или взети въ плѣнъ или уничтожени.

По тѣзи съображения, Графъ Румянцовъ заповѣдалъ на Генер. Вайсмана да напустне завзѣтитѣ турски окопи и да ся присъедини къмъ артилерията, която ся намирала вече на 20-то число 10 километра надалечъ отъ Силистра.

Бойтъ при Кайнарджа и убиванието на Генер. Вайсмана.

Въ туй врѣме Нумамъ-Паша пристигнѫлъ съ своя корпусъ отъ 20,000 души въ Кайнарджа, като ся готвѣлъ да удари русската армия изъ отзадъ, когато тя ще поиска да мине Дунава обратно. Графъ Румянцовъ за да не даде случай армията му да бѫде притиснѫта къмъ Дунава, рѣшилъ да ся удари съ Нуманъ-Паша, догдѣто още войскитѣ на Османъ-Паша били въ трѣпетъ отъ послѣдния бой и догдѣто не сѫ приели извѣстие отъ Нуманъ-Паша за неговото приближаване. На 21 Юний той испратилъ Генер. Вайсмана съ 5 хиляденъ отрядъ да присрѣщне Нуманъ-Паша и да ся удари съ него. Вайсманъ потеглилъ скритомъ изъ лагеря и ся опѫтилъ къмъ рѣчката Галица, минѫлъ я, повър-

Digitized by Google

нѫлъ налѣво, и вървялъ до Галицкото езеро и отъ тамъ съзрѣлъ на растояние отъ 5 килом. лагеря на Нуманъ-Паша, който билъ ся запрѣлъ между селата Голѣма и Малка Кайнарджа върху двѣ височини. На другия день 22 Юний, войскитѣ на Генер. Вайсмана, построени въ двѣ карета, аттакували неприятелския лагерь и успѣли да възлѣзѫтъ до половината на височинитѣ, гдѣто ся намиралъ лагеря, безъ да гледатъ на силния огънь отъ неприятелската артилерия; но тукъ турската конница налѣтѣла на тѣхъ и заобиколила отъ всички страни дѣсното каре. Догдѣто това каре ся борило отчаяно съ неприятеля, другото — въ което ся намиралъ Генер. Вайсманъ — доближило до турскитѣ окопи, гдѣто ся намирала всичката турска пѣхота. Въ тъзи минута нѣколко стотинъ Яничери могли да ся промъкнѫтъ въ карето и започнѫли да сѣкѫтъ нарѣдъ. Генер. Вайсманъ съ гола сабя и пищовъ въ рѫка, съ една шепа хора сполучилъ да ги изгони и да въстанови редъ между разстроенитѣ войски. Въ туй време единъ отъ раненитѣ Яничари, който билъ паднѫлъ въ карето тѣжко раненъ, гръмнѫлъ върху му съ пищовътъ си и го убилъ. Куршумътъ минѫлъ презъ рѫката въ сърдцето на героя който, когато ся отдѣлялъ отъ живогътъ си, можилъ да издума само: „*Не казвайте на солдатитѣ!*“ Офицеритѣ, които ся намирали при него, веднага покрили трупътъ съ шинеля му, защото ся бояли да не би узнаването за неговата смьрть да причини панически страхъ между войскитѣ. Но Генер. Вайсманъ и послѣ смьртьта си билъ страшенъ за неприятеля! Солдатитѣ узнали за смьртьта на любимия си пълководецъ и намѣсто да упаднѫтъ духомъ, тѣ още по вече ся въодушевили отъ жажда за отмъщение: съ орѫжие въ рѫка тѣ полѣтѣли като ранени тигри и истрѣбвали Турцитѣ, които имъ попадвали въ рѫка, като нещадили даже и плѣннитѣ; и така разбили и прогонили неприятеля, като завладѣли лагеря, обоза му и 25 топа.

Тъй ся лишила Русспя отъ своя герой, на когото възлагала голѣми надѣжди. Самъ Суворовъ, кога говорѣлъ за

Digitized by Google

събитията на румянцовската война, казвалъ: „*Вайсмана нѣма; азъ останахъ самъ*“.

Неприятелитѣ на Румянцова говорили, че ужъ той нарочно испратилъ Ген. Вайсмана съ малко сили противъ пълчищата на Нуманъ-Паша, за да бѫде убитъ; но тѣзи обвинения били побудени повечето отъ завистъ, отколкото отъ самата истина.

Побѣдата при Кайнарджа дала възможность на русскитѣ главни сили да отстѫпятъ презъ Дунава при Балабоазъ, въ края на Юний, безъ катастрофа, която инакъ имъ грозѣла отъ страна на Нуманъ-Паша. Надъ войскитѣ на Ген. Вайсмана приелъ командата Генер. Райзерь, комуто графъ Румянцовъ заповѣдалъ да мине Дунава обратно при Измайлъ, като искалъ съ това да покаже на Турцитѣ, че той не ся бои отъ тѣхъ. Корпуса на Ген. Потемкина ся установилъ на първното си мѣсто въ Влахия на рѣчката Борчи.

Въ туй време, когато фелдмаршалътъ отивалъ къмъ Силистра, на Генер. Салтикова било заповѣдано да мине тъй сѫщо на дѣсния брѣгъ на Дунава и да съдѣйствува на главнитѣ сили; но, неизвѣстно по какви причини, той останѫлъ въ бездѣйствие и оставилъ Суворова да бѫде отблъснѫтъ отъ Турцитѣ, които наново завзѣли пакъ Тутраканъ.

Ген. Суворовъ повторно минава Дунава и напада на Тутраканъ.

Този главенъ пунктъ между Русчукъ и Силистра билъ завзѣтъ отъ 5-хилядень турски отрядъ. Суворовъ неможѣлъ да гледа напредѣ си презъ Дунава лагерьтъ на Турцитѣ, които пакъ ся завьрнѫли на това сѫщо мѣсто, отгдѣто той билъ ги прогонилъ, за това той ся рѣшилъ повторно да мине Дунава и да ги нападне. Той подкрѣпилъ отряда си и сплавилъ лодки по рѣката Ардишъ до устието ѝ въ Дунава, срѣщу Тутраканъ, гдѣто и построилъ една батерия за 6

*) Планы маршрутовъ и кампементовъ 1 арміи 1773 г.

Digitized by Google

топа, при която, като оставилъ за прикритие 600 души, съ останѫлитѣ 1,800 души отплувалъ за Тутраканъ. Тъй като нѣмало достатъчно ладии, за да премине цѣлия отрядъ на единъ пѫть, то на кавалерията било заповѣдано да преплава Дунава съ коньетѣ си.

Пѣхотата била прекарана на два пѫти. Съ първото отдѣление минѫлъ Полков. Батуринъ, презъ нощьта на 16 Юлий завладалъ най близкото укрѣпление и ся запрѣлъ въ него безъ да отиде по нататъкъ. Съ второто отдѣление минѫлъ самъ Суворовъ и завладалъ и той още единъ окопъ, гдѣто ся спрѣлъ да чака артилерията си, която състояла само отъ единъ топъ.

Започнѫло да ся разсъмнува. Русситѣ аттакували Турцитѣ; очакваната артилерия исплавала на брѣга и съ своя топъ започнѫла да стрѣля въ тила на неприятеля. Турската конница подъ предводителството на Сарѫ-Мехмедъ-Паша полѣтѣла на най близкия окопъ завзѣтъ отъ Русситѣ, но въ туй време той паднѫлъ раненъ отъ коня си, казацитѣ и спахиитѣ ся счепкали около тѣлото му, до гдѣто най послѣ единъ Донски казакъ можилъ да го прободе съ копието си. Суворовъ забѣлѣзалъ смущението на Турцитѣ и искочилъ изъ окопитѣ, като ударилъ отъ всички страни на штикове неприятеля, който слѣдъ нѣколко минути съпротивление ся обърнѫлъ на бѣгъ. Въ рѫцѣтѣ на Русситѣ останѫлъ цѣлия турски лагерь, 15 топа и 24 лодки. При-вечерь въ този сѫщий день, 17 Юний, Суворовъ ся завърнѫлъ съ цѣлия си отрядъ въ Влахия.

Бойтъ при Хърсово и прогонването на Турцитѣ отъ Ген. Суворова.

Въ течение на Юлий и Августъ, двѣтѣ непрiятелски войски останѫли въ бездѣйствие. Главната квартира на русската армия ся намирала въ Жегалуя срѣщу Балѫ-боазъ, отгдѣто отпослѣ ся премѣстила въ Браила. На дѣсния брѣгъ на Дунава, Русситѣ владѣли само градътъ Хърсово, защи-

Digitized by Google

тата на когото била поржчена на Генер. Суворова, който съ пристиганието си въ този градъ веднага ся заловилъ да прегледа околностьта му и да поправи разсипанитѣ укрѣпления. Когато тѣзи укрѣпления още ся строели, приело ся извѣстие, че изъ Черна-вода идѣлъ на Хърсово силенъ непріятелски отрядъ. На 3-ий Септемврий, вечерьта, изъ русския лагерь можѣли да ся виждатъ накладенитѣ огньове отъ турскитѣ авангварди. Суворовъ знаялъ, че Турцитѣ необичали да нападатъ нощя, за това той ги очаквалъ къмъ разсъмнување, при пуквание на зората. За това той ся приготвилъ да остави Турцитѣ да доближатъ къмъ укрѣплението, безъ да гърми на тѣхъ, и когато додатъ доста близо да ги посрѣщне съ внезапенъ градъ отъ куршуми и картечи и, като ги залиса, да удари на штики. Той испратилъ казацитѣ напредъ да започнатъ боя, 500 души оставилъ въ укрѣпленията, а останалата войска въ долината задъ укрѣпленията.

На 4 Септемврий, въ 3 часа сутриньта, непріятеля, на брой 7,000 души (4 хиляди Яничари и 3 хиляди Спахии), ся доближилъ до укрѣпленията, предводителствуванъ отъ Нуманъ-Паша, подъ командата на когото ся намирали и французски офицери. Русситѣ ги посрѣщнали съ ужасенъ огънь, но нито огъньтъ, нито вълчитѣ-ями*), нито пъкъ рогаткитѣ**) могли да ги възпрѣтъ. Съ удивителна храбрость и стойкость слѣдвали пълчищата подиръ своя байрактярь, който съ знаме въ ржка ги довелъ до самия палисадникъ, когото започнали да сѣкатъ. Въ тѣзи минути русската пѣхота и хусаритѣ, които стоѣли въ засада, ся хвърлили на тѣхъ и ги ударили отъ двѣ страни. Турцитѣ ся побъркали, мажеството имъ ся поклатило и тѣ ся обърнали да бѣгатъ въ безпорядъкъ. Казацитѣ и хусаритѣ ги гонили на 30 километра растояние и много съсѣкли отъ тѣхъ. Въ ржцѣтѣ на

*) Ями, ископани предъ едно укрѣпление за препятствие.

**) Желѣзенъ снарядъ съ шишове, който, както и да ся хвърли, шишоветѣ му стърчатъ и пречатъ на непріятеля да напада.

Digitized by Google

Русситѣ останѫли много припаси и 7 топа. За този подвигъ Суворовъ билъ произведенъ въ чинъ Генер. Лейтенантъ. За тъзи несполука, Нуманъ-Паша билъ лишенъ отъ командването на отдѣленъ корпусъ, който билъ предаденъ на Дагистанлѫ Али-Паша.

Русситѣ получаватъ подкрѣпление и наново минуватъ Дунава.

Императрицата Екатерина, като ся научила, че гр. Румянцовъ билъ принуденъ, по малочисленность на своята армия, да ся върне обратно отъ похода си въ Турция; прибързала да му испрати подкрѣпление и да потвърди предъ гр. Румянцова неизмѣнната си воля, щото той наново да пренесе театра на войната на дѣсния брѣгъ на Дунава.

Графъ Румянцовъ ся готвѣлъ да испълне волята на своята Господарка и чакалъ да настане дълбока есень, това време, когато Турскитѣ войски започватъ да си разотиватъ по домоветѣ. Въ началото на мѣсецъ Октомврий, той испроводилъ презъ Дунава съ кн. Долгорукий 5 хиляди души въ Хърсово, който трѣбвало да ся съедини съ находящитѣ ся въ Бабадагъ русски войски, отряда на Генер. Вайсмана на брой 3 000 души, подъ командата на баронъ Унгерна. Слѣдъ съединението си този отрядъ трѣбвало да нападне находящия ся въ Черна-вода турски корпусъ, когото като разбие, да ся отправи къмъ Шуменъ и Варна, за да завладѣе тѣзи важни пунктове. Отслабването на турскитѣ войски по брѣговетѣ на Черното-море и разногласието на пашитѣ давали надѣжда на графа Румянцова за успѣхъ. А за да маскирува своитѣ дѣйствия, той мислялъ да прекара наново войски при Балѫ-боазъ съ Ген. Глѣбова; а Потемкинъ и Салтиковъ да направѧтъ демонстрации за нападение Силистра и Русчукъ.

На 16 Октомврий, войскитѣ на кн. Долгорукова и Генер. Унгерна ся съединили въ с. Кара-Мурадъ и на другия день ся насочили къмъ Черна-вода, гдѣто ся намиралъ турския корпусъ. При появяването на Руситѣ подъ Черна-вода, турски-

Digitized by Google

тѣ войски ся обърнѫли на бѣгъ и били преслѣдвани отъ русската кавалерия, която ги сѣкла безъ пощада, уловила около 1,000 души въ плѣнъ, като имъ отнѣла, въ сѫщото време, 8 топа, между които 4 русски, взѣти отъ тѣхъ въ по пьрвнитѣ сражения. Сераскерьтъ Дагистанлѫ Али-Паша, който командувалъ този корпусъ, едвамъ сварилъ да избѣга съ остатъка на войскитѣ си въ Добричъ, като оставилъ въ ржцѣтѣ на Руситѣ двамина отъ висшитѣ си чиновници: Анатолския Управитель Омеръ-Паша и Чаушбащи Исперъ-Ага. Той намѣрилъ Добричъ съвсемъ опустѣлъ отъ Турци. Тѣ ся били разбѣгали едни въ Шуменъ, а други въ Балкана. Но Руситѣ и тамъ го преслѣдвали. На 23 Октомврий слѣдъ едно слабо съпротивление тѣ превзѣли Добричъ, въ който намѣрили 23 топа, оставени отъ Турцитѣ. Тукъ възникнѫло несъгласие между русскитѣ предводители на двата отряда, което било причина, щото тѣ да престоѣтъ 4 дни въ бездѣйствие и най послѣ да ся раздѣлѣтъ: Генер. Унгернъ трьгнѫлъ за Варна, а кн. Долгоруковъ — за Шуменъ. Отъ тѣхната раздѣла неможѣло да ся очаква нѣщо добро, защото съединени, тѣ ся можѣли да превземѫтъ кой-да е отъ тѣзи два пункта, а разединени, тѣ отслабвали и двамата.

Бойтъ подъ Варна и отстѫпването на Руситѣ презъ Дунава.

На 29 Октомврий, войскитѣ на Генер. Унгерна пристигнѫли подъ Варна и на другия день аттакували крѣпостьта, която била заобиколена съ висока каменна стѣна, съ кули и съ дълбокъ ровъ. Предъ рова били построени много отдѣлни окопи. Гарнизона варненский билъ подкрѣпенъ още и отъ войскитѣ на турската флотилия, която стояла въ пристанището, подъ командата на Везиря Келеджи Османъ-Паша; тъй щото, за да можѣли да иматъ успѣхъ дѣйствията на Генер. Унгерна, той е трѣбвало да има много по силенъ отрядъ отъ този който е ималъ на расположение. Като ся надѣвалъ на храбростьта на своитѣ солдати, той ся

Digitized by Google

рѣшилъ да аттакува крѣпостьта. На 30 Октомврий, сутриньта, войскитѣ били раздѣлени на три колони, отъ които най голѣмата въ центра командувалъ самъ Унгернъ, лѣвото—Ген. Райзеръ, дѣсното—принцъ Бернбургский, а кавалерията на фланговетѣ—Генер. Чорба. Като доближили на 1,000 раскрачи до крѣпостьта, Генер. Унгернъ отворилъ канонада, която не причинила никаква вреда на неприятеля, и малко полза ималъ отъ нея за успѣха на своитѣ дѣйствия. На войскитѣ било заповѣдано да нападнѫтъ, но, като дошли до рова, неможели да ся пустнѫтъ въ него, по немание стълби, за което били принудени да останѫтъ нѣколко часове на най близкото растояние отъ неприятеля и подъ смъртоносния му огънь.

Генер. Унгернъ като ся убѣдилъ самъ въ невъзможностьта да продължава борбата противъ неприятелската крѣпость, за която борба той не ся билъ приготвилъ предварително, далъ заповѣдъ на войскитѣ си да отстѫпѫтъ. Една третя отъ отряда му станѫла жертва на туй необмисленно покушение но при всичко това русскитѣ солдати пакъ могли да проникнѫтъ въ самия градъ въ християнската махла, отгдѣто били прогонени обратно отъ Турцитѣ, като оставили четири отъ своитѣ топове въ рѫцѣтѣ на послѣднитѣ, и отстѫпили подъ защитата на батерията, която Турцитѣ наричали *Войводова табия**). Послѣ тъзи несполука, Генер. Унгернъ, безъ да иска да знае за участьта на кн. Долгоруковъ и за неговия отрядъ, който ся намиралъ предъ главнитѣ турски сили подъ Шуменъ, повелъ своитѣ войски по брѣга на Черно-море презъ Балчикъ, Каварна, Манкалия и минѫлъ Дунава въ Измаилъ.

Отъ раздѣлата си съ Генер. Унгерна, кн. Долгоруковъ, не пребързалъ да отиде въ Шуменъ, а останѫлъ нѣколко време въ Добричъ, като испратилъ своитѣ авангарди да расчистѧтъ пѫть за отряда му. Русската конница срѣщнѫла въ Козлуджа единъ неприятелски отрядъ, но го раз-

*) Histoire de l'Empire Ottoman T. 16 p. 367.

Digitized by Google

била и обърнѫла на бѣгъ. Върховния Везирь Мухсинъ-заде, който до тогава не ся побутналъ отъ лагеря си въ Шуменъ, твърдѣ ся уплашилъ отъ извѣстието за приближаванието на Русситѣ къмъ този градъ и, като незнаялъ силитѣ имъ, той събралъ воененъ съвѣтъ, въ който било рѣшено да ги дочака въ укрѣпенния си лагерь при Шуменъ. Въ този съвѣтъ рейзъ-ефенди Абдуррезакъ, комисаря при несполучливитѣ преговори, поискалъ да му дадѫтъ войски да отиде срѣщу Русситѣ, които той вѣрвалъ, че ще може да прогони и затласка къмъ Дунава. Абдуррезакъ трьгнѫлъ изъ Шуменъ съ Васифъ-Ефенди и Пловдивския Мюфтия Насухъ-Ефенди за Козлуджа, което село било завзѣто отъ русския авангвардъ; той събралъ войскитѣ отъ разбититѣ корпуси при Кайнарджа и Черна-вода, завзѣлъ позиции при Ени-Пазарь и испратилъ силна партия къмъ Козлуджа, която аттакувала русскитѣ предни стражи и ги принудила да отстѫпѫтъ. Полковникъ Розенъ, който командувалъ русския авангвардъ, безъ да разузнае за силитѣ на неприятеля, набързо отстѫпилъ въ Добричъ и съобщилъ на кн. Долгорукова, че самъ Везиря идѣлъ срѣщу му съ всичката си армия. Кн. Долгоруковъ, който преди това билъ ся извѣстилъ за несполуката на Генер. Унгерна подъ Варна, побоялъ ся да не би на него да нападнѫтъ съ голѣми сили, за туй и той ся рѣшилъ, отъ своя страна, да отстѫпи презъ Черна-вода на Хърсово, отгдѣто минѫлъ обратно Дунава, на 8 Ноемврий.

Догдѣто ставали тѣзи дѣйствия, Генер. Глѣбовъ пъкъ, отъ своя страна, минѫлъ Дунава на 30 Октомврий въ Гурабалъ (Балѫ-боазъ) и ся държалъ тамъ до 18 Ноемврий. Генер. Потемкинъ построилъ една батерия противъ Силистра и бомбардиралъ града отъ 27 Октомврий до преминуванието на Генер. Глѣбова обратно презъ Дунава на лѣвия брѣгъ.

Графъ Салтиковъ минѫлъ Дунава при селото Мартинъ подъ Русчукъ, на 3-ий Ноемврий; разбилъ находящий ся тамъ на лагерь единъ малъкъ турски отрядъ и го принудилъ да отстѫпи къмъ Русчукъ; послѣ, като ся преселилъ,

Digitized by Google

че ще удари на Русчукъ, за да го обсади, испратилъ единъ малъкъ отрядъ въ с. Червена-вода на Разградския пѫть. Като ся извѣстилъ русчукския Сераскерь, Гаази Хасанъ-Паша за това, испратилъ единъ отрядъ отъ 3,000 души, който атакувалъ Русситѣ на 10 и 11 Ноември и ги прогонилъ. Въ тѣзи сражения Русситѣ загубили три топа и около 200 души падна̀ли плѣнни, между които и по-малкия брать на князь Репнинъ, който билъ раненъ. Слѣдъ оздравяването му той билъ испратенъ въ Цариградъ и затворенъ въ Еди-Куле. Отстѫпването на другитѣ отряди изъ подъ Варна, Шуменъ и Силистра принудило графа Салтикова и той да ся оттегли отвъ̀дъ Дунава, което и извьршилъ на 23 и 24 Ноември.

По причина на настѫпающата зима русската армия ся оттеглила на зимовище въ сѫщитѣ си квартири, гдѣто прекарала и минѫлата година.

Разбиването на Дагистанлѫ Али-Паша при Черна-вода *произвело силно впечатление* върху членоветѣ на Цариградския Диванъ; но на Султана, който страдалъ тогава отъ една тѣжка и опасна болка, никой не ся рѣшавалъ да му съобщи за новото нещастие, което бѣ сполетѣло войскитѣ му. Най послѣ Мюфтията Мохамедъ-Молла ся рѣшилъ да му съобщи. Султана, който билъ станѫлъ много киселъ по причина на болкитѣ си, разядосано извикалъ: „бактисахъ вече отъ начина, по който моитѣ сераскери воюватъ; азъ самъ ще заминѫ за Одринъ!“ Но улямитѣ и министритѣ не го оставили да испълни намѣрението си, и слѣдъ малко време той ся поминѫлъ на 13 Декември 1773 г.

Digitized by Google

Походътъ презъ 1774 година.

Пета година вече настжпила, откакъ Русситѣ и Турцитѣ воювали. И двѣтѣ държави били уморени и изнемощени; и двѣтѣ ся нуждаели и желаели мирътъ; но нито едната, нито другата не искала да отстжпи. Русситѣ, като знаели превъсходството на своитѣ войски надъ турскитѣ, хранѣли надѣжда, че въ срѣщитѣ си съ тѣхъ, и презъ тъзи година, тѣхното орѫжие ще одържи върхъ и ще ся увѣнчае съ побѣди, които ще заставѣтъ Турцитѣ волею-неволею да поискатъ миръ. Турцитѣ, пъкъ отъ своя страна, като сѫдѣли по несполукитѣ на Русскитѣ пълководци отъ минѫлата година, да ся удържѫтъ на дѣсния брѣгъ на Дунава, мислѣли, че тѣ ще могѫтъ презъ настоящата не само да одържѫтъ Русситѣ на лѣвия брѣгъ на Дунава, но да пренесѫтъ и театра на войната тамъ.

Русситѣ безъ да обърнѫтъ внимание на нещастията, които презъ нея година посѣтили тѣхното отечество, гдѣто чумата опустушила селата и градищата и гдѣто, освенъ това, ся билъ появилъ мятежника Пугачевъ, който заплашвалъ да възбунтува цѣлата Русия, тѣ наддѣлѣли всички нещастия и положили голѣми усилия за да допълнѣтъ своята армия; защото всички били убѣдени, че само новитѣ побѣди ще имъ извоюватъ мира, за който толкова много ся нуждаяли.

Презъ зимата, 1773—4 години, русската армия била допълнена и снабдена съ нужднитѣ припаси и запаси. Назначената за дѣйствие армия, презъ настоящата година, състояла отъ 2 корпуса и 4 дивизии: 1-та дивизия на Ген.

Digitized by Google

Глѣбова трѣбвало да ся събере въ Браила; 2-та на князя Репнина—въ Слобозия; 3-та на Ген. Каменский—въ Измаилъ и 4-та на Ген. Суворова—близо при устието на р. Яломица. На Ген. аншевъ графа Салтикова билъ назначенъ сборенъ пунктъ на неговия резервенъ корпусъ на р. Ардешъ; отряда на Ген. Енгелгардта занимавалъ Крайова, а резервния корпусъ на Ген. Ширкова ся намиралъ въ Подолия.

Възшествието на Султанъ Абдулъ-Хамидъ.

Подиръ смъртьта на Мустафа III на престола е възлѣзълъ братъ му Абдулъ-Хамидъ, человѣкъ на преминали години, който прекаралъ почти цѣлия си животъ между стѣнитѣ на свои харемъ и нѣмалъ ни най-малкото понятие нито за хората нито за работитѣ въ свѣта. Слабъ духомъ и неспособенъ да води държавнитѣ дѣла, той повѣрилъ всичко въ рѫцѣтѣ на своя върховенъ Везирь Мухсинъ-заде, а самъ ся предалъ на сладострастенъ харемски животъ. Подиръ смъртьта на Султанъ Мустафа, както обиковенно, много промѣнения станѫли между лицата, които рѫководѣли държавнитѣ работи, както въ самия Цариградъ, тъй и по вънъ въ държавата. Мухсинъ-заде, като зетъ на покойния и на настоящия Султанъ, останѫлъ на сѫщата длъжность и постоянно стоялъ въ Шуменъ. Слѣдъ въскачването на престола на новия Султанъ, Везиря приелъ въ Шуменъ отъ графа Румянцова, чрезъ единъ русски офицеринъ, писмо, въ което той му честитѣлъ възшедствието на новия Султанъ Хамидъ, като му исказвалъ, въ сѫщото време, отъ своя страна, желание за сключване на миръ. Въ сѫщото време графъ Румянцовъ писалъ и на Пруския и Австрийския посланници, да подѣйствуватъ предъ Великия Везирь за сключване на мира по сѫщитѣ условия, каквито били предложени на конференцията въ Букурещъ. Посланницитѣ испратили драгоманитѣ си въ Везирския лагерь; но той отблъснѫлъ предложенията имъ подъ предлогъ, че той билъ рѣшилъ да ся опълчи противъ Русситѣ и да ги затласка презъ Дунава. Въ

Digitized by Google

това сѫщото време е пристигнѫлъ при Великия Везирь пратеникъ отъ страна на Полскитѣ конфедерати, нѣкой си Косаговский, който извѣстилъ на Везиря, че на скоро тамъ щѣлъ да пристигне Контъ-Пулавский, въ качество на посланникъ отъ страна на Полската Република. Пуловский дѣйствително пристигнѫлъ подъ Шуменъ, но, когато турската армия трьгнѫла отъ Шуменъ срѣщу Русситѣ, той избѣгалъ въ Одринъ, за което билъ заточенъ въ Родосто. Съ това исчезнѫли всичкитѣ иллюзии на конфедератитѣ, че портата ще имъ помогне да ся въдворьѫтъ въ отечеството си, което тя била до тогава на половина разорила съ своитѣ и татарскитѣ пълчища. Султана, Великия Везирь, министритѣ и самата войска горѣли отъ желание за миръ, но Улямитѣ ся противѣли и кръвопролитията наново трѣбвали да започнѫтъ.

Планътъ на Русситѣ.

За да води настѫпателни дѣйствия противъ турската армия, находяща ся въ Шуменъ, графъ Румянцовъ намиралъ два начина: или постепенно да завладава по-важнитѣ пунктове, като ги отнема отъ рѫцѣтѣ на Турцитѣ, или да настѫпи стрѣмително къмъ вѫтрѣшностьта на турската дьржава, като заплашва съ превземанието на столицата ѝ. Първия начинъ, ако и да изисквалъ много време и да отлагалъ на дълго рѣшителната развръзка на дѣлото, но той билъ предпочетенъ, защото безъ завладаването на нѣколко укрѣпени пунктове, като Русчукъ и Силистра, гдѣто Русситѣ могли да иматъ упорна точка за своитѣ по-нататъшни дѣйствия, и безъ обсаждането на Шуменъ, тѣ не намирали за възможно да минѫтъ Балканитѣ и да ся впустнѫтъ на Цариградъ.

Фелдмаршалъ Румянцовъ ся рѣшилъ да начне своитѣ дѣйствия непосрѣдственно противъ Везиря, който ся намиралъ въ Шуменъ, и за тъзи цѣль раздѣлилъ своята армия по слѣдующия начинъ: Дивизията на Салтикова, наброй 10 хиляди души, била назначена да обсади Русчукъ; самъ Фелд-

Digitized by Google

маршала съ дивизиита на Ген. Глѣбова, наброй 12 хиляди души, да обсади Силистра, а дивизията на Каменский и Суворова, на брой 14 хиляди души, които трѣбвало да минѫтъ презъ Добричъ за Шуменъ, били назначени да дьржѫтъ въ бездѣйствие везиря, догдѣто трае обсадата на Русчукъ и Силистра.

Този планъ, ако и да излагалъ Русситѣ на извѣстна опасность, защото, съ раздѣлянието на тѣхнитѣ сили, тѣ сѫ могли да бѫдѫтъ бити и на тритѣ пункта, но графъ Румянцовъ ся рѣшилъ на това, защото знаялъ невѣжеството на турскитѣ пълководци въ военното дѣло, а при туй и вкоренения страхъ, отъ Русситѣ, въ сърдцата на турскитѣ солдати.

Русската армия минува Дунава.

Въ пьрвата половина на мѣсецъ Априлий, Ген. Каменский пръвъ минѫлъ Дунава при Измаилъ и, като преминѫлъ презъ селата Тангриверди, Кара-Муратъ, Черна-вода Махмудъ-кьой, Арабаджикъ и Байрамъ-деде, пристигнѫлъ на 1 Юний въ Мусса-бей. Подирь него Ген. Суворовъ минѫлъ Дунава при Хърсово, отгдѣто потеглилъ на 16 Май и, като минѫлъ презъ Гиздерешлий, Черна-вода, и Расоватъ, пристигнѫлъ въ Кайнарджикъ на 2 Юний. Ген. Каменский испратилъ заповѣдь на Суворова непремѣнно да побърза да ся присъедини съ него, а самъ заминѫлъ за Добричъ, гдѣто ся намиралъ единъ неприятелски отрядъ отъ 5,000 души. Този отрядъ билъ авангвардътъ, подъ командата на реизъ-ефенди Абдуррезака и на Яничарь-агаси.

Генер. Глѣбовъ трьгнѫлъ изъ Браила по лѣвия брѣгъ на Дунава и ся запрѣлъ въ Ликурещи срѣщу Силистра, а главнитѣ сили на Салтиковъ едвамъ въ края на мѣсецъ Май пристигнѫли срѣщу Тутраканъ, гдѣто трѣбвало да минѫтъ Дунава. Движенията ставали бавни, по причина на наводненията.

Въ началото на мѣсецъ Юний, ген. Каменский пре-

Digitized by Google

взѣлъ съ бой Добричъ, като ся надѣвалъ, тамъ да ся съедини съ Суворова, комуто било заповѣдано да дойде на него пунктъ, на 2 Юний; но бавното движение на испратенитѣ отъ Ген. Глѣбова, за подкрѣпление на Суворова, войски, задържало послѣдния. Каменский продължавалъ да пристѫпва напредъ и едвамъ на 8-ий Юний той ся съединилъ съ войскитѣ на Суворова, въ разореното село Ушанлий. На другия день били распратени отряди къмъ Варна и Силистра, за да наблюдаватъ тѣзи пунктове и да улѣснѣтъ свръзката съ войскитѣ на Ген. Глѣбова, а двамата пълководци потеглили за Козлуджа.

Бойтъ при с. Козлуджа.

Извѣстието за минуването на Русситѣ наново презъ Дунава дошло до Великия Везирь, когато той стоялъ на лагерь съ войскитѣ си подъ Шуменъ. На 3-ий Априлий, конската опашка *конакъ-тюй* тържественно била изнесена и забита въ лагеря на Върховния Везирь при Шуменъ, гдѣто наскоро били му пристигнѫли изъ Анатолъ 7,000 души съ Испанакчи Мохамедъ-Паша. Тукъ той едвамъ съ голѣмъ трудъ можилъ да събере въ началото на пролѣтьта 50-хилядна армия, отъ която, слѣдъ единъ воененъ съвѣтъ, било рѣшено Абдуррезакъ да замине съ единъ отрядъ въ авангвардъ и да изгони Русситѣ изъ Хърсово, а главатаря на Яничаритѣ Нейли Ахмедъ-ага да отиде въ Одринъ за да прегради пѫтя на бѣглецитѣ изъ армията. Абдуррезакъ потеглилъ за Ени-Пазарь, гдѣто билъ подкрѣпенъ още съ нѣколко отряда, и съ всичкитѣ си сили, на брой до 40,000 души (отъ които 15,000 конница), ся расположилъ въ укрѣпенъ лагерь при Козлуджа, на 8-ий Юний, въ този сѫщия день, въ който Русситѣ потрьгнѫли отъ околноститѣ на Добричъ. Нито Русситѣ, нито Турцитѣ знаяли, че ще ся срѣщнѫтъ тъй ненадѣйно. Гѫстия Дели-орманъ, презъ който можѣло да ся мине само по тѣсни пѫтеки, раздѣлялъ и скривалъ двѣтѣ неприятелски войски едни отъ други, но Турцитѣ ся нами-

Digitized by Google

рали вече въ Дели-орманския лѣсъ, когато Русситѣ ся доближавали до него.

На 9-ий Юний, Русситѣ ненадѣйно ся срѣщнѫли съ Турцитѣ. Дивизията на Суворова, като потеглила отъ отморището си, минѫла край дивизията на Генер. Каменский и ся насочила къмъ лѣсътъ. Казацитѣ, които вьрвели въ авангардъ, нагазили гората, но били изненадно нападнѫти отъ турската конница, поддьржана отъ нѣколко баталиона арнаутски войски, и били прекатурнѫти. На казацитѣ били испратени три баталиона на помощь; но и тѣхъ постигнѫла сѫщата участь. Русскитѣ войски съвьршенно били прогонени изъ гората. Въ туй време Генер. Озеровъ пристигнѫлъ съ два полка (Суздалский и Сѣвский полкъ) подкрѣпление и едвамъ той принудилъ неприятеля да отстѫпи. Генер. Суворовъ, който пристигнѫлъ на мѣстото на сраженнето въ време на боя, препустнѫлъ напредъ съ конницата и, като забѣлѣжилъ отстѫпванието на Турцитѣ, взѣлъ мѣрки за да ги преслѣдва: пѣхотата била поведена презъ гората, а кавалерията: една часть вьрвяла предъ пѣхотата и една часть край гората на обиколъ. Движението на войскитѣ презъ гѫстата гора ставало твьрдѣ бавно, тъй като Турцитѣ, за препятствие, при отстѫпванието си, оставили по пѫтекитѣ колята отъ обоза си, застрѣлили воловетѣ и тѣлата на убититѣ имъ солдати напрѣчили навсѣкадѣ. Маранята била толкова голѣма, щото мнозина отъ русскитѣ солдати паднѫли мьртви. Сраженнето ся продължавало безпрестанно, Турцитѣ педа-по-педа отстѫпвали бойщето и, когато Русситѣ били навлѣзли около 7 километра навѫтрѣ въ гората, заидѣлъ силенъ дъждъ, който прекратилъ боя и прохладилъ и посъживилъ русскитѣ солдати, а на Турцитѣ много побьркалъ, защото, като напоилъ широкитѣ имъ и дълги облѣкла, тѣ едвамъ можѣли да престѫпятъ, а освенъ туй, по нѣмание добри патронташи, патронитѣ имъ ся измокрили.

Когато Русситѣ излѣзли изъ гората, тѣ били посрѣщнѫти съ артилерийски огънь отъ всичкитѣ непиятелски батерии. Генер. Суворовъ безъ да обрьща внимание на тур-

Digitized by Google

ската артилерия, построилъ своитѣ войски въ порядъкъ за бой и, като доближилъ до турския лагерь, започналъ да го обстрѣлва съ своята артилерия, състояща отъ 10 топа. Турската конница излѣзла изъ лагерьтъ и полѣтѣла къмъ Русситѣ; а слѣдъ тѣхъ и Яничаритѣ съ голѣма смѣлость ся хвърлили на пѣхотата и нѣкои отъ тѣхъ успѣли да ся промъкнатъ презъ редоветѣ дори въ каретата, гдѣто били избити. Тѣзи усилени аттаки ся повторили нѣколко пати и Турцитѣ, отчаяни за несполуката си, скрили ся да ся бранятъ въ своитѣ окопи.

Въ турския лагерь ся забѣлѣжило голѣмъ смутъ. Русситѣ ся възползували отъ това, прибързали да ся промъкнатъ до лагеря, когото започнали да бомбардиратъ; войскитѣ въ него, въ голѣмъ безпорядъкъ, ся трупали ту на една страна, ту на друга. Най послѣ, уплашенитѣ Турци безъ съпротивление ся пустнали да бѣгатъ, едни презъ Провадия въ Балкана, а други ся спасли въ Шуменъ. Наближавало да ся мръкне, но неуморимий Суворовъ, безъ да глела на уморенитѣ си войници, ся впустналъ съ конницата и съ часть отъ пѣхотата си подирь неприятеля, когото преслѣдвалъ до стъмнявание. Отъ уловенитѣ плѣнни ся узнало, че смутътъ въ турския лагерь билъ причиненъ отъ Яничаритѣ, които не искали да ся биятъ и напущали лагеря на тълпи. Абдуррезакъ, придруженъ отъ Бахтъ-Гирея, всѣчески ся мжчилъ да ги убѣди да не бѣгатъ, но никой не искалъ да го слуша: „Тебѣ ти е добрѣ, казвали му Яничаритѣ, че ти имашъ конь и, като видишъ зора, лѣсно ще можешъ да избѣгашъ отъ московския штикъ, а ний сме пѣши“. — „Да пази Богъ, да ви оставьк; азъ сьмъ готовъ съ васъ наедно пѣшкомъ да ся сражавамъ съ Московцитѣ, само останете“, имъ отговарялъ Абдуррезакъ; но никой неискалъ да чуе думитѣ му. Яничаритѣ явно възстанали противъ него и единъ отъ тѣхъ гръмналъ върху му съ пищовътъ си, но не го повредилъ; мнозина отъ свитата му били избити на мѣстото, а той самъ ся спасилъ съ бѣгъ. Часть отъ войскитѣ на Абдуллахъ-Па-

Digitized by Google

ша, които били ранени въ сраженията, избѣгали презъ Балкана къмъ Карнобатъ, а другата часть войски, преслѣдвани отъ русската кавалерия, избѣгали въ Шуменъ, гдѣто Везиря приелъ извѣстие, че Русситѣ отиватъ къмъ него градъ. Никой не слушалъ командата на своитѣ началници и всѣкой мислялъ какъ по лѣсно да ся спаси. Едни отъ Яничаритѣ отпрягали коньетѣ изъ топоветѣ и на тѣхъ избѣгвали, а пъкъ други убивали кавалериститѣ Турци и като имъ вземали коньетѣ, съ тѣхъ ся спасявали.

Русситѣ завзѣли турския лагерь, въ който намѣрили много припаси и 20 топа. Турцитѣ загубили въ туй сражение около 1,000 души, а нравственно тѣ били двойно повече разбити. Туй сражение съвършенно убило надѣждитѣ на Везиря, за какъвъ да е успѣхъ, въ воюването си съ Русситѣ.

Разбиването Турцитѣ при Козлуджа е било дѣло исключително на Суворова, защото само неговия отрядъ взѣлъ участие въ него. Генер. Каменский, било по завистъ, било по други военни съображения, скаралъ ся съ Суворова, за гдѣто не го чакалъ наедно да дѣйствуватъ противъ неприятеля, а туй скарване било причина да подаде Суворовъ отставка и да отиде да ся лѣчи въ Букурещъ. Началството надъ неговитѣ войски било повѣрено на Генер. Милорадовичъ.

Ген. Салтиковъ минува Дунава при Тутраканъ и обсажда Русчукъ.

Графъ Салтиковъ, като оставилъ ген. Енгелгардта съ единъ отрядъ въ Мала-Влахия да пази Турцитѣ откъмъ Турно, съ другитѣ си войски потеглилъ на 21 Май и ся запрялъ въ селото Груя, при втичението на р. Дѫмбавица въ р. Ардешъ, отгдѣто трьгнѫлъ на 2 Юний и стигнѫлъ на Дунава срѣщу Тутраканъ, гдѣто и минѫлъ на 6-то число. Три-хилядния неприятелски отрядъ напразно ся помѫчилъ да му въспрепятствува на минуването, той билъ прогоненъ къмъ Русчукъ. Командующия въ Русчукъ Сераскерь, Гаази-

Digitized by Google

Хасанъ-Паша, като си мислѣлъ, че русския отрядъ, който минѫлъ Дунава при Тутраканъ, е малочисленъ, излѣзълъ насрѣща му съ 15,000 души и го аттакувалъ. Сераскерътъ билъ разбитъ и принуденъ да ся затвори въ русчукската крѣпость, като загубилъ въ сражението 2,500 души. На другия день, подиръ тъзи побѣда, генер. Салтиковъ самъ трьгнѫлъ къмъ Русчукъ; на 13-ий прогонилъ единъ четире-хилядень турски отрядъ, който стоялъ въ селото Мартинъ; а на 16-ий Юний обсадилъ Русчукъ по сухо отъ Дунава до р. Ломъ. Главния му лагерь ся намиралъ на Тутраканския пѫтъ; единъ пѣхотенъ полкъ стоялъ на пѫтя къмъ Червена-вода и два полка на Разградския друмъ.

На 21, 26, 29 Юний и 14 Юлий, силния русчукски гарнизонъ излизалъ изъ крѣпостьта да напада Русситѣ, като ся мѫчелъ да прекъсне обсадната линия, но винаги бивалъ отблъсванъ съ голѣми загуби.

Слѣдъ закрѣпяването на войскитѣ отъ дѣсното и лѣвото крило на дѣсния брѣгъ на Дунава, графъ Румянцовъ рѣшилъ да прекара и главнитѣ сили на центра. За тъзи цѣль било заповѣдано въ началото на м. Юлий на Ген. Лойдъ, началника на 2-та дивизия, да напустне околноститѣ на Браила и да ся отправи за Силистра, да смѣни 1-та дивизия, която преминѫла Дунава въ Гурабалъ на 10 Юний. На 14-то число тя пристигнѫла въ с. Калня, на 19-то въ Кюджикъ, а на 20 Юний на Источния брѣгъ на Галицкото езеро, на 6 километра отъ силистренската крѣпость. Гр. Румянцовъ взѣлъ командата надъ всички войски на центра, но не пристѫпилъ веднага къмъ обсадата на Силистра, като ся надѣвалъ, че Турцитѣ ще ся полъжѫтъ да го нападнѫтъ на открито поле, гдѣто той предполагалъ по лѣсно да ги разбие и да превземе крѣпостьта безъ голѣми жертви.

Втората дивизия пристигнѫла на Дунава противъ Силистра на 22 Юний и ся расположила на острова срѣщу града.

За свръзка на съобщението съ испратената къмъ Шуменъ дивизия подъ командата на графа Каменский и за прекъсване съвършенно съобщението на Везиря съ дунавски-

Digitized by Google

тѣ крѣпости, фелдмаршалътъ Румянцовъ испроводилъ полковника Розена съ два кавалерийски полка къмъ Шуменъ презъ Аѳлатари. Гр. Румянцовъ ся распорядилъ тъй; понеже предполагалъ, че Ген. Каменский съ своята дивизия трѣбва да ся намира близо при Шуменъ. Но Каменский, вмѣсто да ся възползува отъ бѣдственното състояние на турскитѣ войски, послѣ разбиването имъ при Козлуджа, той пристоялъ 4 дни на това мѣсто и далъ имъ възможность не само да ся съберѫтъ въ Шуменъ, но още и да испратѧтъ единъ корпусъ отъ 20 хиляди души, подъ началството на Яничаръ-Агаси, задъ тила на русскитѣ войски, които обсаждали Русчукъ.

Обсадата на Шуменъ.

Генер. Каменский потеглилъ изъ Козлуджа на 15 Юний; при Ени-Пазарь, на пѫтя си, той разбилъ и распръснѫлъ турския отрядъ, който занимавалъ това мѣсто, и на 18 Юний ся расположилъ въ селото Али-баба, на 20 километра отъ Шуменъ*). На 19-то число той испратилъ Генер. Розена съ едно отдѣление конница къмъ Разградъ, който минѫлъ твърдѣ близко край Шуменъ и билъ нападнѫтъ и заобиколенъ отъ Турцитѣ. Генер. Каменский му отишълъ на помощь съ всичкитѣ си войски. И Везиря, тъй сѫщо, излѣзълъ изъ Шуменъ съ всичката си конница, която слѣдъ упорито сражавание била принудена да ся върне назадъ. Русситѣ ся възползували отъ туй сблъсквание и завзѣли селото Майка, на 6 километра далечъ отъ Шуменъ.

Безъ да взема въ внимание своето превъзможавание въ бойоветѣ съ Турцитѣ и безъ да гледа на увеличивающето ся разстройство на турскитѣ войски, Генер. Каменский не ся рѣшавалъ да нападне неприятелската армия, която билъ много по голѣма на брой и занимавала твърдѣ якка позиция. Той чакалъ напраздно нѣколко дни, за дано ся

*) Журналъ дѣйствій Генер. Поруч. Каменскаго.

Digitized by Google

помамьтъ Турцитѣ да го нападнѫтъ на отворено поле, гдѣто той можѣлъ по лѣсно да ги разбие; но като видѣлъ, че тѣ не ся рѣшаватъ, на 26 Юний, той ся доближилъ на единъ топовенъ хвърлей до града, за дано понѣ чрезъ туй помаме непрятеля: но Върховния Везирь не си мърдалъ отъ мѣстото си. Тогава Генер. Каменский намислилъ съ хитри маневрирания да пресѣче съобщението на Везиря съ столицата. Той си растѣгнѫлъ лѣвото крило надлѣжъ по хълмоветѣ, които командуватъ надъ Шуменъ откъмъ Ени-Пазарь и Провадия, и на 27, 28 и 29 Юний ся запрѣлъ въ селото Кюлявча и Юскѫркъ-Кючюкъ. Единъ отрядъ отъ 2,500 души билъ испратенъ, подъ командата на Генер. Заборовский, да завземе селото Чалѫ-кавакъ въ прохода на Цариградския друмъ, гдѣто стоялъ да пази прохода сераскерь Юсуфъ-Паша. Заборовский разбилъ Турцитѣ и завзѣлъ селото на 3 Юний. Турцитѣ сѫ могли твърдѣ лѣсно да разбиятъ, по части, распръснѫтитѣ войски на Генер. Каменский; но убѣждението, което имали за Русситѣ, както командиритѣ тъй и войнитѣ, че сѫ „Сарпъ“ (свирепъ) народъ, ги лишавало отъ всѣка отважность. Освенъ туй, безпорядъка между турскитѣ войски все по вече и по вече растялъ. Яничаритѣ втори пѫть възстанѫли противъ командиря си Абдуррезака и насмалко щѣли да го убиятъ, ако да не билъ ся скрилъ въ сокровището, гдѣто ся пазялъ Санджакъ-Шерифъ (священното знаме) и отгдѣто той скритомъ избѣгалъ за Цариградъ. Главатаритѣ на смута били хванѫти и казнени отъ Везиря; но туй дало поводъ да бѣгатъ войскитѣ изъ лагера си, най напредъ, единъ по единъ, а послѣ на тълпи.

Причината на този смутъ била жената на нѣкой си Нузхетъ-Ефенди, който, противъ всѣко запрещение отъ Везиря на жителитѣ, да напущатъ и бѣгатъ изъ града, искала съ мѫжа си да избѣга преоблечена въ мѫжки дрѣхи. Стражата на градскитѣ порти, отгдѣто ся опитала да излѣзе, я познала, и тя била на мѣстото съсѣчена наедно съ мѫжа ѝ който, като мислѣлъ, че ще ся спаси, казалъ, че жена му била робиня на Абдуррезакъ, а той слуга при него.

Digitized by Google

Разяренитѣ солдати, като чули това, пустнѫли ся да търсѧтъ послѣдния за да съсѣкѫтъ и него, но той билъ предупреденъ; та ся скрилъ и послѣ съ помощьта на нѣкой генерали отъ кавалерията, едвамъ сполучилъ да избѣга въ Цариградъ, оттдѣто по заповѣдь на Султана билъ заточенъ въ Кутай.

На 3-ий Юлий, Генер. Каменский прострѣлъ своето крило още на лѣво и раздѣлилъ войскитѣ си на три лагеря, които занимавали пространството отъ сел. Буланлѫкъ, на пѫтя отъ Шуменъ за Ени-Пазарь, до Касанларъ, на пѫтя отъ Шуменъ за Провадия. Генер. Милорадовичъ минѫлъ даже презъ рѣката, която тече край Шуменъ, и атакувалъ близо при Чанитоюкъ, на Цариградския пѫть, находящия ся тамъ неприятелски отрядъ, когото принудилъ да отстѫпе въ Шуменъ; и така русската армия стигнѫла до рѣката Камчия (древний Памизусъ), която въ четиринадесетото столѣтие е била границата между Византийското и Българското царства.

Армията на Върховния Везирь била докарана въ ужасъ. Съ появяването на Русситѣ, конницата ѝ набързо избѣгала къмъ Цариградъ, като вършила по пѫтя си нечувани звѣрства надъ Българитѣ. Старцитѣ и женитѣ, които немогли да ся спасѧтъ съ бѣгъ, свирепитѣ турски низами убивали, а на оставенитѣ живи рѣзали краката и рѫцѣтѣ и ги влачели изъ калъта; дѣцата умьртвявали, като имъ разбивали главитѣ о доварищата*). Въ Цариградъ отъ тъзи разуздана и освирѣпяла войска могли да ся избавѧтъ само като я прехвърлили въ Мала-Азия.

Между европейскитѣ и азиятски войски на Великия Везирь, всѣки день ся случавали сбивания, тъй щото той изведнѫжъ ся видѣлъ заобиколенъ въ лагеря си подъ Шуменъ освенъ отъ външенъ неприятель още и отъ вѫтрѣшенъ. Ето защо той не е можалъ нито да напада, нито да отстѫпе.

Недостатъка отъ храна и други припаси отъ все повече и по-вече ся чувствувалъ; турскитѣ войски упадали духомъ и

*) Hammer T. VIII p. 426.

Digitized by Google

нѣмали вече бодрость да излѣзѫтъ изъ укрѣпленията си противъ Русситѣ. Тѣзи лишения и постояннитѣ несполуки и поразявания морили неусѣтно страхливия Мухсинъ-задѐ и го водѣли къмъ гроба. Най послѣ нуждитѣ наддѣлѣли турската упоритость и принудили Везиря да испрати съ ѐдинъ офицеринъ отъ свитата си писмо до графа Румянцова, въ което той го молѣлъ за примирие. Фелдмаршалъ Румянцовъ не ся съгласилъ на примирие, а поискалъ да ся сключи миръ, като го заплашвалъ, че, въ противенъ случай, ще продължава военнитѣ дѣйствия. Везиря билъ принуденъ да ся покори, и на 5-ий Юлий испратилъ двама пълномощници да сключѫтъ миръ въ русския лагерь, при селото Кючюкъ-Кайнарджа, гдѣто пристигнѫлъ изъ подъ Силистра и графъ Румянцовъ съ кн. Репнинъ. Съ испращанието на пълномощници въ русския лагерь, Везиря веднага събралъ Диванъ, въ който било рѣшено да отправѧтъ и третьо лице, Лагели-Мустафа, за Цариградъ, съ единъ актъ, подписанъ отъ всички турски Паши, въ който откровенно ся излагало истинското и плачевно положение на войскитѣ, като ся молѣли въ сѫщото време Султана да утвърди взѣтото рѣшение въ Везирския Диванъ.

Преговоритѣ не ся продължавали много. Турскитѣ пълномощници: Нишанджи Ресми-Ахмедъ-Ефенди*) и Ибрахимъ. Мюнибъ-Рейзъ-Ефенди, подписали въ шатрата на Фелдмаршалътъ върху русския барабанъ (тѫпанъ), на 10 Юлий, договора за миръ, съставенъ отъ княза Репнинъ, който съдържалъ сѫщитѣ условия, каквито били предложени на послѣднята конференция въ Букурещъ и който състоялъ отъ 28 параграфа.

Понеже този трактатъ е важенъ за насъ само за това, защото съ него е започнѫло покровителството на Русия надъ Християнитѣ поданници на Турция, за това и азъ излагамъ, *въ съкратенъ видъ*, всичкитѣ му параграфи, като сьмъ *схванѫлъ точно сѫщностьта* на всѣки параграфъ, *както слѣдва:*

*) Ресми-Ахмедъ е билъ гръкъ потурченъ.

Digitized by Google

Чл. 1. Между Русската Империя и блистателната Порта ся сключва вѣченъ миръ, по сухо и по море. Равномѣрно запазване на искренно съгласие и на ненарушима вѣчна дружба между двата Двора, тѣхнитѣ наслѣдници и потомци, които ся задлъжаватъ за напредъ да не възставатъ, нито тайно нито явно единъ противъ другъ; а послѣдствие на възобновяването на толкосъ искренната дружба, и двѣтѣ страни ще дадѫтъ амнистия и обща прощка на всички онѣзи поданници, които ся извършили противъ едната или другата страна каквото и да било престѫпление, като освободѫтъ находящитѣ ся на галеритѣ, или въ тъмницитѣ, като позволѫтъ да ся завърнѫтъ изгнанницитѣ и заточенницитѣ и като обѣщаватъ послѣ мира, да имъ възвърнѫтъ всичкитѣ почести и имущества, които сѫ имали по-рано, като не имъ струватъ, нито пъкъ позволѫтъ да имъ струватъ другитѣ ненаказани обиди, вреда и оскърбяване, подъ какъвто и да било предлогъ, за да може всѣкой отъ тѣхъ да живѣе подъ защитата и покровителството на законитѣ и обичаитѣ на равно съ другитѣ си съотечественници.

Чл. 2. Ако, слѣдъ сключването и подтвърдението на този трактатъ, нѣкои отъ поданницитѣ на двѣтѣ държави извършѫтъ нѣкакво престѫпление, или измѣна и избѣгнѫтъ въ една отъ двѣтѣ държави, то веднага такивато да ся предаватъ или да ся изгонватъ изъ предѣлитѣ на онази държава, гдѣто сѫ ся скрили, освенъ ако сѫ приели господствующата вѣра.

Чл. 3. Всички Татари: Кримци, Буджакци, Кубанци, Джумбулийци и Едикулци, които ся намиратъ подъ владѣнието на двѣтѣ Империи ся признаватъ за независими подъ властьта на единъ Ханъ отъ чингизско поколение, избранъ отъ самитѣ Татари безъ намѣсата на друга държава. Султана ще бѫде за тѣхъ Върховенъ Халифъ, но безъ да ся намѣсва въ гражданската имъ и политическа свобода. Отъ завладанитѣ татарски земи, Русия задържа само крѣпоститѣ Керчъ и Ени-кале, а всичкитѣ други имъ възвръща, съ исключение на крѣпостьта Очаковъ съ околията ѝ, която ся дава на Портата. Тъй сѫщо и Отоманската

Digitized by Google

Портата ся задължава да ся откаже отъ всички права, които има надъ крѣпоститѣ и градоветѣ въ Кримъ, Кубанъ и островъ Таманъ, като ся обѣщава да изведе находящитѣ ся въ тѣхъ гарнизони.

Чл. 4. Всѣка една отъ двѣтѣ държави има право да строи въ своитѣ владѣния каквито постройки или крѣпости намѣри за добрѣ.

Чл. 5. Руссия ще бѫде представлявана чрезъ Посланникъ, който, при блистателната Порта, ще стои на еднакви почести съ посланницитѣ на другитѣ първостепенни държави и въ церемониитѣ ще слѣдва подирь Австрийския посланникъ, или, ако е по младъ отъ него подирь Холандския, а ако нѣма такъвъ, то подирь Венецианския.

Чл. 6. Ако нѣкой отъ слугитѣ на Русския посланникъ открадне нѣщо, или извърши нѣкое престѫпление и, за да ся избави, поиска да ся потурчи, то такъвзи, ако не ся отхвърли, трѣбва да възвърни краденитѣ нѣща съобразно съ заявлението на посланника. Тъй сѫщо ако би нѣкой християнинъ въ пияно състояние да заяви, че иска да ся потурчи, то такъвъ да не ся приема, преди той да истрѣзвѣе, па даже и тогава да ся пита въ присѫтствието на испратения отъ посланника драгоманинъ и нѣколко безпристрастни мюсюлмани, ако желае да ся потурчи.

Чл. 7. Блистателната Порта обѣщава твърда защита на Християнския законъ и на неговитѣ църкви, тъй сѫщо дозволява на посланницитѣ на Русския Императорски Дворъ да строятъ църкви.

Чл. 8. На духовнитѣ и на свѣтскитѣ русски поданници ся позволява да посѣщаватъ свободно града Ерусалимъ, безъ да имъ ся взема харачъ или другъ данъкъ. Да ся снабдяватъ съ паспорти отъ турскитѣ власти и да не имъ ся причиняватъ никакви обиди.

Чл. 9. Драгоманитѣ *при* Русския Посланникъ, отъ каквато *народность и да сѫ тѣ*, трѣбва да бѫдатъ уважавани отъ турскитѣ *власти при испълнението* на обязанноститѣ си.

Digitized by Google

Чл. 10. Ако презъ междувремието, отъ подписванието на договора до съобщението му на главнотомандующитѣ на двѣтѣ държави, стане нѣкое нападение и сбиване между войскитѣ имъ, то никоя отъ странитѣ да не го счита за враждебность и оскърбление.

Чл. 11. Позволява ся безпрепятственно плавание на търговскитѣ кораби и на двѣтѣ контрактующи държави по всички морета и рѣки, които миятъ брѣговетѣ на царството имъ. На Русскитѣ търговци ся даватъ права равни съ на французскитѣ и Англійски търговци. Освенъ това, на Русия ся дава право да държи Консули и Вице-Консули тамъ, гдѣто ся укаже нужда, като имъ ся позволява да иматъ драгомани съ *берати*.

Чл. 12. Високата Порта ся задлъжава, ако на Русия стане нужда, да сключи търговски трактати съ африканскитѣ области Триполисъ, Тунисъ и Алджиръ, да употрѣби своята власть за сключванието имъ и да поржчителствува за испълнението и съблюдението на написанитѣ въ тѣхъ условия.

Чл. 13. Високата Порта обѣщава да употрѣбява священната титла на Императрицата на всичкитѣ России, въ всички актове и държавни граммоти, на турския язикъ: *Темамень Руссиелеринъ Падишахъ*.

Чл. 14. На Русския Посланникъ ся позволява, освенъ черквата, която има въ Посолството, да въздигне и друга черква православна въ мѣстностьта, наречена *Бей-оглу*.

Чл. 15. Каквито неприятни дѣла ся случатъ по границата на двѣтѣ държави, ще бждатъ разгледвани отъ Губернаторитѣ, Комендантитѣ или пъкъ отъ особенни комисари.

Чл. 16. Русия повръща на Портата цѣлата Бесарабия съ градоветѣ Аккерманъ, Килия и Измаилъ, а тъй сжщо и крѣпостьта Бендерь. Повръща ѝ и двѣтѣ княжества Влахия и Молдавия съ всичкитѣ крѣпости, градове и села и съ всичко, каквото ся намѣрва въ тѣхъ. А Портата тържественно ся обѣщава: 1-во да даде пълна амнистия на всички жители, каквито престжпления и да ся вьршили тѣ противъ нея, като имъ възвьрне и всички отнети имуще-

Digitized by Google

ства, които сѫ имали до преди войната: 2-ро да не имъ препятствува свободно да исповѣдватъ християнския законъ, тъй както и да си съзиждатъ Божии Храмове, или поправятъ ветхитѣ; 3-то да възвърне на манастиритѣ и на други частни владѣлци земитѣ и имуществата, които несправедливо имъ били отнети около Браила, Хотинъ и Бендеръ и сега сѫ наречени раи; 4-то да почита и уважава духовенството; 5-то на фамилиитѣ, които поискатъ да ся изселятъ изъ отечеството си да имъ позволява да ся изселятъ съ всичкитѣ си имущества; 6-то да не иска никакви парични суми за стари смѣтки отъ какъвто видъ и да сѫ тѣ; 7-мо да не събира никакви данъци за всичко време на войната; а за тѣхнитѣ страдания и разорения презъ цѣлата война, да имъ прости даждията за двѣ години за напредъ; 8-мо слѣдъ истичанието на горѣспоменатото време, обѣщава да пази человѣколюбие и великодушие при налаганието данъци, които ще събира чрезъ испроваждание на депутати всѣки двѣ години, и никой отъ Пашитѣ или Управителитѣ нещe има право да ги притѣснява или насилственно да събира каквито и да било данъци; 9-то да позволи на князоветѣ на тѣзи двѣ Княжества да иматъ представители християни и православни предъ Високата Порта, съ които тя да ся обхожда благосклонно и съ почитание, и които да ся ползуватъ съ народно право, т. е. безъ да ся наложени насилственно. 10-то съгласява ся тъй сѫщо, щото Посланника на Русския Императорски Дворъ при Високата Порта да може да говори въ полза на тѣзи двѣ Княжества и обѣщава да взема въ внимание направенитѣ заявления по дѣлата на тѣзи Княжества.

Чл. 17. Русската Империя възвръща всички Архипелагски острове, които е завладала презъ настоящата война, а Турция обѣщава: 1-во да даде амнистия на всички онѣзи лица, които ся взѣли участие въ войната противъ нея; 2-ро Портата да упрости данъка за презъ времето на войната и още за 2 години за напредъ; 3-то да не притѣснява Християнската вѣра, нито да оскърбява святитѣ мѣста; 4-то да даде свобода *за* изселвание на онѣзи фамилии, които поже-

Digitized by Google

лькъ това, и една година срокъ за да могжтъ да си распродаджтъ имуществата; и 5-то Портата си задлъжава да снабдява Русския флотъ въ срокъ на 3 мѣсеца, догдѣто си намира въ Турскитѣ води, съ всичко, каквото му потрѣбва.

Чл. 18. Кулата (замъкътъ) Кинбурнъ съ земитѣ му полѣвия брѣгъ на р. Днѣпръ и съ тржгълника между рѣкитѣ Бугъ и Днѣпръ, остава въ вѣчно владѣние на Руссия.

Чл. 19. Крѣпоститѣ: Керчъ и Ени-Кале съ тѣхнитѣ окржзи, които си простиратъ отъ Черното-море по старата керченска граница до Азовското море, оставятъ въ вѣчно владѣние на Руссия.

Чл. 20. Градътъ Азовъ съ окржгътъ му, по опредѣлената граница презъ 1700 г. отъ комисаритѣ: Губернатори Толстой и Хасанъ Паша, остава вѣчно въ владѣнието на Руссия.

Чл. 21. Двѣтѣ Кабарди: Голѣмата и Малката, които сж съсѣдни съ Татаритѣ, си оставятъ на волята на Кримския Ханъ, да ги владѣе самъ, или да ги даде на Руссия.

Чл. 22. И двѣтѣ Империи си съгласяватъ за уничтожаванието на всички трактати и конвенции, сключени преди настоящия, съ исключение на конвепцията, сключена презъ 1700 г. между Губернаторитѣ Толстой и Хасанъ-Паша, относително за границитѣ на Азовския окржгъ и Кубанската граница.

Чл. 23. Крѣпоститѣ: Богдадчикъ, Кутатисъ и Шегербань, които си намиратъ въ Грузия и Мингрелия и които сж завладани отъ русското орѫжие, ще бѫдатъ възвьрнати отъ Руссия въ владение на онази отъ дьржавитѣ, която по отдавно ги е владала. Ако ли останѫтъ въ владѣние на Високата Порта, то ти си задлъжава съгласно съ Чл. 1. да даде обща амнистия на жителитѣ въ реченитѣ области, които презъ настоящата война сж я обидили съ нѣщо. Високата Порта тържественно и за винаги си отказва да иска данъкъ отъ момчета и момичета и всѣкакъвъ другъ родъ даждия. Всички кули и укрѣпени мѣста ще остави подъ отбраната и въ владѣние на Грузинцитѣ и Мингрелцитѣ, нѣма

Digitized by Google

да притѣснява вѣрата имъ, и ще бѫдѫтъ свободни да строѭтъ нови и да поправѭтъ разоренитѣ Храмове-Божии.

Чл. 24. Руссия ся задължава, слѣдъ единъ мѣсецъ отъ подписванието на трактата, да изведе изъ България войскитѣ си на лѣвия брѣгъ на Дунава и най-послѣ да предаде крѣпостьта Хърсово. Слѣдъ други два мѣсеца ще испразни Влахия и Молдания. Слѣдъ други два мѣсеца ще испразни и Бессарабия и постепенно ще се оставѭтъ Турцитѣ да завзематъ крѣпоститѣ Гюргево, Браила, Измаилъ, Килия, Акерманъ, Хотинъ и Бендерь, и то само въ такъвъ случай, ако ся отстѫпи на Руссия замъкътъ Килбурунъ (Килбурнъ).

За излизанието на русския флотъ изъ Архипелагъ не ся опредѣля време, неговото отплаввание оттамъ ще зависи отъ благоусмотрението на русското правителство. Портата само ся задължава да му даде затова всичко потрѣбно при неговото заминувание отъ тамъ.

Догдѣто русскитѣ войски ся намиратъ въ провинциитѣ, които ще ся повърнѫтъ на Портата, управлението и порядъка въ тѣхъ ще си останѫтъ, каквито си сѫ. Русскитѣ войски въ тѣзи земи ще получаватъ припаси за прехрана както и по напредъ.

Магазиитѣ съ припаситѣ и складоветѣ Русситѣ иматъ право да ги испразнѭтъ, а въ крѣпоститѣ да оставѭтъ само една турска артилерия, ако такава ся е намирала въ тѣхъ. Жителитѣ отъ всѣкакъвъ родъ и звание изъ всички земи, които ся намиратъ на русска служба, да иматъ право слѣдъ дадения имъ едногодишенъ срокъ, съгласно пар. 16 и 17, да ся изселѭтъ наедно съ русскитѣ войски, заедно съ семействата си и имуществата си. Портата ся обѣщава, нито тогасъ нито слѣдъ една година да не имъ възбранява.

Чл. 25. Всички военноплѣнни и роби отъ мѫжкий и женский родъ които ся намиратъ въ двѣтѣ империи, освенъ които сѫ преминѫли отъ една вѣра на друга, съ размѣняване на трактата, ще ся освободѭтъ взаимно безъ никакъвъ откупъ; а тъй сѫщо и всички поробени християни, т. е. Поляци, Молдавци, Власи, Пелопонесци, Островитяни и Гру-

Digitized by Google

зини, всички трѣбва да бѫдѫтъ освободени безъ никакъвъ откупъ. А тъй сѫщо да ся повърнѫтъ всички русски поданници, които, по какъвто и да е случай, сѫ били поробени.

Чл. 26. Слѣдъ подписването на трактата, веднага да ся извѣсти главнокомандующия на русскитѣ войски въ Кримъ и Очаковския Паша да назначѫтъ коммиссия за предаването и приемание замъкътъ Колбурунъ съ земитѣ му, споредъ чл. 18, въ срокъ на 4 мѣсеци отъ подписването на трактата.

Чл. 27. Назначаватъ ся чрезвичайни посланници и отъ двата Двора да размѣнѫтъ подтвърдения отъ двѣтѣ правителства трактатъ, като ще носѫтъ и подаръци, достойни и приличи за Тѣхни Величества, които посланници ще ся срѣщнѫтъ на границата на двѣтѣ империи.

Чл. 28. Слѣдъ подписването на този трактатъ за вѣченъ миръ отъ Генералъ Поручина Князъ Репнина и отъ пълномощницитѣ на блистателната Порта Нишанджи Ресми-Ахмедъ-Ефеиди и Ибраимъ Мюнибъ Ефенди, военнитѣ дѣйствия преставатъ по сухо и по вода, за което и отъ двѣтѣ страни ще ся испратѫтъ куриери въ всички мѣста, гдѣто ся намиратъ войски едни срѣщу други, а тъй сѫщо и на флота въ Архипелагъ, въ Черно-море и другадѣ.

А понеже договоритѣ и заключването на трактата сѫ направени отъ уполномощенитѣ на двѣтѣ Империи и главнокомандующитѣ на войскитѣ Графа Петра Румянцова и Везиря на Портата, Мухсинъ-заде Мохамедъ, то това ще ся счита, като че сѫ направени въ тѣхно пълно присѫтствие, за което и подтвърдяватъ съ своитѣ подписи и печати, че ще пазѫтъ тѣзи постановления твърдо и ненарушимо.

Настоящия трактатъ ся написа въ два екземпляра, отъ които единия на Турски и Италиянски за Върховния Везирь, а другия на Русски и Италиянски за Генерала Фелдмаршала Графа Румянцова.

Този договоръ билъ утвърденъ отъ Везиря на 15 Юлий и испратенъ въ Цариградъ за ратификирание отъ Султана.

Digitized by Google

Французския дворъ и сега ся помѫчилъ да придума Турцитѣ, да не сключватъ такъвъ унизителенъ за тѣхъ договоръ.

Най-много сѫ тревожели европейскитѣ Дворове 3-й, 11-й, 16-й и 18-й параграфи отъ заключения между Руссия и Турция трактатъ, съ който ся усилвало влиянието на Руссий надъ Татаритѣ, задтвърдяването ѝ на Черното-море и свободното плаване на русскитѣ търговски кораби по Черното и Мраморното морета презъ Дарданелитѣ, а при туй и влизането на Влахия и Молдавия подъ нейно покровителство. Австрия особенно не е можила да гледа на това безъ завистъ. За охарактеризирване нейното тогавашно некоректно поведение излагамъ по-долу рапорта на нейния посланникъ при оттоманската Порта, Баронъ Тугутъ, до австрийския министръ на Външнитѣ Дѣла:

„Предъ видъ на това печално положение на работитѣ, за което не оставѫ въ нищо да ся съмняваме, азъ неможихъ още да употрѣбѩ мѫдритѣ наставления на В. Превъсходителство, относително за търговията на Австрия и за плаването по Дунава и Черното-море, нито пъкъ онѣзи, които ся отнасятъ до сдобиване на благоволение и защита за католическото вѣроисповѣдание. Напротивъ, убѣденъ че нещѣ могѫ да сполучѫ въ нищо, азъ счетохъ за дългъ да ся въздържѫ отъ всѣка постѫпка несвоевременна, толкосъ по вече че менѣ ми ся показа, че колкото значението на тѣзи работи е по голѣмо, толкова, тъй сѫщо, и В. Превъсходителство ще намѣрите за полѣзно да въспрете всѣка постѫпка, която освенъ че нещѣ даде никакъвъ благоприятенъ резултатъ, но още може да скопроментира бѫдѫщето; видѣ ми ся, прочее, че ще бѫде по полѣзно да взема, предварително такива мѣрки, които ще осигурѫтъ сполука за намѣренията на Н. Величество.

„Освенъ това, тъй като отъ една страна правото на покровителство върху схизматическото (православното) вѣроисповѣдание, е предоставено на Руссия, чрезъ едно формално постановление на трактата, и тъй като отъ друга страна утвърдяватъ, че Руссия си е запазила правото на

Digitized by Google

свободно плаване по Черното-море, съ исключение на всички други християнски народи, азъ размислихъ за полѣзно да не правѣ никаква несвоевременна постѫпка относително този въпросъ, до като съвършенното узнаване на злото не ми даде самó срѣдства за неговото преодолѣване. Отъ друга страна, просвѣтения духъ на В. Превъс. ще може тъй сѫщо да избере за напредъ най дѣйствителни срѣдства, за премахване на препятствията, които би послѣдвали за навигацията на наслѣдственитѣ Щати (Австрия) отъ единъ трактатъ, заключенъ между Руссия и Портата, и за да предваримъ сигурно притѣсненето или искоренението на католическата вѣра на Истокъ.

„Но ако азъ счетохъ за нуждно да почакамъ върху тѣзи два въпроса по нататашнитѣ на В. Превъс. заповѣди, азъ намѣрихъ за нуждно да дьржя къмъ Портата съвършенно мълчание върху мѣркитѣ, които В. Превъсх. изволихте да ми напишите и които иматъ за цѣль да защитѣтъ Портата отъ бѫдѫщи нападения, съ построяването на една крѣпость при устието на Дунава и проч. Осѫществяването на тѣзи проекти, непремѣнно, било би, при това нейно критическо положение, твърдѣ благотворно (salutaire); но отъ като В. Превъс. ся увѣдомихте за условията на мира, Вие навѣрно сте ся убѣдили, че положението на двѣтѣ Империи (Австрия и Турция) таквось, каквото бѣше създадено отъ сключването на трактата за отбранителенъ и наступателенъ съюзъ, слѣдъ сключването на Кайнарджикския трактатъ, съвсемъ ся измѣни, и че, слѣдователно, ако бѣ още възможно да ся спасе Портата, слѣдвало би да ся търсѣтъ съвсемъ нови мѣрки.

„Дѣйствително, тъй като условията на настоящия миръ обезпечватъ на Руссия, отъ една страна източната страна на Кримския полуостровъ, крѣпостьта Ени-кале, а особенно превъсходното Керченско пристанище, отъ друга страна, владѣнието на Килбурунъ, двата брѣгове и устието на р. Днѣпръ; тъй като, освенъ това, тя мисли да направи не само укрѣпленията на Азовъ при устието на р. Донъ, но още да допълне отбраната на хубавото Таганрогско при-

Digitized by Google

станище; най послѣ, тъй като тъзи страна е изобилна съ дървенъ материялъ за строение, съ желѣзо, калчица и всички предмѣти, потрѣбни за строението на кораби, лесно ще ѝ бѫде, съ време, съ малки разноски да построи отъ 12 до 15 кораби високобортни и други ладии, а тъй сѫщо и въ другитѣ свои, на-скоро придобити, учреждения едно голѣмо число голѣми кораби: за да има, слѣдователно, винаги наготово всичко, каквото е потрѣбно за пренасяние на значителни отряди войски.

„Тъй като, отъ друга страна, не е за съмнѣние, че Руссия не ще пренебрегне да държи на всѣко време въ ново придобрѣтенитѣ си земи единъ корпусъ отъ 30 — 40 хиляди души, било че тя ще употрѣби милицията си, предназначена сега да пази отбранителната линия на Украина, било че тя ще прибѣгне до други срѣдства, каквито ѝ ся твърдѣ отрѫки. Отъ всичко това излиза, че въ бѫдѫще Руссия ще бѫде винаги господарка, когато Санпетербургския кабинетъ го намѣри за удобно, да прави десанти, безъ извънредно или предварително въоръжавание на брѣговетѣ на Черното море, и да прекара, когато вѣтроветѣ помагатъ, въ тридесять и шесть, или въ 48 часа, отъ новата си граница изъ Керчъ, единъ корпусъ отъ 20 хиляди души даже подъ стѣнитѣ на Цариградъ. Въ този случай, едно съзаклѣтие, нагласено отъ по рано съ главатаритѣ отъ схизматическата (православна и пр.) вѣра, непремѣнно ще избухне, и на Султана не остава друго, освенъ да напустне Палата си при първото извѣстие за движението на Русситѣ и да избѣга въ дъното на Азия, като остави тронътъ на Източната Империя на единъ по искусенъ владѣтель.

„Когато столицата бѫде покорена, ужасътъ и вѣрната помощь на схизматицитѣ християни ще подигнѫтъ безсъменно и безъ мѫка, подъ скиптра на Руссия, цѣлия Архипелагъ, брѣговетѣ на Мала Азия, цѣла Гърция, до брѣговетѣ на Адриатическото море. Тогава владѣнието на тѣзи страни, толкова надарени отъ природата, съ които никоя друга страна въ свѣта не може да ся мѣри по плодородие и бо-

Digitized by Google

гатство на почвата, ще въздигнѫтъ Руссия до такава степень на превъсходство, което ще надминува всичко, каквото Историята расказва за баснословното величие на нѣкои монархии въ древнитѣ времена. Тъй като за въ бѫдѫще тъзи велика революция може да ся очаква откъмъ Черното-море, отъ една недѣля на друга, безъ шумъ и безъ голѣми приготовления, и понеже може да ся испълне въ твърдѣ кратко време, то за вѣрвание е, че Руссия никога нѣма да избере, въ случай на война, за театръ брѣговетѣ на Днестръ и Днѣпръ; защото да води война на такова растояние отъ собственнитѣ си граници, е много трудно нѣщо и придружено съ голѣми разноски, и самата война не може да бѫде свършена, освенъ слѣдъ нѣколко походи и винаги ще бѫде съ нерѣшителни резултати, когато, напротивъ, отъ новата ѝ граница тя може, въ всѣко време и въ продължение на два дни, по Черното-море да аттакува самитѣ стѣни на турската столица.

„И по други причини не е никакъ за вѣрвание, че Руссия за въ бѫдѫще ще ся опита да воюва по брѣга на Днестръ или Дунава. До сега истинскитѣ интереси на Русското господарство никога не сѫ му позволявали да поиска сериозно да задържи завладанитѣ си земи отсамъ Дунава; но отъ сега за напредъ, ще бѫде още по трудно да ѝ ся приписва това намѣрение, когато, предъ видъ на новото положение, което му създаде настоящия трактатъ, брѣговетѣ на Черното-море му представляватъ завоювания съвсемъ отъ друга важность. Отъ друга страна, Руссия не може да ся ласкае, че ще може да завладѣе съ единъ ударъ всички тѣзи страни и че ще може да ся удържи на тѣхъ, тя трѣбва да очаква, че, при бѫдѫщето събаряние на Отоманската Империя, княжествата, които граничѫтъ съ наслѣдственнитѣ Щати, ще паднѫтъ на дѣлътъ на Императорския Австрийски Дворъ; русския кабинетъ нѣма да помисли да възстане противъ този захватъ на Австрия, тъй като неще може да му ся възпротиви и тъй като това нараствание на Австрийската територия не ще възбуди никаква завистъ въ него. Работата е въ това, че у-

Digitized by Google

свояванието на Босна, Сърбия и пр. отъ Австрия, ако и отъ голѣма важность при други обстоятелства, немогѫтъ да бѫдѫтъ отъ никаква полза за Руссия, откато остатъка отъ владѣнията на Портата ѝ паднѫтъ въ рѫцѣтѣ. Ала, тѣзи области сѫ населени почти исключително отъ Мохамедани и Християни схизматици: та пьрвитѣ не ще могѫтъ да търпѣтъ тамъ; а пъкъ вторитѣ, по причина на съсѣдството си съ Източната руска Империя, не ще закаснѣѭтъ да ся изселѭтъ, или, и ако останѫтъ, тѣхната невѣрность ще причинява постоянни смутове. Едно разширение на територията, безъ вѫтрѣшна сила, далечъ отъ да уголѣми властьта на Негово Величество, ще служи за раслабването ѝ.

„Като вземете въ внимание всички тѣзи разсѫждения, построяванието на една крѣпость при устието на Дунава, може да ся види за излишно на Ваше Превъс., защото условията на трактата, сключенъ съ Руссия, не оставятъ никакво съмнѣние, че тъзи война не е била послѣднята, която Русситѣ ще имагъ на Дунава. Отъ друга страна, за съжаление, твьрдѣ е за вѣрвание, че укрѣпленията на каналътъ на Черното-море не ще могѫтъ да дадѫтъ никакво обезпечение на Портата. Укрѣпленията, въздигнѫти отъ французския бригадирь Г. Тотъ (Tott), могли би да бѫдѫтъ отъ нѣкаква полза въ минѫлото и въ случай, ако би ся дѣйствувало само за въспрепятствуванието на единъ малъкъ флотъ, лишенъ отъ достатъчно войска да направи десантъ и, който нѣма друго назначение, освенъ да уплаши столицата съ бомбардировката си, или да подигне въ нея смутъ и трепетъ по другъ начинъ; но днѣсь тѣ нѣматъ никакво значение, защото Руссия чрезъ своитѣ нови приобрѣтения може, за въ бѫдѫще, да оперира съ най голѣма лесното пренасянието на значително число войски; най послѣ затварянието на канала могло би толкосъ по малко да избави столицата, когато Русситѣ могѫтъ безъ никаква мѫчнотия да слѣзѫтъ извънъ него, въ нѣколко мѣста, на длъжъ по европейския брѣгъ на тъзи Империя.

„Но най слабото и най опасното въ всичко това е, че

Digitized by Google

сѫществуването на Портата ся вижда, че не длъженствува да зависи, въ бѫдѫще, отъ волята на другитѣ дворове, защото когато работитѣ, които Русситѣ предполагатъ да извършѫтъ въ новитѣ си учреждения, получѫтъ до една извѣстна степень трайность (consistance), това което ще ся испълне въ кѫсо време, трѣбва да ся надѣваме, отъ день-на-день, както азъ вече скромно забѣлѣжихъ, за превземването на Цариградъ отъ Русситѣ; тъзи столица може да бѫде превзѣта съ едно непредвидено нападение, преди даже новината за движението на русската армия пристигне до границата на другитѣ християнски сили.

„Ако обема на този рапортъ не ми позволява да изброѭ безконечнитѣ злини, които породи нещастния день, въ който ся подписа настоящия трактатъ, за сега и за въ бѫдѫще, азъ обаче счетохъ за длъжность да дамъ на В. Прев., въ отговоръ на наставленията, този кѫсъ взглядъ за настоящето положение на тъзи Империя. Остава на високата мѫдрость на В. Прев., да рѣши, дали трѣбва да ся помогне на това печално състояние на работитѣ и като какви срѣдства да ся употрѣбѭтъ за това.

„Портата продължава да пази въ тайна отъ всички истинскитѣ условия на трактата; и за извинение на това толкова странно поведение, тя ту казва, че и тя сама чака отъ пълномощницитѣ си Ресми-Ефенди и Ибрахимъ Мюнибъ-Ефенди нѣкакви устни разяснения, ту прибѣгва къмъ други всуепни изврътки.

„Не ся знае още, дали това въздържание на Портата трѣбва да ся отдаде на чувството на срама за гдѣто е подписала единъ толкова унизителенъ трактатъ, или е послѣдствие на нѣкаква тайна конвенция, за да може да укрие за нѣколко врейе още истинскитѣ условия на този миръ, толкова досаденъ за другитѣ, споредъ узнаването отъ публиката. Най послѣ, не ся знае, дали това упорито мълчание проистича отъ това, че министритѣ на Портата ся боѭтъ за безопасностьта си и ся съмняватъ за избухването на

Digitized by Google

незадоволствието на народа до тогава понѣ, догдѣто свѧщенното знаме не сѧ завьрне въ Цариградъ.

„Както и да е, но малкото, което сѧ знае за този трактатъ отъ публиката, стига за да сѧ извлече това заключение; трѣбва да сѧ знае, че цѣлата сглоба на условията (l'échafaudage des stipulations) сѫ единъ образецъ на способность отъ страна на русската дипломация и единъ рѣдъкъ примѣръ отъ глупость отъ страна на турскитѣ пълномощници. Отъ искустната конбинация на членоветѣ на този трактатъ, Турската Империя става отъ днесь единъ видъ руска провинция, изъ която Петербургския Дворъ ще може да истеглюва и пари и войски и пр.. Най послѣ, тъй като за въ бѫдѫще Русия ще може почти да диктува своитѣ закони и тъй като тя има въ рѫцѣтѣ си срѣдствата да принуди Султана да ги приеме, тя ще сѧ задоволи, може би, презъ нѣколко години още, да управлява въ името на Султана, до удобната минута, когато ще може окончателно да завладѣе".*)

Слѣдъ дълги вълнения на умоветѣ въ Цариградъ и на Дивана, въ особенности, и твьрдото настоявание на русския пълководецъ гр. Румянцова, наддѣлѣло упорството на Дивана и Кючюкъ-Кайнарджийския договоръ билъ окончателно подтвьрденъ отъ Султана на 13 Януарий 1775 г.

Неще съмнение, че презъ тъзи война България е била предадена на плѣнъ и пожарь отъ дивитѣ турски пълчища, събрани отъ всички страни на огромната тогавашна турска дьржава, които сѫ кьрстосвали на всѣкадѣ да грабѧтъ, безчестѧтъ и убиватъ. Не може да сѧ некаже, че повечето отъ тягоститѣ на тъзи война сѫ били възложени вьрху плѣщитѣ на нещастнитѣ турски раи—Българитѣ, които по неволя сѫ служели като пионери и интенданти на турската армия, като сѫ били грабвани и отвлѣчвани на сила отъ челядьта имъ и принуждавани да копаѧтъ окопи, да строѧтъ разни укрѣпления, бараки и мостове, или, подъ

*) Извлечение изъ рапорта на баронъ Тугутъ, отъ 8-ий Септемврий 1774 г. Histoire de l'Empire Ottoman. T. 16, p. 495.

Digitized by Google

название на *мекере*, да принасятъ военнитѣ потрѣбности и припаситѣ на турскитѣ войски, отъ едно мѣсто на друго, и за награда на своя трудъ, послѣ всѣка несполука на Турцитѣ, тѣ сѫ бивали съсичани или застрѣлвани отъ свирѣпитѣ Яничари и Спахии, само защото сѫ едновѣрни и едноплѣменни съ Московеца.

Ако и, до него време, Българина да не е ималъ тѣсни сношения съ Руссеца, или както го е наричалъ той — Московеца, и ако понятията му, касателно до русския народъ, да сѫ били твърдѣ ограничени, но съ появяването на послѣдния, въ предѣлитѣ на България, а още по вече като носитель на свободата, Българина, влѣченъ отъ роднитѣ връзки: по вѣра и кръвь, скоро ся е превързвалъ и сдушавалъ съ него и за да му изрази по чувствително своята сърдечна привързанность, тогава за пръвъ пѫть му е далъ галеното име „*братушко*“, като ся е старалъ да му помогне и облѣгчи труднститѣ на походътъ му въ чуздата за него страна. Отъ порабощенъ и унизенъ турски рая, подъ защитата на русското орѫжие, Българина е ставалъ дързостенъ поборникъ, като е доставялъ свѣдѣния на русскитѣ пълководци, съ опасность на живота си, за силитѣ и състоянието на турскитѣ войски, като е служелъ за вѣренъ проводникъ на русскитѣ авангарди или разѣзди презъ най опаснитѣ мѣста и проходи и, гдѣто ся е указвало нужда, като е жертвувалъ даже и живота си за русското име.

Презъ тъзи война, както и презъ послѣдующитѣ, ние намираме въ русскитѣ лѣтописи, че Българитѣ съставили изъ помежду си особени ополчения, конто служели подъ знамената на Румянцова, Суворова и други знаменити русски пълковници, памятьта на които, въ салвогардиитѣ и аттестатитѣ, тѣхнитѣ потомци и до днесь пазятъ като свято достояние.

Пьрвитѣ Българи, които сѫ служили подъ знаменатa на Румянцова, сѫ били събрани отъ турското правителство и испратени въ Бесарабия, въ армията на Хотинския сераскерь; но този легионъ предпочелъ да ся присъедини къмъ

Digitized by Google

своитѣ едновѣрни братя — Русситѣ и служилъ до края на войната подъ знамената на графа Румянцова. Слѣдъ сключванието на Кючюкъ-Кайнарджинския миръ, тѣзи борци сѫ били причислени къмъ Бугската казашка войска и заселени на лѣвия брѣгъ на р. Бугъ, гдѣто тогава била положена русската граница.

Изселенитѣ изъ България, презъ тъзи война, жители отъ селото Аѳлатарь и други околни нему села, възлизали на 400 семейства. По заповѣдь на главнокомандующия, графа Румянцова, тѣ били препроводени съ хусари отъ брѣговетѣ на Дунава, подъ командата на майора Щтерича до крѣпостьта св. Елисавета, гдѣто били размѣстени по селата Димитриевка, Аджамка и Диковка, а послѣ заселени на избраната отъ тѣхъ мѣстность на р. Синюха, въ селото *Ольшанка,* близо до Ольвиополь, въ Херсонската Губернія. Въ 1818 год., наедно съ казашкитѣ Бугски села, тѣ били преобърнати на воени поселения и съставлявали 3-та волость на 12-ия Округъ отъ Новоросийскитѣ военни поселения. Тѣзи Българи и до днесь си съхранили язика си, много свои отечественни обичаи и фамилнитѣ си имена отъ родна България.

Digitized by Google

СЪДЪРЖАНИЕ:

Стр.

Портрета на Майоръ Узуновъ (5).— Предговорътъ (7).

Походътъ презъ 1769 г. 11

Възванието на Екатерина II (15).— Събиране на Турската армия (24).—Военния планъ на Турцитѣ (27).—Военния планъ на Русситѣ (28).—Пристигането на Везиря въ Одринъ (29).—Смѣняването на Върховния Везирь (33).—Смѣняването на Княза Голицина (37).

Походътъ презъ 1770 г. 41

Сърбитѣ испращатъ депутация до графа Румянцова (44).—Движението на Турцитѣ (46).—Минуването на Турцитѣ презъ Дунава (48).—Движението на Русситѣ (49).—Положението на Турскитѣ сили (50).—Бойтъ при Ряба-Могила (52).—Бойтъ при р. Ларга (55).—Минуването на Везиря презъ Дунава (57).—Бойтъ при р. Кахулъ (59).—Битката при Дунава на 23 Юлий (62).—Превземането на градъ Измаилъ (63) —Обсадата на Килийската Крѣпость (64). Навлизането на Русситѣ отново въ Молдавия и Влахия (67).—Несполуката на Русситѣ да превзематъ Брайла (68).—Опитването за сключване миръ (70).—Русситѣ минуватъ Дунава при Тулча (71).—Влизането на Русситѣ въ Брайла (72).—Битката при Букурещъ и завладяването му (73).—Влизането на Графа Румянцовъ въ Яшъ (74). Оттеглюването на Везиря на зимовище (75).—Разполагането на Русситѣ на зимни квартири (77).

Походътъ презъ 1771 г. 78

Русситѣ завзематъ втори пѫть града Тулча (81).—Готвението на Турцитѣ въ походъ (83).—Бойтъ при Исакча и превземането му (83).—Генер. Потемкинъ минува Дунава при Цибра (87).—Бойтъ при Турно и оттеглюването на Русситѣ (85).—Бойтъ при Букурещъ и прогонването на Турцитѣ (91 .—Бойтъ при Тулча и уничтожението на турската дунавска флотилия (92).—Пристигането на Везиря въ Тулча (94).—Завземането отново града Крайово отъ Турцитѣ (95).—Бойтъ при Гюргево на 6 Августъ (96).—Пристѫпването на Мухсинъ-заде-Паша къмъ Букурещъ и бойтъ при Попешти (97).—Завземането на Исакча отъ Русситѣ (101).—Дѣйствието подъ Мачинъ (102).—Дѣйствието подъ Хърсово (103).—Оттеглюване на зимовище на Турскитѣ войски 106).

Походътъ презъ 1772 г. 109

Походътъ презъ 1773 г. 114

Главнокомандующия минува Дунава съ войскитѣ си (116).—Бойтъ при Силистра и отстѫпването на Русситѣ (120).—Бойтъ при с. Кайнарджа и убиването на Генер. Вайсманъ (121).—Генералъ Суворовъ повторно минува Дунава и напада на Тутраканъ (123). Бойтъ при Хърсово и прогонване на Турцитѣ (124).—Русситѣ получаватъ подкрѣпление и на ново минаватъ Дунава (126).—Бойтъ подъ Варна и отстѫпването на Русситѣ презъ Дунава (127).

Походътъ презъ 1774 г. 131

Възшествието на Султанъ Абдулъ-Хамидъ (133).—Русската армия минува Дунава (134).—Генер. Салтиковъ минува Дунава при Тутраканъ и обсажда Русчукъ (138).—Обсадата на Шуменъ (140). Сключването на договора за миръ (143).—Рапортътъ на баронъ Тугутъ по този договоръ до австрийския министъръ на Външнитѣ Дѣла (151).—България презъ тъзи война (157).

Digitized by Google

DR 553 .C54 1897
Volnitie na Russitie zaANN1120
Hoover Institution Library
3 6105 082 717 153

DR553
C54
1897

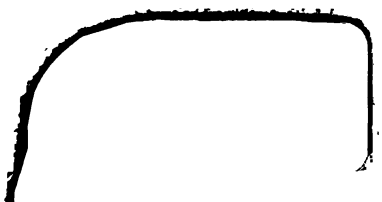

Digitized by Google

„Войнитѣ на Руссия за освобождението
нитѣ“ ще излизатъ на отдѣлни книжки, за
една книжка, и ще ся намиратъ за продань
та на г. Димитръ М. Златовъ въ Руссе.

Подиръ настоящата книжка ще се тури
„Войната презъ 1787 — 1791 г.“

Digitized by Google